HRVATSKI TJEDNIK

NAKLADA MATICE HRVATSKE

novine za kulturna i društvena pitanja

zagreb,
25. lipnja 1971.
godina I
broj 11
cijena 2 dinara

PROTUZAKONIT POSTUPAK

Predsjedništvo Matice hrvatske na sjednici 18. lipnja 1971. raspravilo je odluku Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti SR Hrvatske od 16. lipnja o.g. kojom je oduzet već dodijeljeni iznos za sufinanciranje »HRVATSKOG TJEDNIKA« Matice hrvatske. Predsjedništvo je zaključilo da je Upravni odbor Fonda tom svojom odlukom protuzakonito postupio, diskriminirajući jedini tjednik za kulturna i društvena pitanja u SR Hrvatskoj. Stoga je Predsjedništvo odlučilo da upozna kulturne ustanove i javnost s takvim postupkom Upravnog odbora Fonda. Predsjedništvo Matice hrvatske, također, smatra da bi nadležni organi morali ispitati zakonitost rada Upravnog odbora Fonda i osoba odgovornih za tu odluku.

PREDSJEDNIŠTVO MATICE HRVATSKE

O protuzakonitom postupku protiv »Hrvatskog tjednika« čitajte na str. 3

ZAGREB – JOŠ GODINU DANA BEZ PROMJENA

ZAŠTO JE PRODUŽEN MANDAT?

Odluka koju je teško objasniti a još teže opravdati

Veoma nas je iznenadila odluka Skupštine grada Zagreba, donesena na sjednici Gradskog vijeća 26. svibnja, da se produži mandat gradskim funkcionarima. Prema toj odluci, naime, »do donošenja izmjena i dopuna i provedbe Statuta grada u vezi s ustavnim amandmanima najdulje do 26. svibnja 1972« ostaju na dosadašnjoj dužnosti: sekretar Sekretarijata za opću upravu, sekretar Sekretarijata za privredu, sekretar Sekretarijata za komunalne poslove, građevinarstvo i saobraćaj, sekretar Sekretarijata za obrazovanje, kulturu i fizičku kulturu, sekretar Sekretarijata za zdravstvenu zaštitu, sekretar Sekretarijata za boračka i invalidska pitanja, sekretar Sekretarijata javne sigurnosti, direktor Centra za socijalni rad, predsjednik sudaca za prekršaje, tajnik Komisije za predstavke i pritužbe, tajnik Komisije za odlikovanja.

U Skupštini smo grada čuli više razloge za tu odluku. Rečeno nam je da će u organizaciji grada uslijediti promjene. Neki sekretarijati da će biti rasformirani, a neki novi formirani. Zato treba pričekati novi statut grada Zagreba, a prije toga novi Ustav SR Hrvatske. U Skupštini predviđaju da bi Ustav SR Hrvatske mogao biti donesen do konca godine, a zatim bi se pristupilo reorganizaciji gradske uprave.

PITANJA SKUPŠTINI GRADA

Već se odavno znalo da gradskim funkcionarima istječe mandat u svibnju o. g. Komisija za izbor i naimenovanja već je bila pripremila materijale da bi se raspisao natječaj za funkcionare kojima istječe mandat. Zašto ti natječaji nisu provedeni? Zašto tekuće promjene uvjetovati promjenama republičkog ustava, kad to nije neophodno, pa ni Republika nije tako postupila? Privredno i Organizaciono-političko vijeće Sabora odlučili su 16. lipnja da se republički sekretari i njihovi zamjenici kojima je istekao mandat razriješe dužnosti, pa su razriješeni funkcije: republički sekretar za unutrašnje poslove, za narodnu obranu, za pravosuđe i opću upravu, za privredu, za vodoprivredu, za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu, za rad, te zamjenici sekretara za financije i za privredu.

Postavljajući ova pitanja sjećamo se svih onih propusta, neuspjeha i nedostataka u razvojnoj politici grada što su se očitovali u proteklom mandatu gradske uprave.

Gdje nam je kompletan plan razvoja grada? Što je s urbanističkim planom? Hoteli?! Bolnice?! Promet?! Prometnice?! Riječna luka?! Koncertna dvorana?! Škole?! Pitanja bi se mogla nizati unedogled. I nakon svega: još godinu dana produžen je mandat gradskim funkcionarima, još godinu dana odgođene su bilo kakve promjene u razvojnoj politici grada, još godinu dana Zagreb je osuđen da stagnira i zaostaje! Zašto?

JELAČIĆ

Cijenjeno uredništvo!

Dobro je što je u HT br. 8 Z. Kulundžić svojim zanimljivim napisom o banu Jelačiću i njegovu spomeniku u stvari potaknuo potrebu objektivnog znanstvenog tumačenja onog razdoblja hrvatske povijesti u kojem je djelovao Josip Jelačić kao i potrebu ispravnog tumačenja same Jelačićeve ličnosti, značenja njegovog povijesnog doprinosa svom vremenu i značenja njegovih zasluga, pa možda i grešaka. (A tko je uopće bio bez grešaka?!). Nu, upravo sada kada su se n. pr. u zagrebačkom tisku počela tumačiti — makar i na popularan način — pojedina povijesna razdoblja Hrvatske i kada se noviju generaciju, odgajanu u unitarističkom duhu, nastoji upoznati sa velikim likovima hrvatske nacionalne prošlosti (Zrinski, Frankopani, Eugen Kvaternik, Stjepan Radić itd.) mogu se još uvijek na raznim sastancima i kojekuda čuti povampireni glasovi »žilavih i okorjelih« unitarista, koji — kad je riječ o tumačenju naše nacionalne starije povijesti — govore, da je građanska klasa uvijek veličala »svoje« velikane, pa prema tome u našem socijalističkom društvenom uređenju mi s time nemamo ništa zajedničko. S tom parolom unitaristi žele u stvari suziti široko značenje povijesnog razvitka Hrvatske u starijoj prošlosti, sniziti vrednovanje zaslužnih i često tragičnih ličnosti, koje su sudjelovale u stvaranju naše nacionalne povijesti, isključivo na građansku razinu. Žele, dakle, ti isti prema svojoj unitarističkoj, quasimarksističkoj logici, svesti sjajne stranice hrvatske borbene prošlosti za svoju državnost na nulu: jer, božemoj, Zrinski i Frankopani djelovali su u feudalizmu, Starčević, E. Kvaternik, braća Radić u kapitalizmu. Likvidirajmo ih, dakle, još jedanput: i »naučno« i »u principu«!

Pitam se, kako će onaj dio naše novije generacije, koji je još i danas neupućen u povijest svoga naroda, razumjeti duboke političke promjene u jugoslavenskoj socijalitsičkoj zajednici, kako će shvatiti i zavoljeti uspostavu državnosti svoje republike (konkretno: Hrvatske), ako mu nije jasan povijesni kontinuitet prastare hrvatske državnosti u novim suvremenim političkim uvjetima jugoslavenskog socijalističkog samoupravnog društva?

Što se tiče spomenika bana Jelačića sjećam se, da je skinut na osnovu nečije peticije 1946. ili 1948 god. s vulgariziranom jednostranom motivacijom, da je Jelačić bio crnožuti general i tome slično. Da bi se — po mom mišljenju — psihološki paraliziralo ogorčenje starih Zagrepčana — — postavljen je konačno na svjetlo dana (što je inače samo po sebi sasvim u redu) nasuprot Glavnog kolodvora spomenik Roberta Frangeša prvom hrvatskom kralju Tomislavu.

Mjesto za ponovno postavljanje Jelačićeva spomenika koje je predložio Z. Kulundžić (na Rooseveltovu trgu) mislim, da bi u današnje vrijeme odgovaralo bez obzira na sentiment i reminiscence još živućih starih Zagrepčana koji su bili naviknuti vidjeti spomenik na današnjem Trgu Republike.

Na kraju želim primijetiti, koliko je meni poznato, da čuvenu šovinističku izjavu »da ne može naći Hrvatsku na zemljopisnoj karti« nije rekao Tisza već Lajos Kossuth, madžarski revolucionar, suvremenik bana Jelačića, a inače prema Hrvatima šovinist. Dvojica Tisze bila su istaknuti političari: Koloman, rođen 1830. g., pa je povijesne 1948. godine imao tek 18 godina. Drugi poznati Tisza Stjepan rođen je tek 1861. g., a koji je mnogo kasnije, još i u doba I svjetskog rata, bio madžarski predsjednik vlade.

Ing. DRAGO TOMAŠKO
Ilica 113, Zagreb

Kao prilog prijedlozima o ponovnom postavljanju spomenika Bana Jelačića predložio bih kao mjesto postavljanja prostor ispred Mosta Slobode. Mislim da znadete na koje mjesto mislim. Na onu veliku tratinu. Evo zašto mi se čini da je to najpogodnije mjesto. Prije svega to je jedan od budućih centara, dostojan Bana Jelačića. Otvoren je sa svih strana, a nasuprot je Kralja Tomislava. Bio bi to nastavak naših velikana.

Trg Nikole Šubića Zrinskog
Štrossmayrov trg
Trg Kralja Tomislava
Trg Bana Jelačića (ukoliko dođe do postavljanja).

Mjesto koje je predloženo na bivšem trgu Khuena Hedervarya čini mi se nepogodnim. Premaleno je. Osim toga ako spomenik okrenemo onako kako bi morao stajati bio bi bočno okrenut prema Savskoj cesti što mi se za spomenutu lokaciju ne čini adekvatnim.

Zbog svega ovoga čini mi se da je za sada jedino odgovarajuće mjesto upravo ono koje predlažem. Mislim da nas ne bi smjelo smetati što bi barokni spomenik bio u modernom ambijentu. Možda bi mu baš to dalo posebnu draž.

S poštovanjem

ZDENKO BORENIĆ
Zagreb, Mrazovićeva 1a II

DOTACIJA

Poštovano Uredništvo!

Sa zaprepašćenjem sam pročitao noticu u današnjoj »Slobodnoj Dalmaciji« da je Hrvatski tjednik ostao bez dotacije. I ako se ovim činom ništa novo ne događa jer ovakovih čuda bilo je i u prošlosti kod nas Hrvata, ipak mi je žao i boli me što ovo naše novorođenče već nailazi na prepreke koje ometaju njegov povijesni razvitak. Da bi donekle olakšao Tjedniku njegov razvitak a time i njegovo daljnje izlaženje, koje nam je potrebno kao nasušni kruh, danas sam Vam doznačio.

Din. 52.—

kao pretplatu za II polug. 1971. Vjerujem i siguran sam da će svi rodoljubi u domovini i van nje poći mojim primjerom i tako ublažiti izgubljenu dotaciju.

Ako smatrate da bi ovaj moj dopis bio od koristi slobodno ga objavite.

Srdačno Vas pozdravlja

VINKO KRSTULOVIĆ
V. Masleše br. 10 58000 SPLIT

RADIĆ I SELO

Članak (pismo) Stipe Vukovića iz Splita »Radić i selo« u broju 9 »Hrvatskog tjednika« ponukao me da napišem nekoliko riječi o pokojnom Stjepanu Radiću.

Godine 1918. vratio sam se iz prvog svjetskog rata, i postao pristaša hrvatskog vođe Stjepana Radića. S njim sam se upoznao 15. V 1927. godine. Tada je pokojni Stipica s Pavlom Radićem i drom Pernarom posjetio Donji Miholjac i održao veličanstveni govor pred nekoliko tisuća ljudi iz Donjeg Miholjca i okoline. Napominjem da sam i ja kao seljak u seljačkoj narodnoj nošnji pozdravio cijenjene goste na velikoj ukrašenoj tribini. Slažem se sa Stipom Vukovićem potpuno. Stjepan Radić je obilazio sela, učio i prosvjećivao hrvatskog seljaka s vjerom u Boga i seljačku slogu, zastupao probitke hrvatskog seljaka i upućivao da seljak bude svoj na svome tj. za državnost Hrvatske i da ne bude pod tuđinom, i za taj plemeniti rad dao je i svoj život, i zato nije čudo što je preko 90% hrvatskog seljačkog naroda stupilo u Hrvatsku seljačku republikansku stranku, dapače bilo je i pripadnika drugih narodnosti.

Ja san. i danas pristaša Radićevih plemenitih ideja — pažljivo pratim našu današnju stvarnost, čitam »Hrvatski tjednik« i sa ozbiljnošću se slažem sa kursom SKJ i CK SKH. Nadam se da će taj rad dovesti do zbliženja seljaka i radnika i da će biti na zastavi pravi simbol srp i čekić, i dovesti do državnosti naših republika, jer se temelji na Radićevim mislima pravednosti i ravnopravnosti. Za taj progres je i naš hrvatski seljak ali je potrebno da se istome posveti više pažnje u našoj sredini, jer je seljaka najviše. Isto tako obljetnica rođenja i smrti Stjepana Radića ne bi smjela proći nezapaženo. Uvjeren sam da će naša poštena intelegencija više pristupiti selu i tako uspjeh neće izostati.

ADAM TARJANAC
Donji Miholjac

UMAG

Druže urednice!

Neugodno nas je iznenadio i uzbudio članak druga Fabria i Mrduljaša te Vas molimo da u smislu Zakona o tisku objavite slijedeći članak radi pravilnog informiranja čitalaca »Hrvatskog tjednika« i naše javnosti:

U »Hrvatskom tjedniku« broj 2. od 23. travnja 1971. godine objavljen je napis Nedjeljka Fabria i Igora Mrduljaša pod naslovom »Glas vapijućeg iz pustinje ili pismo iz Umaga« kojim se na nedozvoljen način iznose netočne i neprovjerene činjenice, a mogli bismo sa sigurnošću reći na brzinu i bez provjeravanja prikupljane — svugdje — samo ne tamo gdje je to trebalo.

Pored ostalog napisali su da je školski pjevački zbor valjalo lukavstvom pridobiti da pjeva na svečanosti u povodu otkrića biste Viktoru Caru Eminu.

Nama nije jasno o kakvom se »lukavstvu« radi, jer živimo i radimo u malom mjestu gdje se svi međusobno poznajemo i surađujemo pa ne znamo komu i čemu bi služili takvi stavovi koji dovode do trovanja inače zdravih odnosa među našim radnim ljudima u mjestu i na području naše općine, te Bujštine u cjelini. Zar se može tako nešto »pripisati i prilijepiti« pjevačkom zboru koji je za posljednjih 5 godina na »Festivalu mladih Istre« u Pazinu osvojio 2 puta prvo mjesto, a ove godine pripala mu je čast da kao prvi nastupi na otvorenju istog Festivala, jer je to svojom kvalitetom zaslužio. Isti taj zbor pjevao je, pjeva i pjevat će na svim prigodnim proslavama u mjestu. Svake godine ovaj zbor, zajedno s ostalim učesnicima, gostuje u četiri veća centra naše općine (u Babićima, Juricanima, Mariji na Krasu i Savudriji) na opću radost i oduševljenje stanovnika tih sela.

U drugom dijelu toga članka stoji: »Školstvo je malo pridonijelo ucjepljenju hrvatskog jezika i hrvatske kulture u taj živalj. Postavljeno na unitarističke temelje, ono je najhitniji krivac za sve moguće posljetke koji se već danas pokazuju u svoj svojoj ozbiljnosti«.

Postavili bismo samo pitanje autorima napisa tko je bio u stanju da dade takvu ocjenu i sudove o jednom veoma važnom području društvene djelatnosti, ako se o tome niti na jednom nadležnom mjestu nisu tražile informacije, niti se provjerila točnost na brzinu skupljenih podataka, a na bazi kojih su i iskonstruirane ovakve kategoričke tvrdnje.

Da priupitamo člankopisce da li su informirani, upoznati, obaviješteni, je su li naučno istraživali razvoj i problematiku prosvjetnih i kulturnih djelatnosti u ovom kraju poslije oslobođenja od fašističke okupacije koja je, uzgred rečeno, baš na ovom području ostavila najteže i najbolnije rane u području jezika i kulture,

ma, sve spomenike nacionalne kulture do temelja uništiti.

Nećemo pretjerati ako kažemo da su baš prosvjetni radnici ovoga kraja uspjeli ponovno oživjeti hrvatsku riječ, širiti i njegovati hrvatske kulturne vrednote i povratiti nacionalno povjerenje kod velikog broja žitelja ovoga područja. Stoljećima gušena hrvatska riječ i pjesma ponovno odjekuju u živopisnim krajolicima cijele Bujštine zahvaljujući upravo samoprijegornom radu prosvjetnih radnika i svih drugih faktora koji su davali i koji daju svoj doprinos buđenju nacionalne svijesti i kulture.

Isto tako tvrdnja o unitarističkim temeljima školstva na Bujštini neosnovana je, jer školstvo Bujštine nije izolirano od ostalog školstva SR Hrvatske, već mu je još samo dodana specifičnost ovog kraja. I baš zbog te specifičnosti prosvjetni radnici svjesni svoga zadatka i položaja, radili su i rade na kulturnom polju, te na podizanju i razvijanju socijalističse i nacionalne svijesti, naročito mladih generacija, ne samo kroz školu, veći kroz razne oblike vanškolskog djelovanja.

RADNA ZAJEDNICA
OSNOVNE ŠKOLE
»MARIJA i LINA«
Umag

VJERNICI

S velikim interesom i odobravanjem upoznao sam se u »Hrvatskom tjedniku« s gledištima T. Šagi-Bunića i V. Unkovića o odnosu SK i vjernika.

Progresivnost SK upravo se i očituje ovdje u tome što će nečije vjerovanje ili nevjerovanje u boga sa društveno-političkog stanovišta biti sve rjeđe u prvom planu, dakle, što će ono biti sve više slobodno, fakultativno obilježje za čovjeka kao čovjeka u besklasnoj nacionalnoj i društvenoj zajednici. Time povezanost, suradnja, oslobođenje i napredak u takvoj zajednici bitno jačaju. To uostalom vrijedi i za ublažavanje nekih drugih sličnih podjela među našim građanima ili pak sunarodnjacima.

U pogledu rasprave o učlanjivanju i vjernika kao građana u SK nikada se ne smije izgubiti iz vida činjenica da je naš SKJ istinski avangardni politički subjekt, a ne tek jedan od niza takvih ravnopravnih političkih subjekata. Utoliko puno pravo na kakav-takav politički čin uključuje (barem kao realnu mogućnost) i učlanjivanje svih naprednih i aktivnih građana u SK. Ako takve mogućnosti načelno samo za neke od spomenutih građana nema, onda je puno pravo na politički čin barem za njih znatno ograničeno i oni se, na žalost, ne nalaze u politički ravnopravnom položaju u društvu. Ovdje je i u ovom trenutku, svakako, bolje potražiti rješenje očekivane pune ravnopravnosti radnih ljudi u većoj nedogmatičnosti, demokratičnosti i humanističkoj otvorenosti SKJ, nego li u socijalističkoj višepartijnosti.

Kao relevantan spor ovdje zapravo preostaje jedino spor teizma i ateizma kao kulturno-moralnih dilema čovjeka i epohe. Taj pak spor može biti vođen ili kulture nedostojnom militantnom konfrontacijom ili aktivnim dijalogom i suradnjom. Od sveg srca plediram za suradnju i aktivan dijalog koji je danas blagorodna i mirotvorna suvremena pojava ne samo na području kulture. Takav dijalog bit će, dakako, znatno olakšan, ako se barem onih najgrubljih međusobnih predrasuda odmah u početku donekle oslobodimo. Naime, često pod teizmom podrazumijevamo maglovitu koncepciju o nekom svojeglavom, odvojenom, zasebnom, onostranom, svemu nadređenom, proizvoljno slobodnom i gotovo svemoćnom bogu a pod ateizmom pak takvu koncepciju o vrlo sličnom, ali ovostranom čovjeku i čovječanstvu. Među ovakvim maglovitim i potpuno antagonističkim koncepcijama teško je, doista, pronaći neku srodnost osim u njihovoj zloj jednostranosti i pukoj odbojnosti.

Međutim, prikazane su koncepcije zapravo teške predrasude i simplifikacije i o pravom teizmu i o pravom, suvremenom ateizmu. Ono što je autentično, kreativno i danas kulturno relevantno i u teizmu i u ateizmu znatno se razlikuje od ovakvih shematskih i vulgarnih gledišta. Zato suradnja i aktivan dijalog kvalificiranih ateista i teista sve su lakši i dobivaju na značenju.

Ukratko, danas su kreativni teizam i kreativni ateizam vrlo kompleksne filozofske koncepcije otvorene budućnosti i one su daleko međusobno srodnije i bliže nego što su srodne i bliske sa svojim vlastitim masovnim jednostranostima i simplifikacijama. Nekada su se katolicizam i protestantizam tobože razlikovali i odbijali kao vatra i voda, a u stvari praktički su istog roda i poroda. Ni na jeftinom antagonizmu ateizma i teizma danas se u Evropi ne dade više ništa ozbiljno ni napredno zasnovati osim praznovjerja, gluposti i predrasuda čovjeka spram čovjeka ili pak eksploatacije čovjeka po čovjeku.

JURE JURAS, liječnik
Zagreb

ŠOVINISTI U SK

Nedjeljna »Slobodna Dalmacija« od 13. lipnja, donosi članak u kojem Mirko Prelas govori kako je Marin Čako pokušao jedan od najtužnijih pogrebnih obreda proglasiti »nacionalističkom« manifestacijom. Kako sam osobno pribivao sprovodu tragično poginulog pjesnika, Josipa Pupačića i njegove obitelji, sudjelujući u boli njegove rodbine, prijatelja i znanaca, kao i boli hrvatskih rodoljuba koji su na najdostojanstveniji način ispratili na vječni počinak zaslužnog Hrvata i vrijednog javnog radnika, ćutim potrebu da javno zapitam: dokle će ljudi koji su opsjednuti mržnjom prema svakom, pa i najplemenitijom znaku hrvatskog duha biti u SKH? Kako mi uopće možemo govoriti o borbi protiv šovinizma, ako tako očiti šovinisti ostanu na odgovornim dužnostima u SKH? U kojoj je to drug Marin Čoko školi naučio da su časni znakovi, kao što su hrvatski grb i trobojnica, nespojivi sa socijalizmom? Ja dopuštam da su postojale škole u kojima se to učilo, ali kvalifikacija stečena u takovoj školi ne odgovara položaju funkcionara u SKH. Drug Marin Čoko je, naime predsjednik Ideološke komisije Općinske konferencije SKH.

Ukoliko nije spreman djelovati u duhu Desete sjednice CK SKH i Prve konferencije SKJ, bilo bi vrlo pametno od njegove osnovne organizacije da mu kaže, da se spremi da napusti položaj za kojeg nije dorastao.

STIPE VUKOVIĆ
Split

ŽIVI RADIĆ

Obradovala me vijest o podizanju nadgrobnog spomenika velikom hrvatskom političaru Stjepanu Radiću. Vjerujem da će velik broj Hrvata zdušno pomoći ovu akciju u kojoj rad književnika Zvonimira Kulundžića zaslužuje divljenje. Odricanje od honorara za svoju knjigu »Živi Radić« u korist Radićeva spomenika potvrda je visoke rodoljubne svijesti ovog književnika i hvale vrijedan primjer u našem kulturnom životu. Smatram da će tu knjigu naručiti svi oni koji odobravaju akciju oko podizanja spomenika, tim više što je cijena knjizi minimalna 15 dinara, a čitava zarada ide u fond za podizanje spomenika Stjepanu Radiću.

Predložio bih Matici hrvatskoj da se angažira u rasturanju ove knjige, bar preporukom svojim ograncima i čitateljima HT. U svim školama i radnim ustanovama postoji stanovit broj nastavnika, radnika i službenika koji bi se rado uključili u ovu akciju. Tako bi mogli naručiti bar po pedesetak primjeraka spomenute knjige i rasturati je roditeljima, učenicima, prijateljima i poznanicima.

Usput izražavam zahvalnost uredništvu na ovako sadržajno bogatom tjedniku i njegovoj idejnoj orijentaciji u duhu desete sjednice CK SK.

MARIJAN PULJIZ, prof.
Split

DRŽAVNOST

Prateći sva zbivanja kroz ovo vrijeme, otkada se intenzivnije raspravlja i radi na ostvarenju potpune državnosti republika, lako je zapaziti veliko zanimanje, može se slobodno reći, svih poštenih rodoljuba da se ta potpuna državnosti Socijalističke Republike Hrvatske čim prije i što uspješnije ostvari. Jasno je, međutim da veliki dio toga interesa proizlazi iz želje i vjere naroda ove naše republike u bolje sutra, što se može primijetiti i kroz članke ovog našeg tjednika, a pogotovo kad se čitaju napisi o našem selu, o našim ljudima na radu u inozemstvu, a vjerojatno će tako izgledati i napisi iz privrede i drugih područja djelatnosti, koji će se pojavljivati u slijedećim brojevima tjednika.

Ovo pišem naročito radi toga da bi sva naša stremljenja vodila ka konkretnim zamislima i akcijama na ostvarenju toga boljega sutra A to znači: jaka industrija, intenzivnija poljoprivreda, novčana stabilnost i drugo.

Zato je moje mišljenje da se ostavimo pustog trošenja i riječi i prostora i vremena na dokazivanju onoga, što je svakomu, tko pošteno misli, jasno, da mi, Hrvati, imamo svoj teritorij, svoj jezik i svoju kulturu, a to znači da moramo imati i svoju državu, koja će punopravno odlučivati na svim područjima djelatnosti i, sasvim sigurno, kao takova postići velike rezultate, jer za to postoje svi uvjeti.

Naime, konkretne zamisli i akcije, za to bolje sutra, poticaj su i poziv svima nama da se angažiramo na konkretnom, a česta dokazivanja o ispravnosti našeg puta mogu ponekad ostaviti dojam kao da radimo nešto na što nemamo potpuno pravo, pa smo dužni na izvjesnu obazrivost.

JURAJ MIMICA
Split, Gajeva 15

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska, Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393

Uređuju: Stjepan Babić, Zvonimir Berković, Dubravko Horvatić, Jozo Ivičević, Srećko Lipovčan, Zvonimir Lisinski, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Ivo Skrabalo, Hrvoje Šošić, Franjo Tuđman, Igor Zidić.

Glavni urednik: Igor Zidić.

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Franjo Marinković

Tehnički urednik: Drago Čvrljak

Fotografija: Ranko Karabelj

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec), Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Ćuić, Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan, Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin), Ljubica Filipić-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš, Ivica Gaži, Vlado Gotovac, Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Igor Kulierić, Ivan Kušan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Pavao Pavličić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždjak, Željko Sabol (Bjelovar), Ante Sekulić (Delnice), Aleksandar Stipčević, Ivo Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Šehović, Krešimir Sipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović, Bruno Tandara (Imotski), Mirko Tomasović (Split), Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić, Marko Veselica, Antun Vrdoljak, Vice Vukov, Vladimir Vuković, Franjo Zenko, Bože Žigo.

Adresa uredništva: 41000 Zagreb, Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Stranke se primaju svakog dana od 10 do 12 sati osim subote.
Rukopisi se ne vraćaju
Novine izlaze svakog petka.

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Lj. Gerovac 1.

Pretplata: Godišnja: 104,00 d; polugodišnja: 52,00 d.

Za inozemstvo dvostruko.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Cijena oglasa: cijela stranica 5000 d, polovina stranice 2500 d, četvrtina 1250 d, 1 cm² 25 d.

Poštarina plaćena u gotovu.

O farsi koja predugo traje

NESPOSOBNOST POD RUKU S NEODGOVORNOŠĆU

U povodu odluke Upravnog odbora Republičkog fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti da uskrati »Hrvatskom tjedniku« već odobrenu dotaciju i načina na koji je donesena

Pojedinci u Fondu činili su sve što su mogli da otežaju ili čak zapriječe pojavu »Hrvatskog tjednika«

Fond u godinu i po dana nije bio u stanju razmrsiti natječaje što ih je sam raspisivao

Šesnaestoga lipnja Upravni je odbor Republičkog fonda za unapredivanje kulturnih djelatnosti uskratio HRVATSKOM TJEDNIKU svojedobno odobrenu dotaciju pokazavši i time kako zamišlja unapredivanje hrvatske kulture.

Sedamnaestoga lipnja o toj smo odluci mogli nešto pročitati i u novinama. U podnaslovu članka VJESNIKOVA izvjestitelja Josipa Škunce istaknuto je da »HRVATSKI TJEDNIK nije uzeo odobrenu dotaciju«. BORBA će u naslovu svoje zabilješke upozoriti: »HRVATSKI TJEDNIK bez dotacije«. Simptomatično je da izvjestitelji odluku o ustezanju dotacije HRVATSKOM TJEDNIKU smatraju najvažnijom ili, barem, javnosti najzanimljivijom vijesti s toga sastanka. VJESNIK objavljuje zaključke o časopisima i listovima, BORBA samo zaključke o HRVATSKOM TJEDNIKU i TELEGRAMU; kao i VEČERNJE NOVOSTI. A ipak. rasprave o HRVATSKOM TJEDNIKU nije uopće bila predvidena dnevnim redom spomenute sjednice, koji je. prema pisanom pozivu upućenom članovima Fonda sadržavao čak 14 precizno navedenih točaka!

Referent o HT-u obmanuo članove Fonda

Ne želimo time reći da odbor nema pravo izmjene dnevnog reda; želimo medutim ustvrditi da je dio čalnova UO Fonda bio nepripremljen za tu diskusiju (ne primivši prethodno potrebne dokumentacije, koja im je — za predvidene točke dnevnog reda — bila brižno dostavljena poštom nekoliko dana prije sastanka).

Naglašavamo. dakle, da se o HRVATSKOM TJEDNIKU raspravljalo usput i napamet i da su na osnovu nečijeg[1] neistinitog izvješća o »situaciji« s Tjednikom odbornici — ili tek dio njih?[2] — neodgovorno prekršili norme koje su. kao model odnosa s kulturnim glasilima. sami skrojili. Ustanovljujemo, da je referent o HRVATSKOM TJEDNIKU obmanuo članove Fonda od kojih su nekolicina, sa stoičkim mirom. svoju neobaviještenost shvatili kao ozbiljnu kvalifikaciju za odlučivanje o »stvarima narodne kulture«.

»Nepoznavanje« višegodišnje, uhodane procedure

Sve bi to bilo, možda, moguće shvatiti i kao nehotičnu, tehničku pogrešku, prouzročenu nedostatnim poznavanjem posebne procedure da, kojim slučajem. nije riječ o elementarnom i, ujedno. tipičnom modelu ugovornog odnosa (pa i procedure sklapanja ugovora) izmedu Fonda kao sufinancijera i sufinanciranoga glasila; općoj proceduri. koja se već godinama primjenjuje prema desecima drugih listova i revija.

Prema HRVATSKOM TJEDNIKU postupilo se medutim — ne po prvi put — mimo normi uljudenog ponašanja. mimo konvencija i ugovornih obveza. s neskrivenom namjerom da mu se nanese moralna i materijalna šteta.

Što kažu izvjestitelji sa sjednice, a što službeni dokumenti

Uostalom pogledajmo što je o tome pisao VJESNIK:

»HRVATSKOM TJEDNIKU Fond je za prva dva mjeseca izlaženja odobrio 80 tisuća dinara odnosno zadržao ukupno u rezervi, za početak, oko 330 tisuća. Bilo je rečeno da će se o daljnjem sufinanciranju odlučiti nakon rasprave o prvim brojevima i tada utvrditi ključ za sufinanciranje kulturnog dijela lista.

Ali iz HRVATSKOG TJEDNIKA uopće se nisu javili, mada su o dotaciji Fonda bili obaviješteni. Namijenjeni novac nije ni taknut. I kako je razdoblje od dva mjeseca prošlo, u Fondu je odlučeno da se novac za HRVATSKI TJEDNIK briše s rezervnog popisa. Tako HRVATSKI TJEDNIK gubi sredstva, jer u Fondu drže da više ne postoji obveza da se taj novac njemu čuva.«

Umjesto komentara citirat ćemo. u cijelosti, dopis što ga je Republički fond uputio Matici hrvatskoj:

SOCIJALISTIČKA REPUBLIKA HRVATSKA
Republički fond za unapredivanje kulturnih djelatnosti

Broj: 5823/1-1970.
Zagreb, 7. svibnja 1971.

MATICA HRVATSKA
ZAGREB
Matičina ul. 2

Na svojoj XXIII sjednici, održanoj 23. travnja 1971. godine, Upravni odbor Fonda odobrio je sredstva u iznosu od dinara 83.250 (slovima: osamdesettritisućedvjestopedesetdinara) za sufinanciranje HRVATSKOG TJEDNIKA, tjednog lista za kulturu, u vremenu od dva mjeseca izlaženja lista.

Obzirom da je iz prvih brojeva vidljivo da koncepcija tjednika ne odgovara u potpunosti ponuđenom programu, Fond je zaključio da će nakon izvještajnog roka od dva mjeseca, dakle, najkasnije do 30. lipnja, Komisija za raspodjelu sredstava namijenjenih izdavanju časopisa ocijeniti da li su izdani brojevi u skladu s programskom orijentacijom tjednika ponuđenom na Natječaj Fonda, pa će se tada riješiti pitanje daljnjeg sufinanciranja.

(Pečat)
TAJNIK FONDA:
Ljubica Dupalo, s.r.

Usporedimo to pismo s IZVODOM IZ ZAKLJUČAKA SA XXIII SJEDNICE UO REPUBLIČKOG FONDA ZA UNAPREĐIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI od 23. IV 1971:

»AD 6.
(...)

2. Prihvaća se uz jedan uzdržani glas prijedlog Komisije da se sufinancira izdavanje dvaju tjednih listova za kulturu i to:

— TELEGRAM (...) —

— HRVATSKI TJEDNIK za 37 izdanja u 1971. godini — 333.000 dinara, s tim da se odmah isplati 25% od namijenjene dotacije a o daljnjem sudjelovanju Fonda u sufinanciranju izdavanja lista odlučit će Upravni odbor Fonda nakon što Komisija za časopise ocijeni, poslije dva mjeseca izlaženje lista, da li izlazi u skladu s programom ponudenim na Natječaj.«

Konstatirajmo da NI IZ JEDNOG OD TIH DVAJU DOKUMENATA NE PROIZLAZI NIKAKVA OBVEZA NAŠEGA LISTA PREMA FONDU GLEDE PRIMITKA ČETVRTINE IZNOSA DOTACIJE: jasan je, naprotiv, nalog Fonda da se taj iznos »odmah isplati«. i to bez ikakvih posebnih uvjeta.

Koliko je Fondu potrebno da ispuni svoje obveze i kako to čini

Konstatirajmo, takoder, da je tajništvu Fonda bilo potrebno 14 DANA da nas obavijesti o zaključku Upravnog odbora i to takvom stilizacijom iz koje nije razumljiv jasan smisao odluke odbora: da se 25% NAMIJENJENE DOTACIJE (tj. 83.250 din) ISPLATI ODMAH; taj je dio izostavljen pa se iz pisma tajnice fonda ne razabire njezina obveza da nam ODMAH pošalje ugovore na određeni dio ukupno namijenjenih sredstava. Osim toga tajnica je Fonda propustila da nas obavijesti da odobrena sredstva čine četvrtinu ukupno rezerviranih sredstava i da odlukom odbora — a na prijedlog Komisjie za časopise — HRVATSKI TJEDNIK može, u 1971. dobiti ukupno 333.000 din. Najposlije, tajnica je Fonda zaboravila da nam priopći preciznu odluku UO Fonda kojom se ustanovljuje »da Fond može sudjelovati u financiranju samo onog dijela u Hrvatskom tjedniku koji se odnosi na pitanja s područja kulture«.

Nepobitna je činjenica da iz tajništva Fonda nismo bili korektno informirani o svemu onome što se nas ticalo; da nismo bili pravodobno informirani (sve da je doista i bio sporazumno utvrđen rok zastare dotacije u roku od dva mjeseca ne bi se u taj rok moglo uračunati onih petnaest dana što su tajništvu bili potrebni za otpremu jednoga pisma).

Sve je to UO Fonda zanemario usvajanjem prijedloga »da se novac za HRVATSKI TJEDNIK briše s rezervnog popisa« jer »u Fondu drže da više ne postoji obveza da se taj novac njemu čuva«. Utrnuće te »obveze« odbor potkrepljuje navodom da je »razdoblje od dva mjeseca prošlo«.

Nagomilala su se neugodna pitanja

Stoga pitamo:

Na osnovu čega su u odboru uopće smatrali svojom obvezom ČUVANJE NOVCA kad su bili, vlastitom odlukom obvezani da ga »odmah isplate«?

Može li tajništvo Fonda objasniti zašto nam 7. svibnja (kad je poslana obavijest) nisu upućeni i ugovori na potpis? Zašto ti ugovori nisu poslani ni do 16. lipnja (kada je Fond ustegao već odobrenu dotaciju)?

Tražimo da Upravni odbor Fonda precizira na koje je »razdoblje od dva mjeseca« (samovoljno proglašeno rokom zastare dotacije!) mislio 16. LIPNJA 1971. GODINE; jer kad bi taj »rok« bio čak i relevantan ostalo bi da se konstatira:

1. Računamo li taj rok od dana izlaska prvog broja (što je i inače apsurdna pomisao jer se HRVATSKI TJEDNIK nije toga dana pojavio s blagoslovom Fonda — nego njegovu oklijevanju usprkos — pa se taj datum ne može smatrati početkom neke sporazumne, zajedničke, obostrano obvezujuće akcije) »zastara« bi doista nastupila 16. lipnja 1971 — s čime se očigledno računalo — ali ne u podne, nego u ponoć!

2. Kad bismo taj rok računali od dana odluke OU Fonda o dodjeli sredstava HRVATSKOM TJEDNIKU. »zastara« bi nastupila 23. lipnja 1971. godine.

3. Kad bismo taj rok računali od dana otpreme dopisa tajništva Fonda. »zastara« bi nastupila tek 7. srpnja 1971. godine.

Nagomilala su se, dakle. neugodna pitanja.

Šalju se ugovori na potpis, a ne potpis na ugovor

Javnost je doista kojiput neobaviještena, ali nije, kako neki misle. luda: svi znaju da se ugovori šalju na potpis, a ne potpisi na ugovor. Pojedinci su u Fondu htjeli da mi budemo krivi za ono što oni nisu učinili. Činjenica je, isto tako, da su pojedinci u tome Fondu činili sve što je bilo u njihovoj moći da otežaju. odgode ili posredno zapriječe pojavu HRVATSKOG TJEDNIKA.

Sad je vrijeme da ih zapitamo: zar zato što je TJEDNIK?

O svemu smo tome pisali u prvom broju našega lista, u članku pod naslovom 476 DANA. U tome smo članku iznijeli kronologiju naših nastojanja — nastojanja Matice hrvatske — da se u Hrvatskoj pojave tjedne novine »za kulturna i društvena pitanja«. Nije na nama krivnja ako se iz te male kronike vidi uporno nastojanje nekih da se taj i takav list ne pojavi.

U tome smo članku upozorili da je čak i predsjednica toga Fonda Anica Magašić, još prije izlaska prvog broja našega tjednika izjavila (u jednoj televizijskoj emisiji) da je ona osobno, kao gradanka, protiv HRVATSKOG TJEDNIKA i protiv TELEGRAMA i da novce ne bi dala ni jednom ni drugom listu. (Budući da treće inicijative — barem javno — nije bilo, predsjednica je bila. po svemu sudeći. za tu. treću inicijativu.)

Kad već ne mogu unaprijediti, nastoje unazaditi

U tome smo članku upozorili da Fond u godinu i pô dana nije bio sposoban razmrsiti natječaje što ih je sam raspisivao; a godinu i pô dana, kao što je poznato, ne čine DVA MJESECA nego OSAMNAEST MJESECI. Šteta je velika što svoju ekspeditivnost Fond nije pokazao tamo gdje je ZA UNAPREĐIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI ona doista bila potrebna nego se upeo iz petnih žila da UNAZADI I ONO ŠTO JE MIMO NJEGA STVORENO (PA NASTOJI NE BI LI JEDINE HRVATSKE NOVINE ZA KULTURU I DRUŠTVENA PITANJA DOVEO U ŠTO TEŽU SITUACIJU). Nije. tajna da neki šefovi kulture to više dolaze do izražaja što je kulturni ambijent oko njih oskudniji. I obratno.

I još nešto.

Naših je 8 milijuna (starih) dinara taj Fond držao preko mjesec i pol dana i onda je netko izgubio strpljenje, »rok je istekao«, novce smo izgubili. Zanimljivo! A NEKOLIKO DESETAKA MILIJUNA TAJ JE ISTI FOND DRŽAO U ČARAPI 18 MJESECI — ALI ZBOG TOGA NITKO NIJE IZGUBIO STRPLJENJE. NIKAKVI ROKOVI NISU ISTEKLI. SVE JE BILO U NAJBOLJEM REDU.

Zar ne?

I još nešto.

Taj hitrojureći Fond koji izmišlja formalni povod da demonstrira svoje neprijateljstvo prema HRVATSKOM TJEDNIKU dostavlja gdjekad s VIŠEMJESEČNIM ZAKAŠNJENJEM prve (godišnje) uplate sufinanciranim časopisima.

Kako Anica Magašić i Drago Auguštin rade za dobro hrvatske kulture

I još nešto.

Na istoj sjednici na kojoj nam je oduzeo — NAKON DVOMJESEČNOG IZLAŽENJA — već dodijeljena sredstva (jer ih, tobože. nismo o roku preuzeli) odobrava TELEGRAMU (kojega se prvi broj očekuje istom 1. X.) 3 milijuna (starih) dinara »za pripremne radove«. i to na rok od tri i po mjeseca! Tako, na primjer, Anica Magašić i Drago Auguštin — ali samo oni! — rade za dobro hrvatske kulture.

I još nešto (o istinoljubivosti):

»Upravni odbor Fonda daje primjedbu da dva do sada izašla, broja lista nisu u skladu s ponuđenim programom, jer pretežno tretiraju pitanja iz gospodarstva, a ne s područja kulture.«[3]

Naša primjedba:

Svaki broj HRVATSKOG TJEDNIKA ima 24 stranice. Prva dva broja imala su zajedno 48 stranica. Od tih je 48 stranica »na pitanja iz gospodarstva« ukupno otpalo nepunih 7 (sedam) stranica; jedna sedmina.

Po proračunu našega Fonda u HRVATSKOM je TJEDNIKU jedna sedmina veća od šest sedmina.

I još nešto.

Predsjednica je UO Fonda profesorica matematike i fizike.

U Zagrebu, 22. lipnja 1971.

Hrvatski tjednik

---

1 Zapisnik sjednice nismo još mogli dobiti; bit će dovršen za koji dan. Tada ćemo znati i ime referenta.

2 U izvještajima se novinara nigdje ne spominje kako je donesena odluka o prebacivanju sredstava HT-a u rezervu Fonda: jednoglasno ili većinom (kolikom?). Iz toga bi, ako nije riječ o novinarskom propustu, bila moguća pretpostavka da glasanja nije ni bilo.

3 IZVOD IZ ZAKLJUČAKA XXIII. SJEDNICE UO REPUBLIČKOG FONDA ZA UNAPREĐIVANJE KULTURNIH DJELATNOSTI, Zagreb, 23. IV. 1971. str. 32.

MOGUĆNOST IZDAJE

VLADO GOTOVAC

Mi smo narod koji sa silnom strašću generalizira grijehe: zločin grupe u nas brzo postaje nacionalni zločin. Svi ga na sebe preuzimamo, svi snosimo njegove posljedice. I zato našem samooptuživanju nema kraja! Čak i u sukobima među pojedincima, optužujući jedan drugoga, mi često optužujemo i narod. A opsjednutost grijehom početak je tragedije!

Vrline u nas zato spadaju u slučaj pojedinca; što znači da svaka vrijednost podrazumjeva napuštanje nacionalnog mentaliteta i njegova usuda; što znači da je najveći Hrvat istodobno i najmanje Hrvat! Jer biti Hrvat — to je nesreća koja nikada ne dolazi sama!

Mi ozbiljno primamo jedino optužbe. I zbog toga lako opraštamo svako napuštanje Hrvatske: pojam izdajnika u nas jedva da postoji! toliko nam je postalo razumljivo izbjegavanje naše sudbine... Ostati s Hrvatskom bila je ludost — jer to znači prihvatiti neuspjeh! — ili sramota — jer to znači prihvatiti provincijalnost i grijeh!

Zanos svakog našeg nacionalnog pokreta bio je ranjen tjeskobom te »nesretne svijesti«, razaran njenom nesigurnošću, što se postepeno pretvara u ironiju, a onda u očajanje s rasapom. Nikada u pobuni nismo znali ostati sami! Žurili smo da drugima predamo njenu sudbinu i našu energiju... Vjerujući u svoju zamisao, mi nismo vjerovali u svoje srce! Naši pogledi uprti u svijet, u druge, nisu bili samo potreba duhovne veličine i njenog idealizma, nego i posljedica straha pred vlastitim djelima, pred njihovom neizvjesnošću. Zato su izdajice u nas morale još nekoga izdati! Nikad samo Hrvatsku! Uvijek smo odgovornost za domovinu dijelili s nekom drugom odgovornošću, u kojoj se ona gubila! Naši su snovi prepuni drugih! da bi ih oni čuvali od nas samih!...

Postoji nekoliko glasova o izdaji, — romantičnih ili razdraženih — ali oni nisu svladali grijeh i njegovo iscrpljujuće kajanje. Ostali su bez tragova! jer mi ne znamo suditi, ako sud nije negativan! Naš moralizam strasan kad je suicidan! kad sebe osuđujemo na ispaštanje.

Mi nismo uspjeli izdržati ni pobjedu našeg srama u revoluciji: kao nacionalni grijeh prihvatili smo grijeh grupe kvislinga koje smo mi likvidirali! I umjesto nacionalne politike imali smo nacionalnu ispovijedaonicu... Izašli smo anestezirani iz epohalne apokalipse drugog svjetskog rata!

S izvjesnom fibroznošću — jer još nismo dovoljno zdravi! — sada — da li, napokon, definitivno!? — nastojimo provesti posljedice pobjede: kao državnost i kao mentalni preporod. Jer revolucija, da bi uspjela, mora ukinuti sram (koji je njen početak, prema Marxu), mora iskupiti »nesretnu svijest« cijele naše povijesti.

I upravo zato jest neizbježno naše preispitivanje prošlosti: da bi shvatili porijeklo svih svojih pothvata, da bi otkrili njihove perspektive i energije.

Mi ne vršimo voluntaristički izbor po povijesti, niti mitiziramo sadržaj svoje tradicije: samo, napokon, veličinu vraćamo svima! jer u njoj prepoznajemo snove, jer u njoj prepoznajemo misao koju ostvarujemo. Socijalizam se ne podiže s grijehom, nego protiv njega!

U pitanju je, dakle, povratak Hrvatske od njenog prvog dana: sabiranje njenog dostojanstva u Sadašnjosti. Taj veliki posao ostvarivanja onoga što je prošlo i izdržalo stoljeća, neprestano djelujući — jednom kao fantazija, jednom kao nada, jednom kao geslo pobune — ne može biti ni bojažljivo mrmljanje, ni bezbrižna pjesma zaborava: To je trijezni čin! izveden u materiji cijele naše povijesti.

Mi danas sudimo da bi postojali kao narod i kao država. A taj sud podrazumjeva prava izborena u djelima koja nas predstavljaju sa samobitnim vrijednostima, onim vrijednostima koje nastaju u samoći nacionalnih snova, nada, programa i pothvata. Jedino s njihovim mjerilima naše odluke mogu biti valjane i djelotvorne. Jer to nije samoća u kojoj se napušta svijet, u kojoj se napuštaju drugi: to je samoća neizbježna za svaku misao koja polaže račun o svemu, izvodeći djelo! Nju pojedinac lako prepoznaje, a narodima je ona uvijek tajnovita drama...

Čuvajući osjetljivost za njene neizvjesnosti, mi ne smijemo gubiti strast i energiju za akciju. Jer svaka je pogreška vrednija od pustoši, svaki je čin vredniji od obamrlosti! Hrvatska se mora postaviti kao mjerilo u svakom trenutku, u svakom pothvatu. Ne može se učiniti ništa vrijedno za druge, što bi istodobno bilo protiv nje. Svaka zamisao kojoj Hrvatska smeta mora podrazumijevati nasilje! Jer i perspektiva planetarnog jedinstva može biti radosna samo s raznolikošću! Ako je ipak izgubi, bit će to tragedija bez gledalaca.

Sud u ime Hrvatske koja dijeli nade i strepnje svijeta, koja prihvaća svoju odgovornost za njegovu sudbinu, sud pripremljen stoljećima, danas je sud utopije i sadašnjosti istodobno: nad cijelom njenom poviješću, kao nad ovim trenutkom. I zato se više ne može opraštati izbjegavanje njene sudbine, i zato se više ne može prikrivati izdaja prema njoj!

Svaka je povijest — kao znanost — i parnica koju jedno doba podiže protiv svojih neprijatelja. Ono što je u njoj nepristrano, to je beznačajno ili mrtvo. Nema zakona koji umiruje ljudsko srce! nema stradanja koje objektivnost tješi! Bol i nesreća stalno prizivaju čudo na zemlju! Njima zahvaljujemo i strast antropocentrizma, čovjekovu očajničku vjeru da će jednom vladati svojom sudbinom.

Mogućnost izdaje Hrvatske i mogućnost presude nad njom konačno obvezuje i nadnacionalne i vannacionalne ideale prema njenoj sudbini: Oni ne mogu biti isprika za pothvate protiv nje. Razlozi izdaje nisu njeno opravdanje.

Crkva i država

Daniel Bučan

Država mora jačati svoju snagu i autoritet ukoliko je to nužno za očuvanje ekonomske i političke slobode svih njezinih građana i naroda (ili narodâ), ali svrha države jest razvoj pojedinaca i njihove zajednice, a ne aparata u kojemu je država predstavljena kao snaga koja štiti interese pojedinaca i naroda. Država je, dakle, tek sustav u službi pojedinca i naroda, a to znači: nije pojedinac i **narod radi države**, već je država **radi pojedinca i naroda.**

Crkva je također svjetovna i na specifičan način **društvena** organizacija zajednice vjernika (»Božjeg naroda«), **te** je ona na neki način »država« vjernika. To, također, znači da ne postoje **vjernici radi Crkve** (odnosno »Božji narod« radi Crkve), već Crkva **radi vjernika** (Crkva radi »Božjeg naroda«).

No, specifičnost zajedništva što ga sačinjava »Božji narod« — i na kojemu se temelji Crkva kao njegova »država« — jest u tome što je to duhovno zajedništvo, zajedništvo zasnovano na duhovnom principu za duhovne vrijednosti, te se Crkva kao »država« po tome i razlikuje od svjetovne države. A upravo je ta razlika od bitne važnosti za odnos Crkve i države.

Drugi vatikanski sabor, uz mnogo što novo, donio je novina, i u odnosu između tzv. mjesne Crkve i Vatikana, potvrđujući shvaćanje da se povijesnost Crkve očituje upravo kroz »mjesnu Crkvu« kao konkretnu zajednicu. Zbog toga odnos između Crkve i države mora uzimati u obzir i tu činjenicu »mjesne Crkve«. To je posebno značajno u slučaju diplomatskih odnosa između Vatikana i Jugoslavije, kojih je uspostavljanje potvrdilo da složenost suvremenoga svijeta upućuje na koegzistenciju svih koji svoj interes nalaze u brizi za očuvanje mira i za pravednost, prvenstveno ekonomsku i socijalnu, u tom svijetu.

Činjenica da je »Božji narod«, odnosno zajednica vjernika katolika, u Jugoslaviji najvećim dijelom koncentrirana u dva naroda i dvije republike čini odnose između Vatikana i Jugoslavije posebnim, jer se uspostava diplomatskih odnosa, odnosno diplomatsko ponašanje Vatikana, može različito odraziti na različite nacionalne i republičke teritorije u Jugoslaviji. A to je stoga što vatikanski diplomatski predstavnik ima (odnosno može imati) i određene kompetencije, kao predstavnik hijerarhije »sveopće Crkve«, također i u okvirima »mjesne Crkve«. »Konkordatski« period Katoličke Crkve — kad je »prijestolje nastojalo biti poduprto oltarom« i obratno — namro je vatikanskoj diplomaciji i neke manire koje su zastarjele, a koje bi u slučaju Jugoslavije mogle biti posebno štetne. Odatle crkvena diplomacija »mjesnu Crkvu« još uvijek najčešće poistovjećuje sa suverenom državom, tj.: za svaku državu po jedna »mjesna Crkva«. Međutim, budući da je »mjesna Crkva« »država« »Božjega naroda«, to jest zajednica na duhovnom principu zasnovana za duhovne vrijednosti, to se njezin opseg i biće ne moraju protezati na neki narod u njegovoj ukupnosti, a ni na kompletni teritorij suverene svjetovne države. To je upravo slučaj u Jugoslaviji, gdje »mjesna Crkva« nije jedna, »jugoslavenska«, već ih je više (hrvatska i slovenska).

Ako je II. vatikanski sabor potvrdio povijesnost Katoličke Crkve koja se očituje u konkretnosti »mjesnih Crkava«, to se njezina povijesnost na teritoriju Jugoslavije očituje u onome što proizlazi iz narodnosne zajednice hrvatske i slovenske »mjesne Crkve«, jer je Katolička Crkva svoje korijene na ovim meridijanima ostavila kroz povijest najvećim dijelom u tim narodima. Kad je Vatikan uspostavio odnose s Jugoslavijom kao višenacionalnom socijalističkom državom koja je zasnovana kao zajednica više naroda na principu jednakosti i ravnopravnosti, obvezao se, u skladu s duhom svog II. vatikanskog sabora, da o toj specifičnosti Jugoslavije kao višenacionalne države vodi računa. Svaka praksa vatikanske diplomacije koja bi u Jugoslaviji imala »konstantinske« značajke, značila bi da se Katolička Crkva na jednom konkretnom primjeru odriče načela II. vatikanskog sabora. Značilo bi to da se Crkva u Jugoslaviji odriče svoje biti utemeljene na duhovnom principu i da svoju svjetovnu organiziranost apsolutizira u vidu državnosti, istovjetne i paralelne svjetovnoj državi. Takvo bi postupanje ne samo nijekalo bit Katoličke Crkve i štetilo »Božjem narodu« »mjesne Crkve« kao konkretnoj duhovnoj zajednici već bi izazvalo štete i za sve one koji nisu vjernici. Takva bi Crkva lako mogla ponoviti sve one greške koje je ovdje ne tako davno počinila, a koje su najviše štetile upravo hrvatskom narodu, kojega je velik dio katolički.

Odnos Crkve i države koji bi se sveo na odnos dviju svjetovnih sila, značio bi mogućnost da država manipulira Crkvom, a Crkva interesima »Božjega naroda« za vlastite »državne« interese.

Radićev povratak u Zagreb nakon skupštinskog atentata

OBLJETNICA ATENTATA NA STJEPANA RADIĆA

SMRT KOJA SNAŽI

Hude obljetnice kao očišćenje od mržnje i zabluda

Narod odaje poštu preminulom Radiću pred Seljačkim domom

Kontinuiranost povijesti, njenu čovječansku poruku i obećanje u mnogo čemu više obilježavaju tragični povijesni trenuci nego mirna evolutivna razdoblja, koja se tako brzo gube u našem lagodnom zaboravu i sebičnom samozadovoljstvu. U svim prijepornim i sudbonosnim vremenima hrvatskom je narodu tragično povijesno sjećanje uvijek obnavljalo malaksalu snagu i jačalo plemenite nakane. Hude obljetnice oduvijek su bile trenuci našeg očišćenja od nespokojne mržnje i starih zabluda, te zborišta glasno izgovorenog uvjerenja da se nešto slično neće i ne može ponoviti.

Htjelo se uništiti ideju

Poradi toga, u današnje dane, kad slavimo stotu obljetnicu rođenja Stjepana Radića, mi ne možemo a da se ne prisjetimo 20. lipnja 1928. kada su u Narodnoj skupštini u Beogradu prasnuli revolverski hici, koji su dokrajčili njegov život i život dvojice njegovih sudrugova. Svakom tko bar donekle poznaje povijest monarhističke države SHS i snagu Radićeva oporbenjaštva jasno je da su ti hici bili neminovnost kojoj je išao u susret mirnim spokojem čovjeka koji zna svoj put i svoje domašaje. Na prvi pogled čini se da ti hici nisu morali biti ispaljeni baš u Narodnoj skupštini, ta mogli su ga ubiti u mraku iz busije, bez svjedoka. Vladajuća klika je znala da bi tako ubili tek čovjeka, ali ne ideju, ona bi se još dublje ukorijenila u tvrde hrvatske glave. Trebalo je izvesti nešto zaprepašćujuće, fantazmagorično. Što je prijeteće Radićevo oporbenjaštvo bivalo izrazitije, to su u Narodnoj skupštini bivali glasniji zahtjevi da se on ubije tu na očigled čitavog »troimenog naroda« i svjetske javnosti. »Jedinstvo«, list predsjednika vlade Velje Vukićevića poziva na ubojstvo Stjepana Radića, tako otvoreno i cinički da Radićev list »Narodni val« mora u svom uvodniku od 16. lipnja 1928. upozoriti: » ... taj list, (tj. »Jedinstvo«) koji se izdržava iz dispozicionog fonda naručuje politički zločin, to znači da taj režimski organ poziva da se prolije krv boraca za čovječnost, pravicu i slobodu«.

Javni nagovještaji ubojstva

Protiv pisanja »Jedinstva« prosvjeduje se i u Skupštini, ali ni to ne zbunjuje njezina urednika Vladimira Ristovića, on nastavlja i dalje svoj prljavi plaćenički posao, pa čak i prosvjeduje »što se još uvek dozvoljava da živi manijak Radić«. I to samo tri dana prije tragičnog 20. lipnja.

Zahtjevi za Radićevom glavom postaju sve učestaliji i glasniji. Dobiva se dojam da više nisu u pitanju tjedni i dani, već sati, krvoproliće se očekuje svakoga trenutka. Na dan 19. lipnja u skupštinskoj raspri Radić izjavljuje: »Ovdje se stvara psihičko raspoloženje za ubojstva.« Istoga dana Puniša Račić i njegova 23 sudruga podnose Narodnoj skupštini hitan zahtjev da se liječnički utvrdi da li je Radić normalan ili ne kako bi se »izbjeglo neželjenim događajima koji inače moraju nastupiti uslijed ovakvog ponašanja g. Stjepana Radića i obzirom na to, kakve će biti posljedice poslije takvog nastupanja«.

Ili sa štitom ili na njemu!

Zastupnici HSS strepe za život svoga predsjednika, jedan od njih na dan samoga atentata bezuspješno ga pokušava odvratiti od nakane da tog dana ide u Skupštinu. Na upozorenja on smireno odgovara: »I Pavle (tj. njegov sinovac Pavle Radić) mi je nešto tako jučer govorio. **I ja osjećam da se nešto sprema**, ali ... ja sam kao vojnik u ratu, u rovu, iz koga vodim borbu za prava hrvatskog seljačkog naroda. **Ili ću iz toga rova izaći kao pobjednik ili će me iz njega mrtvoga iznijeti hrvatski narod.**« Ipak, na uporne zahtjeve Pavla Radića, on je obećao da taj dan i idućih deset dana neće u Skupštini progovoriti ni riječi. S dubokim unutrašnjim mirom i spokojstvom čovjeka koji zna što hoće on je tako pošao na skupštinsku sjednicu koja je toga dana bila osobito burna. Izazvan brojnim uvredama zastupnik HSS Ivan Pernar dovikuje svojim političkim protivnicima: »Poklali ste, pojeli ste ljude. Zar nije istina da je vojvoda Pećanec 1921. g. poklao 200 muslimanske djece i staraca? Kaži da nije istina! To je kandidat demokratski.«

Atmosfera zločina

Genetska veza između pokolja o kojem Pernar govori i tadašnje atmosfere u Skupštini postaje sve prisutnija. Radićevski zastupnik Ljubomir Maštrović podsjeća nazočne: »Vama je, gospodo, svima poznato da je za vrijeme prozivke nastala takva buka i nered u Skupštini, a da sjednica nije bila prekinuta, te je radi te buke skupštinski tajnik morao da prekine prozivku. Za to vrijeme, kako iz novinskih izvještaja izlazi, a mi smo svi bili tu svjedoci kad je za vrijeme prozivke narodni zastupnik Toma Popović i Puniša Račić, i jedan i drugi su, kako u 'Politici' stoji, kazali: **Ovdje će padati glave i dok se ne ubije Stjepan Radić, neće biti mira.** To je kazao Toma Popović, a isto je to prihvatio i Puniša Račić. I jedan i drugi su ovdje bjesnili i vikali, **da će tu biti krvi, da nas sve treba poklati i da sve dotle neće biti mira, dok glava Stjepana Radića ne padne.** Pošto se sve to dogodilo za vrijeme trajanja skupštinske sjednice, na očigled Predsjednika **Skupštine**, a napominjem da predsjednik skupštine nije za to opomenuo ni jednoga ni drugog od gospode narodnih zastupnika ... **Mi svi ovdje osjećamo, da se nalazimo u jednoj teškoj atmosferi, u kojoj se hoće da se stvori psihologija ubistava, i to ubistava** onih ljudi koji predstavljaju najnapredniji i najjači dio naroda u ovoj državi, a to su gg. Stjepan Radić i Svetozar Pribićević.«

U špilji

U zaglušnoj buci koja nastaje nakon ovog govora stenograf čuje riječi Stipe Matijevića i bilježi ih: »Velja Vukićević doveo je ubojice u parlament.« A zatim ponovno isti glas kaže: »Ovo je razbojnička špilja.« Toma Popović se žuri da i sam potvrdi istinitost tih riječi, on uvjerava: »Ako vaš vođa, ako Stjepan Radić, koji bruka hrvatski narod, i dalje produži sa vređanjem, ja vam jamčim, da će njegova glava pasti ovde!« Prekidan protestima i uzvicima Ivana Pernara i drugih: »Mi smo došli u razbojničku špilju, nakon toga mi vidimo da smo u razbojničkoj špilji, mi nismo u parlamentu!«, Popović zastaje, da bi nakon toga bio još određeniji u svojim prijetnjama. Za čitavo to vrijeme predsjednik Narodne skupštine dr. Ninko Perić stoji gluh i tvrdi »ništa nisam čuo«, prekida sjednicu na pet minuta, a odmah potom daje riječ Puniši Račiću poradi »ličnog objašnjenja«.

Prozivka ubojice

Sklon zajedljivim upadicama za vrijeme saborskih i skupštinskih sjednica, malo izbirljiv u rječniku, držeći se svoga zadanog obećanja, Stjepan Radić prigriza riječi koje kuljaju u njemu i uporno šuti. Za to vrijeme Puniša Račić, izdajnik svoje domovine Crne Gore, snishodljiva dodvorica Nikole Pašića i kralja Aleksandra Karađorđevića, korupcionaš i varalica, poradi »ličnog objašnjenja« dovikuje hrvatskim zastupnicima: »Gospodo, kao Srbin i narodni poslanik, kad vidim opasnost prema svojoj naciji i Otadžbini, otvoreno kažem da ću upotrebiti i drugo oružje, koje treba da zaštiti interese srpstva ...« i produžava i dalje s vrijeđanjem Hrvata i optužbama da su izdali interese »troimenog naroda« sve dok mu kroz zaglušnu graju dr. Ivan Pernar nije doviknuo: **»Opljačkali ste begove!«** Tada se Račić penje na govornicu i viče: »Tražim, gospodine predsjedniče, da ga kaznite, ili ću ja njega da kaznim.« A zatim još bjesomučnije: »Ko god bude pokušao da se stavi između mene i Pernara, poginuće!« Dr. Ninko Perić tada prekida sjednicu i napušta dvoranu, koja u tomu momentu doista nalikuje na razbojničku špilju.

Kao na streljani

Zagrebački dnevnik »Novosti« opisuje najdramatičnije trenutke koji iza toga slijede ovako: »Račić diže revolver okrećući ga prema Pernaru i ispaljuje metak u Pernara, koji odmah pada. Zatim diže revolver i uperi ga na Svetozara Pribićevića. U to dr. Basariček, koji je sjedio za stenografskim stolom skače na podijum i metak namijenjen Pribićeviću zahvaća dra Basaričeka, koji laganim uzvikom: 'Aoh!, ruši se na pod. Svetozar Pribićević stoji zaprepašten i gleda. U to prilazi k njemu dr Švegl i izvodi ga van iz klupe. Stjepan Radić mirno sjedi također u prvoj klupi na svom starom mjestu. Poslanik g. Valjevec ga gura da se skloni pod klupu.

Povijesni zločin

Trećim metkom Puniša Račić gađa Stjepana Radića. Primjećuje se, da se Stjepan Radić najprije hvata za ruku, a zatim dobivši metak u trbuh, hvata se za trbuh. (napomena HT: Tek četvrti metak pogodio je Stjepana Radića. Pod treći metak podmetnuo je svoje tijelo radićevski zastupnik seljak Ivan Granđa. Sat u džepu spasio mu je život, tako da je bio tek ranjen u ruku). G. Pavle Radić, koji je u uskom prolazu između poslaničkih klupa razgovarao sa drom Hinkom Krizmanom, pritrčava Puniši Račiću.

Kada je Puniša Račić primijetio Pavla Radića, koji je stajao u uzanom prostoru između klupa, gdje je razgovarao sa Krizmanom, a zatim videći Stjepana Radića pogođena revolverskim metkom, kako pada na klupu, Pavle Radić je potrčao prema Račiću. Ovaj videći Pavla Radića zakrvavljenim očima viknuo je: 'Ha! Baš tebe trebam!' i iz revolvera, dok mu je ruka bila naslonjena na govornicu, ispalio je mirno, ciljajući u g. Pavla Radića, revolverski metak, koji ga je pogodio u lijevu stranu grudi, 2 cm ispod lijeve sise.

Pavle Radić pogođen podigao je ruke i viknuo: 'Jao!' Zatim još dva puta zajauknuo, te prihvativši se za grudi, pošao prema stenografskom stolu. Međutim, snaga ga je izdala i on se srušio u neposrednoj blizini podijuma uza sam zid. Nastala je opća zaprepaštenost i panika. Veliki broj skupštinskog osoblja počeo je da bježi na sve strane i da se bacaju po podu. Izvjestan broj poslanika SD koalicije odvlači silom Pribićevića iz dvorane.

Stjepan Radić sam je laganim korakom ustao iz klupe i držeći se za ranu na trbuhu prelazio dvoranu i na samim vratima pada u ruke svojih prijatelja ... Pavle Radić, u nesvijesti, ali je još živ prenesen u bolnicu, gdje je umro poslije pet minuta. Đuro Basariček umro je na mjestu, gdje je pao 10 minuta nakon pucnjave, ne došavši više k svijesti.«

Ranjenog Stjepana Radića prebacuju u beogradsku bolnicu i smještaju ga u sobu koja je ozvučena mikrofonima. Tu provodi osamnaest dana, a zatim se vraća u Zagreb, gdje umire 8. kolovoza 1928.

Treće ljetne igre Narodne banke s radničkim novcem

UMJESTO RESTRIKCIJA POTREBNA JE NOVA EMISIJA OD 3000 DO 5000 MLRD STARIH DINARA

S prvim danom ljeta Narodna banka Jugoslavije započinje svoju već uobičajenu ofenzivu na novac i kredite. Sada s novom parolom — »obuzdavanje investicione histerije«. Ove godine Narodna banka tvrdi još da utvrđena granica kreditno novčane mase predstavlja barijeru koja se mora čuvati kao svetinja i da je ta monetarna barijera glavna poluga usvojenog stabilizacionog programa.

Bit je mjera koje će se provesti po odluci Narodne banke Jugoslavije povećanje obavezne rezerve banaka od 32% na 34%, a od 10. VII. povećanje primarne likvidnosti banaka od 3% na 4%. Ta odluka NBJ praktično znači da će se 21. VI. 71. iz prometa povući 60 milijardi starih dinara. Iz Hrvatske će se na taj način povući 12 milijardi starih dinara, a već s novcem koji je povučen 1. VI. i onim koji će se povući 10. VII., iz Hrvatske će se izvući ukupno oko 30 milijardi starih dinara. U SFRJ moglo bi se raditi o oko 150 milijardi starih dinara.

Dvadeset pogrešnih umjesto jedne valjane intervencije

Upornost kojom Narodna banka Jugoslavije inzistira na mjerama, kojih su posljedice tragične, graniči s fanatizmom. Restriktivne mjere u području kreditiranja, kojima nas NBJ usrećuje već treće ljeto, prati još jedna vijest koja bi trebala dokazati da su one stvarno potrebne. Naime, neki predstavnici Međunarodnog monetarnog fonda koji su boravili u Jugoslaviji izračunali su da bi za ovu godinu bilo dovoljno povećanje novčane mase od 10%, dakle manje od NBJ, koja dopušta povećanje od 14%. No, nije objavljeno da su i tim financijskim stručnjacima mnoge stvari promakle.

Pogledajmo koliko je puta NBJ u posljednje 3,5 godine donosila mjere od kojih toliko očekuje ovoga ljeta (V. tablicu). S 1. VI. 1971. obvezna rezerva povećana je od 30 na 32%, da bismo 21. VI. došli i do dvadesetprvog povećanja u posljednje tri i pol godine! Tablica izmjena propisa o obaveznoj rezervi banaka zanimljiva je jer izvanredno mnogo govori o tome zašto se ne ostvaruje privredna reforma, zašto raste nelikvidnost i zašto nema stabilizacije. Kako se može doći do rješenja jednom mjerom koja je propala 20 puta, kojom stanje nije poboljšano? Stanje mora biti samo gore, jer kada jedna mjera propadne 20 puta, onda to ujedno znači da se je barem 20 puta propustilo donijeti one mjere koje bi vodile rješenju problema.

Neostvarivi ciljevi

Mjere koje se primjenjuju od 21. lipnja prati prijetnja da će se od 1. srpnja donijeti nove, ako ove ne daju svoj puni efekt. Kao i prošlih godina ne zna se kakav bi to efekt trebao biti, ali se znade, kada bi ga i bilo, da ne bi bilo moguće te efekte niti registrirati do 1. srpnja. Znači, da se stvarni efekti ne očekuju.

Već više godina tvrdi se da je uzrok inflaciji, nelikvidnosti i nestabilnosti višak novca u prometu, preveliki krediti koje koristi privreda. Kao i svaka zabluda i ova se uporno ponavlja, iako računski nije nikada dokazana, štoviše — nikada se nisu pokušale te tvrdnje kvantificirati. Povlačenjem novca, koje će gotovo isključivo pogoditi privredu i radnike zaposlene u njoj, trebalo bi: a) smanjiti nelikvidnost privrede koja je dostigla stupanj nepoznat u dosadašnjoj gospodarskoj povijesti; b) zaustaviti inflaciju što je glavna poluga usvojenog stabilizacionog programa.

OBVEZNA REZERVA BANAKA

Od dana	%
1. I. 1968.	30
10. II. 1968.	33
21. III. 1968.	31
29. IV. 1968.	28
10. V. 1968.	31
25. VII. 1968.	25
20. XI. 1968.	27
20. XII. 1968.	30
15. II. 1969.	31
15. III. 1969.	32
28. VII. 1969.	30
11. VIII. 1969.	32
15. VIII. 1969.	30
10. VII. 1970.	31
20. VII. 1970.	32
20. IV. 1971.	31
26. IV. 1971.	30
11. V. 1971.	31
20. V. 1971.	30

Ni jedan od ova dva cilja mjerama koje se donose ne može se ostvariti. Iz jednostavnog razloga što se povlačenjem novca u iznosu od 150 milijardi starih dinara ne može utjecati značajnije na bilo koje kretanja ili važnije odluke u privredi. U 1970. godini privreda je ostvarila ukupni prihod od preko 44 tisuće milijardi starih dinara, a potraživanja privrede 31. XII. 1970. godine iznosila su preko 11 tisuća milijardi starih dinara. U takvom redu veličina, s povlačenjem kredita u iznosu od 150 milijardi bilo bi više nego naivno očekivati neku prekretnicu u privrednim kretanjima i politici investiranja. No, ova će mjera imati negativne posljedice u toliko, što će još više otežati financijski položaj mnogih radnih organizacija· Zbog ove će mjere mnogi radnici morati čekati još duže u toku ovoga ljeta na svoje osobne dohotke. Kao i sve dosadašnje, negativno će djelovati i mnoge radne organizacije naći će se u još većoj nestašici novca. Morat će plaćati još veću cijenu za kredite bankama, reeksporterima i ostalim vlasnicima financijskog kapitala koji trguju novcem i kojima ove mjere jedino pogoduju. A moć financijskog kapitala se i ovim mjerama, koje su do sada 20 puta zakazale, samo potvrđuje.

Primjer Zagreba

Smanjenjem obavezne rezerve banaka u toku mjeseca lipnja zagrebačkim bankama uzet će se gotovo 12 milijardi starih dinara. Time će se još više pogoršati financijska situacija zagrebačke privrede, koja je dvostruko teža nego u ovo doba prošle godine. U posljednjoj dekadi mjeseca svibnja 1970. u Zagrebu su bile blokirane 62 radne organizacije za iznos od 80 milijardi starih dinara, a u njima je bilo zaposleno 59.698 radnika.

Broj blokiranih zagrebačkih radnih organizacija popeo se 31. V. ove godine na 116, a iznos neplaćenih dugova za koji su te radne organizacije blokirane više se nego udvostručio, narastavši na 176 milijardi starih dinara! U radnim organizacijama koje ne mogu raspolagati svojim novcem dok ne isplate ovaj golemi dug radi 89.743 radnika!

Srećko Bijelić, predsjednik Gradske konferencije SK Zagreba, na sjednici CK SKH 24. VII. 1970. rekao je za istovjetne prošlogodišnje mjere Narodne banke: »Sadržaj i posljedice ovih odluka na privredu po mom mišljenju su katastrofalne«. Bijelić je imao pravo, jer se nestabilnost i nelikvidnost povećala u posljednjih godinu dana kao nikada do sada. Na toj istoj sjednici Jakov Sirotković rekao je da je Privredno vijeće Savezne skupštine jednodušno u stavovima »da sadašnje restriktivne mjere monetarno-kreditne politike vode pogoršanju položaja privrede i usporavanju proizvodnje«, te da »savezni organi neprekidno plasiraju teze, koje su često rezultat vrlo površnog rada i bez bilo kakve argumentacije«. Ispravnost Sirotkovićevih ocjena može se, nažalost, vrlo uvjerljivo verificirati na sadašnjoj situaciji zagrebačke privrede.

Ne restrikcija — već emisija

Kreditno-monetarni problemi dosta su složeni, ali ne toliko da bi se javnosti i privrednicima moglo godinama tvrditi da su uzroci nevolja naše privrede tamo gdje nisu. Naime, u isto vrijeme dok predstavnici NBJ govore o investicionoj histeriji, oni uporno prešućuju da nisu ostvarene intencije reforme, oni uporno prešućuju da nisu ostvarene intencije reforme, a niti odluke IX. kongresa i Prve konferencije SKJ, prema kojima su samoupravljači u privredi trebali postati osnovni nosioci društvene reprodukcije s presudnim udjelom u raziobi društvenog proizvoda namijenjenog za financiranje reprodukcije privrede. Predstavnici NBJ takoder uporno prešućuju da nije došlo do preraspodjele u korist samoupravljača u privredi i da je njihova prava u reprodukciji uzurpirao financijski kapital skoncentriran u središtima financijske moći. Kakve su posljedice? Od 1966. do 1970. u SFRJ je ostvaren rast ukupnog prihoda za 24.686 milijardi starih dinara, uz porast nabavne vrijednosti osnovnih sredstava privrede za 12.193 mlrd. st. din. U istom vremenu privreda je izdvojila u poslovne fondove iz dohotka svega 3.823 mlrd. st. din. U tom je razdoblju, u odnosu na 1965. godinu, ukupni prihod povećan za 124%, osnovna sredstva za 103%, a izdvajanja iz dohotka za poslovne fondove privrede za samo 57%. Ako se uzme u obzir samo povećanje ukupnog prihoda i izdvajanja za poslovni fond za pet poslijereformskih godina, tada se dolazi do računice da je prema novoj akumulaciji na svaki dinar poslovnih sredstava ukupni prihod povećan za 116%. To je onaj pravi račun koji govori o tome zašto se nelikvidnost stalno povećava. *Neozbiljno je očekivati daljnje nove desetine tisuća milijardi starih dinara ukupnog prihoda i tisuće milijardi dohodka, a da se istodobno od strane financijskog kapitala privredi nametnu kreditne obveze koje stalno prelaze iznos njene akumulacije.*

31. XII. 1970. potraživanja privrede bila su veća za 2.570 milijardi st. din nego godinu dana ranije. Dospjele obveze po investicionim kreditima dostigle su iznos od 1.220 mlrd. st. din, a ukupno izdvajanje u poslovne fondove iznosilo je 1.081 mlrd. st. din. To znači, da privreda nije zaradila dovoljno novca niti da otplati kredite, a kamoli da smanji svoja dugovanja.

Nelikvidnost stalno raste, tako da je za naplatu potraživanja potreban sve duži rok. U 1967. godini prosječno 56 dana, a u prvom tromjesečju ove godine čak u prosjeku 86 dana. Potraživanja privrede od preko 11 tisuća milijardi starih dinara i u ovoj godini se stalno povećavaju. To je jedini način da se ne smanji privredna aktivnost i nezaposlenost ne pretvori u još teži problem (od 1965. do 1970. godine broj zaposlenih u Hrvatskoj povećan je samo za 800).

U posljednjih 6 godina izvršene su dvije devalvacije i jedna revalorizacija osnovnih sredstava kojom je njihova vrijednost povećana. Cijene stalno rastu i zato je sve veće iznose potrebno ulagati u proizvodnju. Umjesto toga, sredstva i supstancija privrede u sve većim se iznosima troše kao dohodak.

Da bi se privreda sanirala, a nelikvidnost smanjila, neophodna je nova emisija od 3 tisuće do 5 tisuća milijardi starih dinara. Tom emisijom treba djelomično vratiti uzeta sredstva privredi i njome na nov način izvršiti razdiobu potrebnog novca. Novo emitiranje treba izvršiti na nov način. Npr. oslobađanjem svih ograničenja privredi u korištenju njenog novca, odobravanjem kredita poduzećima samo uz uvjet odgovarajućeg povećanja društvenog proizvoda, te odobravanjem kredita svim onim poduzećima koja bi otkazala sadašnje kredite bankama i reeksporterima koje koriste pod lihvarskim uvjetima, time, da bi NBJ novac od tako otkazanih kredita odmah povukla, a što bi bio put za postepeno dostizanje one sume novca u opticaju koja je neophodna za dostignuti stupanj razvoja privrede i željeni rast uz odgovarajuću strukturu i organski sastav sredstava neophodan za normalnu proizvodnju i reprodukciju.

Hrvoje Šošić

Dragan Lalić

Optimalizacija gospodarskog sustava – ali kakva?

U posljednje vrijeme u našoj se zemlji učestalo raspravlja o problemima optimalizacije širih područja, i pri tomu se ističe da je neophodno poštivati jedinstvo tržišta i jedinstvo društveno-gospodarskog sustava. U diskusiji o promjenama u gospodarskoj funkciji federacije, što ih predviđaju ustavni amandmani, dr. Miloš Samardžija nedavno je napisao: »Pitanje je hoćemo li usvojiti koncepciju u kojoj će dominatno mesto u optimaliziranju privrednog razvoja dobiti pojedini regioni, bilo republike, bilo republike i pokrajine, ili koncepciju u kojoj ćemo privredni razvoj optimalizirati na regionu koji je širi, U OKVIRIMA JUGOSLAVIJE KAO CELOVITOG PRIVREDNOG PODRUČJA (istakao D. L.).« Dr. Samardžija naglašava, nadalje, da postoji kolizija tih dvaju načela optimalizacije i izražava bojazan: »ako to pitanje ne rešimo, imaćemo ponovo neraščišćene odnose koji će izazivati konfliktne situacije i dovoditi nas u pat pozicije«. Posao optimalizacije u praksi se pokazao mnogo težim no što se zamišljalo. Optimalno upravljanje skopčano je, naime — već na razini poduzeća — s nizom poteškoća, od kojih je osnovna neoptimalno poslovanje drugih poduzeća, što ometa optimalizaciju u ispitivanom poduzeću. Poduzeće kao sustav nije toliko samostalno kao što se to na prvi pogled čini, a još manje je izolirani sustav, jer su interakcije između promatranoga poduzeća i ostalih poduzeća veoma brojne. Te interakcije djeluju na promatrani sustav i čine ga zavisnim od vanjskoga utjecaja. Vanjski se utjecaji odnose na cijene i kvalitetu sirovine i proizvoda, nabavnih i prodajnih uvjeta, a tako i na tehnološki napredak u cjelini. Što nam vrijede profesorska teoretiziranja o optimalizaciji »u okvirima Jugoslavije«, ako nismo studijom mikro-stanice gospodarenja (tj. poduzeća) riješili problem racionalnog korištenja sredstava unutar jednog poduzeća? Bez rješenja toga pitanja, kao i općenito racionalnog poslovanja pojedinoga poduzeća, teško može biti govora o optimalizaciji, a ponajmanje o onoj na razini Jugoslavije!

Dva suprotna načela optimalizacije

Optimalizaciji gospodarskog razvoja možemo pristupiti na dva, načelno različita načina: a) optimalizacijom cjeline, pošto su prethodno izvedene posebne i pojedinačne (npr. republičke, pokrajinske optimalizacije; b) globalnom optimalizacijom, bez posebne i pojedinačne optimalizacije.

Prvi je način optimalizacije opravdaniji, ima li se u vidu da je u biti svake optimalizacije da djelotvornije povezuje dijelove i da stvara — upravo tim povezivanjem — dodatne društvene proizvodne snage. Globalna optimalizacija, bez posebnih i pojedinačnih optimalizacija, pretpostavlja da su pojedinačne optimalizacije na neki način izvedene, tj. da dijelovi već rade »optimalno«, što praksa na svakom koraku uvjerljivo demantira! »Težnja za optimalizacijom privrednog razvoja u okvirima Jugoslavije kao celovitog privrednog područja« možda je nekome i privlačna, čak prividno i logična, no, je li i jedna zemlja na svijetu uistinu uspjela provesti takvu (globalnu) optimalizaciju? Čak ni SSSR, s brojnim istraživačkim centrima opremljenima suvremenim elektroničkim računalima, te istraživačima-specijalistima upravo iz područja optimalizacije gospodarske aktivnosti, ne može se pohvaliti da je riješio pitanje optimalizacije svoga gospodarskoga sustava i razvoja, nego se još uvijek nalazi u sasvim ranoj fazi optimalizacije. Bojim se, stoga, da se proklamiranjem »jugoslavenskog optimuma« zapravo pošto-poto želi održati status quo. Dvadeset pet godina bilo je dovoljno vremena da se ostvari optimalizacija »u okvirima Jugoslavije kao celovitog privrednog područja«, no mi i te kako dobro znamo kakva je »optimalizacija« ostvarena. *Dosadašnja nas iskustva upozoravaju da »optimalizacija na jugoslavenskom nivou« može biti idealan paravan za manipuliranje interesima ne samo pojedinaca ili pojedinih poduzeća, nego i čitavih naroda.*

Optimalizacija u praksi

Ne može, naime, u gospodarskom smislu biti optimalno ako su primanja pojedinih kategorija stručnjaka u vanjskotrgovinskim organizacijama 8—12 puta veća (a poznato je u kojim su dijelovima zemlje te organizacije koncentrirane) od primanja, primjerice, tekstilnog radnika. Također nije optimalno ako bi u izgradnji zajedničkog naftovoda financijski udio jedne republike premašio njezin udio u korištenju tog naftovoda (a bez kompenzacije toga gubitka). Ili, pak, nije pravedno ako neka republika dvostruko više sudjeluje u državnom federalnom kapitalu no što je njezin udio u nacionalnom dohotku. Nitko tko je iole objektivan neće, nadalje, tvrditi da je optimalno ako je priraštaj stanovništva u Hrvatskoj dvostruko manji od odljeva radnika, koji, u potrazi za zaposlenjem, odlaze u inozemstvo, itd., itd. Ili: pretpostavimo da je u gospodarskom pogledu bilo optimalno locirati tvornicu automobila u Kragujevcu.[1] Pitam se, međutim, kakve je koristi imala Hrvatska što se odrekla svoga republičkog optimuma i nije izgradila tvornicu automobila u Zagrebu? Poznato je da proizvodni kompleks u Kragujevcu već danas proizvodi oko 100.000 vozila na godinu s vrijednošću preko 250 milijardi st. din. i da, osim svojih 20.000 radnika, zapošljava još daljnjih 60.000 industrijskih radnika u 80 tvornica, kooperanata »Crvene zastave«. Prvoslav Raković, generalni direktor Zavoda »Zastava« nedavno je »Borbi« (28. ožujka 1971), uz ostalo, izjavio i ovo: »Osnovna mana našeg sistema jest, rekao bih, to što još nismo uspjeli utvrditi što je interes čitave jugoslavenske zajednice, zajednice jugoslavenskih naroda.« Suglasan sam sasvim s tom ocjenom, ali sumnjam da je taj interes u pretjeranoj zaštiti domaće industrije automobila, koja se punih 17 godina, otkad postoji, nije uspjela osoviti na vlastite noge, nego sve manje može podnositi svjetsku konkurenciju.[2] Još više sumnjam da je to u interesu radnog čovjeka-potrošača, koji plaća nevjerojatno skupi automobil.

Zaključimo: *nije moguć racionalan gospodarski integrirani sustav, ako se ne otpočne od »stanice« gospodarenja, od radne jedinice i poduzeća.* Valja najprije optimalizirati lokalitete i postupno primjenjivati metode optimalizacije na šire gospodarske sustave. Povezivanje poduzeća u racionalne šire komplekse ne znači da su uvijek najracionalniji oni kompleksi što su integrirani na razini Jugoslavije. Ovu tvrdnju potpuno razumiju gospodarski stručnjaci i tehnolozi neposredno zaposleni u proizvodnji, ali je ponekad daleka onim znanstvenicima koji su skloni kabinetskom rješavanje gospodarskih problema.

---

[1] Takvu bi tvrdnju, međutim, tek valjalo dokazati gospodarsko-financijskom analizom koja bi objasnila da se isplatilo od nekadašnje male tvornice oružja izgraditi industriju automobila, iako je, primjerice, Zagreb u to vrijeme bio jedan od najjačih centara metalne industrije.

[2] Ovdje ne uzimamo u obzir vojne narudžbe koje omogućuju tvornici u Kragujevcu jednoličniji ritam proizvodnje i kudikamo povoljniju poslovnu bilancu. Činjenica je da u strukturi rashoda svih budžeta narodna obrana sudjeluje intenzivno i pokazuje siguran uspon (u 1965. god. sudjeluje sa 22,8%, 1966. god. 26,5%, 1967. god. 29,2%, 1968. god. 31,9%, 1969. god. 29,2%).

SLAVONSKA BANKO, GDJE SU TI NOVCI?

Na nedavno održanoj Skupštini udruženja banaka Jugoslavije u Zagrebu, guverner Narodne banke dr. Ivo Perišin rekao je: »Povoljan rezultat u stabilizaciji ne može se ostvariti ako samo jedan igrač igra kako treba, a svi ostali zakažu.«

Jedan od takvih »igrača« jest Komunalna banka i štedionica u Osijeku, s filijalama: Beli Manastir, Donji Miholjac, Đakovo i Valpovo. Od osnutka 1965. godine banka je nastojala podržavati daljnji razvoj sveukupne slavonsko-baranjske privrede, u granicama mogućnosti svojih kreditnih sredstava. Izdavanje garancija radnim organizacijama, te obustavljanje pojedinih kredita ili produžavanje odobrenih kredita po garancijama, bila je česta praksa i glavni posao ove banke.

Banku su, međutim, pogodile restriktivne mjere Narodne banke Jugoslavije, što se razabire iz slijedeće tablice:

(u milijunima n. din.)

Sredstva	1965.	1966.	1967.	1968.	1969.	1970.
Depoziti	229	241	184	213	256	230
a) privredne ordanizac.	103	98	88	81	78	67
b) ostali	126	143	96	132	178	163
Štednja	46	77	95	122	163	198
Krediti kod NB	**280**	**217**	**169**	**142**	**161**	**181**
UKUPNO:	555	535	448	477	580	609

Iz tablice se razabire da se depoziti (novac slavonskih poduzeća i drugih radnih organizacija) već pet godina ne povećavaju (depoziti privrede opadaju), štednja raste, ali Narodna banka smanjuje kredite.

Umjesto da se, dakle, Slavoniji — zbog poraslog prometa — krediti povećavaju, kao što se povećavaju drugim područjima, Narodna banka ih je smanjila (od 280 mil. na 181 mil. dinara).

Ne mogući dobiti novac od svoje banke, slavonsko-baranjski privrednici obraćaju se onima koji imaju više novaca. Komunalna pak banka i štedionica u Osijeku, da bi opravdala povjerenje i spasila slavonska poduzeća, izdaje — iako »siromašne kape« — garancije drugim kreditorima za svoje komitente, što je kasnije dovodi do toga da te garancije ponekad i plati. Na taj se način troše postojeća likvidna sredstva banke, što stvara teškoće u izvršenju obveza kod kratkoročnih i dugoročnih kredita. »Banka je za popunu svoje likvidnosti koristila pozajmice od drugih banaka, a naročito putem Jugobanke, Beograd.«

Istodobno, oni koji imaju previše novca, trguju njime, što je osjetio i poljoprivredno-industrijski kombinat »Belje«, Darda. Bivša uprava »Belja« 1967. godine potpisala je ugovor u kojemu se, uz ostalo, navodi da »Belje« ustupa »Genexu« svoju retencionu kvotu ostvarenu na izvezenoj robi, što će »Genex«, kao supotpisnik ugovora, kompenzirati u dinarskoj protuvrijednosti po »službenom kursu« (koliko službeni kurs odudara od stvarnog, to se ne mora posebno isticati). Po tom je ugovoru »Genex« imao dobiti 320.000 dolara, od čega je »Belje« isplatilo tijekom 1969. 80.000 dolara. Ostatak duga od 240.000 dolara »Belje« je imalo isplatiti do 31. svibnja ove godine.

Prisilni upravitelj »Belja«, ing. Debrecin, »smatra taj ugovor nevažećim iz razloga što nije sačinjen u dopuštenim zakonskim okvirima«.

Podsjetimo se: »Komunalna je banka i štedionica u Osijeku posebnom analizom utvrdila da su komitenti koje ona kreditira povećali svoju realizaciju od 1965. god. za 125%. Istodobno, smanjeni su im krediti Narodne banke Jugoslavije za 36%.«

Može se ponovno postaviti pitanje: gdje su novci? Tko je dobio novac koji je oduzet Osijeku i Slavoniji? I — zašto im je oduzet onda kada im je trebalo davati?

Petar Praklin

DJELO PETRA GUBERINE

VJERA U ČOVJEKA

Tijekom posljednjeg desetljeća u Zagreb kao u neku Meku gotovo svakodnevno dolaze u grupama ili pojedinačno stručnjaci defektolozi, fonetičari, lingvisti, izdavači priručnika jezičnih tečajeva, roditelji gluhe djece, te predstavnici velikih proizvođača slušnih proteza; svi oni dolaze na razgovor s čovjekom o kojemu su tamo u svijetu toliko slušali, dolaze na razgovor i viđenje s našim profesorom, akademikom, Šibenčaninom Petrom Guberinom. A on, iako prezauzet svojim golemim radom znanstvenog istraživača i višestrukim obvezama redovitog profesora fonetike na Filozofskom fakultetu, predstojnika Zavoda za fonetiku i direktora Centra za rehabilitaciju sluha i govora, uvijek nalazi vremena da sve te posjetioce primi i savjetuje, da ih upućuje u tajne svojih istina. Tog našeg profesora francuski predsjednik De Gaulle odlikuje ordenom Legije časti, njega prima belgijska kraljica u času kada sve belgijske škole za gluhe prihvaćaju njegovu metodu rehabilitacije sluha i govora, njegov sustav učenja živih jezika francusko Ministarstvo školstva prihvaća kao službenu metodu za učenje francuskog jezika, a pojedine tečajeve drugih jezika po njegovoj metodi preporučuje za francuske škole; prilikom svog posjeta Belgiji predsjednik Tito posjećuje Školu interpreta u Monsu u kojoj pod stručnim nadzorom profesora Guberine radi nekoliko njegovih suradnika iz Zagreba. I konačno, jedno priznanje iz domovine: ovogodišnja Nagrada grada Zagreba.

1970. godine delegacija od dvadesetak američkih stručnjaka za specijalno školstvo krstari Evropom od Pariza, Varšave do Zagreba, i nakon toga piše službeni izvještaj predsjedniku Nixonu u kojemu na prvom mjestu ističe Centar za rehabilitaciju sluha i govora profesora Guberine u Zagrebu. Nakon toga ambasador Harriman jedan je od onih koji traži i nalazi poboljšanje slušanja pomoću Guberinine metode.

Danas se u Jugoslaviji, od Skopja do Maribora, u 12 centara za rehabilitaciju osobâ oštećena sluha primjenjuje Guberinina metoda. Velik broj škola stranih jezika primjenjuje njegovu metodu, a sam stručno rukovodi jednom velikom školom stranih jezika u Beogradu. Međutim, mnogo više, a često i prije, njegova se metoda primjenjivala u Parizu, Milanu, Rimu, Lyonu, Bruxellesu, Monsu, Torontu, Bukureštu, Sofiji, Lenjingradu, Moskvi, Rio de Janeiru, Sao Paulu, Los Angelesu, Columbusu...

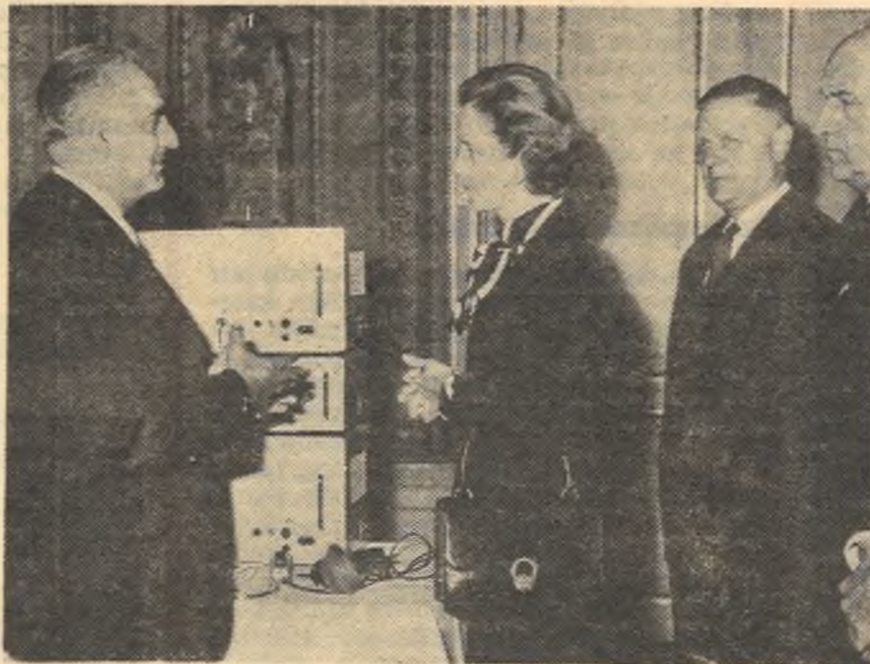
Povezanost znanosti

Guberina je otvoren svemu suvremenomu i otporan na sve lažno. On je na području svog rada prvi otkrio i osporio Ameriku. Još 1953. predavao je studentima kritiku američkih formalnih statističkih metoda, nešto kasnije kritiku tendencije sveopće kibernetizacije govora. I pored čvrstih odnosa što ih ima s američkom znanošću, on je bio i ostao Evropljanin. Guberina je naš prvi antigutenbergovac, mnogo raniji od današnjih naših sljedbenika McLuhana. Temperamentno i razložno bori se već petnaestak godina protiv naše svijesti slova, protiv mistifikacije dijagrama i pisane riječi.

Prvi interdisciplinarac na djelu, još mnogo prije bojažljivih poziva na udruživanje znanosti, Guberina je okupljao oko sebe inženjere, liječnike, psihologe: znao je šokirati svoje kolege unoseći na Filozofski fakultet — elektrotehničku aparaturu.

Pokušajmo početi iz početka. Petar Guberina započeo je svoju znanstvenu karijeru najprije kao student, a zatim i asistent našeg velikog romanista profesora Petra Skoka. Već kao mladi asistent pokušao je objasniti neke zakonitosti historijske fonetike govoreći o slušanju (kakve li hereze na području historijske lingvistike!) glasova latinskog jezika, te razvoj iz latinskoga u vulgarni latinski, zatim u starofrancuski i moderni francuski objašnjava različitim slušanjem. Kasnije je slijedeći istu misao: o različitom slušanju frekvencijskih visina glasova, obradio govor otoka Suska.

A taj element čovjeka, ljudskosti, još je prisutniji u Guberininim stilističkim studijama. Upravo zato što smatra da je u afektivnom — stilističkom izrazu bitna prisutnost čovjekova, jer što je rečenica afektivnija, to nam više govori o govorniku, Guberina drži da je stilistički izraz u odnosu na tzv. intelektualni kvalitativna promjena: stilistički izraz nije identični sadržaj izražen snažnije, efikasnije, već je to drukčiji sadržaj, koji za razliku od intelektualnog (bezličnog) izraza nosi i jednu posve novu dimenziju — prisutnost čovjekovu.

Prof. Guberina u razgovoru s belgijskom kraljicom (u belgijske škole uvedena je metoda prof. Guberine)

Nova metoda učenja jezika

Pedesetih godina počinje upotreba magnetofona u nastavi živih jezika. Pionir na mnogim područjima, Guberina je bio i jedan od osnivača prvog jezičnog laboratorija u nas. Međutim, za razliku od američkih stručnjaka koji su taj laboratorij montirali i iznad svega vjerovali u strojeve, Guberina ni pred tada najsuvremenijim aparatima nije posumnjao u superiornost i nenadomjestivost čovjeka.

Guberina ne samo što uvodi nastavnika u jezični laboratorij već i iz temelja mijenja sustav nastave stranih jezika. Nakon dugogodišnjeg eksperimentiranja formulira u zajednici s profesorom Paulom Rivencom načela nove metodologije učenja stranih jezika pod nazivom audiovizuelna-globalnostrukturalna metoda ili metoda Saint-Cloud — Zagreb. Tečajevi po ovoj metodi izdani su od poznatih izdavača diljem svijeta (Didier, Chilton Harrap i drugi), pa čak i u nas (jasno, tek nakon uspjeha u svijetu). Načela su ove metodologije: potrebno je strani jezik učiti na onaj način kako smo naučili i materinski jezik, dakle sluhom, slušanjem, govorom, a ne pisanjem, čitanjem, učenjem artikulacije pojedinih glasova.

Verbotonalna metoda učenja jezika

Misao da je stroj koristan, ali tek kada je podređen čovjeku, prilagođen njegovim potrebama, vidljiva je i u Guberininoj verbotonalnoj metodi rehabilitacije sluha. Nema gluhih, postoje tek veći ili manji gubici sluha. Za svaku osobu oštećena sluha, pa i onu s najvećim oštećenjima, mogu se uz pomoć posebnih elektronskih akustičkih aparata rehabilitacijom otkriti i razviti tzv. optimalna slušna polja, primjerena najboljim mogućnostima slušanja svakog pojedinca.

Audiovizuelna-globalnostrukturalna metoda i verbotonalna metoda često se zajednički nazivaju verbotonalni sistem. Naime, postupci rehabilitacije sluha i govora te korekcija izgovora kod učenja stranih jezika zasnovani su na istim načelima. Naše, anatomski i fiziološki normalno uho ponaša se kao patološko dok sluša glasove stranog jezika; zato i jest moguće identičan pristup ovim naoko različitim problemima.

Vrijedno je spomenuti da je Guberina i idejni autor posebnih aparata za rehabilitaciju sluha — SUVAG I, SUVAG II, za korekciju izgovora — SUVAG-Lingua, te za audiometriranje — verbotonalni audiometar. A možda i nije zgorega napomenuti da se ovi aparati najviše proizvode u Francuskoj (odatle i nazivi aparata: SUVAG — Systéme universel verbotonal d' audition, Guberina; Opći verbotonalni sistem slušanja, Guberina). Domaća industrija za to nije pokazala interesa.

Otkrivanje Afrike

Prema načelima politike nesvrstavanja Jugoslavije, danas su nam posve prirodni prijateljski odnosi sa zemljama u razvoju, posebno s afričkim zemljama. A jedan od pionira uspostavljanja odnosa s Afrikom, otkrivanja afričke književnosti i kulture uopće u nas bio je upravo Petar Guberina: on je još 1956. godine objavio značajnu studiju »O crnačkoj poeziji s naročitim obzirom na poeziju francuskog i engleskog izraza«; a i niz drugih radova objavljenih što u nas, što u poznatoj književnoj reviji »Présence africaine« (Afrička prisutnost) otkrivao nam je afričku kulturu i književnost. Njegovo prijateljstvo s Afrikom i afričkim narodima počelo je još u studentskim danima, kada je u Parizu drugovao sa danas istaknutim crnačkim liderima: Léopoldom Sédar Senghorom, Aimé Césaireom. Vjerojatno će ljubitelje kurioziteta zaškakljati činjenica da Aimé Césaire svoje najznačajnije pjesničko djelo — »Cahier d' un retour au pays natal« (Teka povratka u rodnu zemlju) — nije napisao na svom rodnom Martiniqueu, već na plažama Martinske kraj Šibenika, gdje je bio Guberinin gost. I još nešto: predgovor prvom izdanju Césaireove poeme napisao je André Breton (1947), a predgovor (zapravo opsežnu studiju) drugom izdanju Petar Guberina (1956).

Sjaj i bijeda znanosti

Guberina je pionir na području moderne hrvatske stilistike; njegovi prvi znanstveni radovi mahom su iz područja objašnjavanja jezičnih fenomena pomoću stilistike. Ipak, to mu se uvijek ne priznaje, a ponekad to zaboravljaju čak i njegovi učenici, pa kada pišu o načelima tzv. škole zagrebačke stilističke kritike, Guberinu ne spominju ni jednom rečenicom.

Guberina je prvi u svijetu formulirao teoriju o optimalama glasova govora: svaki glas ima određeno frekvencijsko područje koje sadrži bitne elemente za percepciju tog glasa. A ta je misao o optimali, optimalnom slušanju, našla višestruku primjenu: u rehabilitaciji sluha, adaptiranju slušnih proteza, terapiji govornih poremećaja, korekciji izgovora u učenju stranih jezika.

I na kraju još jedno prvenstvo! Guberina je 1954. osnovao Institut za fonetiku, koji je kasnije postao Zavod za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu; 1963. na prijedlog P. Guberine osniva se Katedra za teorijsku i primijenjenu fonetiku. Tako je Zagreb postao jedno od doista rijetkih mjesta u svijetu gdje se fonetika može studirati kao ravnopravan predmet.

Ali, medalja ima i svoje naličje! Pomoć zajednice znanstvenom, stručnom i nastavnom radu, na kojem je Guberina u zemlji okupio oko stotinjak ljudi (a to u inozemstvu čak je i veći), bila je više no škrta. Novac za znanstvene projekte dobivao se iz inozemstva (Francuske, SAD); zajednica čak ne financira u cijelosti ni redovitu nastavu fonetike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu; ovaj se rad, kao i mnogi znanstveni radovi, financiraju od prihoda što ih članovi Zavoda za fonetiku ostvaruju proizvodnjom aparata za rehabilitaciju sluha i govora, te radom samostalne škole stranih jezika.

Nagrada naša domaća uglavnom je slava osporavanja. Već godinama u nas domaćim defektološkim krugovima vuče se »problem« Guberine. A dotle mu gluhi iz svih krajeva zemlje i svijeta pišu pisma puna zahvalnosti; u inozemstvu se pišu postdiplomske radnje i doktorske disertacije o verbotonalnoj metodi, a vrhunski stručnjaci u njoj vide napredak na području sluha i slušanja. (Ovdje prvenstveno mislimo na knjigu: Aubry-Pialoux, Progrés en ORL, izašla u Parizu 1969). Nerijetko se naši stručnjaci nađu u neprilici u svijetu jer se na upit o Guberini pokaže kako znaju manje od stranih stručnjaka. To je naše promicanje vlastite znanosti. Tako izgleda prodor naše znanosti u svijet.

Ivo Škarić i
Branko Vuletić

VERBO
TONAL
SYSTEM
of auditory training

Study the Verbo Tonal System of Auditory Training in Columbus, Ohio for five weeks and in Zagreb, Primošten, Brussels, and Paris for five weeks. This course is to be taught by Professor Petar Guberina of the University of Zagreb and Professor John W. Black of The Ohio State University. Receive 15 quarter hours of credit.

The Spring Quarter at Ohio State begins on March 30. The chartered plane to Europe leaves on April 30. When the overseas portion of the course is completed, students will have approximately one week of free time prior to the return flight to Columbus on June 17.

This study tour is open to advanced and graduate students in Speech and Hearing Sciences and Education of the Deaf. For applications, costs, and additional information please contact
Professor John W. Black
The Ohio State University,
154 North Oval Drive,
Columbus, Ohio 43210
Telephone 614 422 2361

Plakat kojim američko sveučilište iz Columbusa (Ohio) najavljuje seminar o Guberininom verbotonalnom sustavu

U POVODU PRIJEDLOGA OPĆEG I NASTAVNOG PLANA I PROGRAMA ZA OSNOVNE ŠKOLE

Radno vrijeme naše djece

Tekst druga Magjera objavljujemo kao prilog raspravi o pripremanim promjenama našeg odgojno-naobrazbenog sustava, zanimljiv po tome što načinje jedan važan aspekt te problematike, inače zanemaren u dosadašnjim razmatranjima.

Već nekoliko godina se raspravlja o novom Općem i nastavnom planu i programu osnovne škole. Smatra se, s opravdanjem, da sadašnji ne odgovara jer je **preopsežan, nedovoljno precizan, neusklađen i,** što je najbolnije, **radno vrijeme učenika je preveliko.** Učenik, koji želi udovoljiti svojim obvezama, ima najmanje devetsatno dnevno radno vrijeme (šest sati nastave u školi i tri sata priprema kod kuće), odnosno 54-satni radni tjedan. Roditelji tih žrtava suvremenog napretka i kulture imaju, naprotiv, Ustavom osiguran radni tjedan od 42 sata i, eventualno, slobodnu subotu.

Prije malo vremena je objavljen **Prijedlog** za javnu diskusiju novog Općeg i nastavnog plana i programa osnovne škole kojim se, navodno rješavaju navedeni nedostaci.

Bez fraza, poštujući postojeće uvjete

»Valorizacija sadašnjeg općeg i nastavnog plana i programa«, jest, najblaže rečeno, vrlo čudnovata.

»Odgojno-obrazovna struktura osnovne škole je po svojoj koncepciji suvremena i progresivna . . . »Odgojno-obrazovnu strukturu i zadatke osnovne škole, te njen opći i nastavni plan i program, moguće je u potpunosti ostvariti tek u produženom, odnosno cjelodnevnom boravku učenika u školi« (Prijedlog 1, str. 4)

Pošto svaki stručnjak, svaki nastavnik proučava dio Prijedloga za svoj predmet, vjerojatno je uvodni svezak (prvi) pisan da se piše, ali ne i da se čita. Konstatacija da je koncepcija prema postojećem programu suvremena i progresivna — kada bi i bila točna, a nije — bila bi besmislena zbog uvjeta cjelodnevnog ili produženog boravka. Jer, ako se u tom smislu raspravlja, može se programirati da svaki učenik ima svoja tri privatna nastavnika i svatko će, vjerujem, potvrditi da bi to bilo vrlo dobro i korisno. Znamo, na žalost, ne samo da trenutačno nemamo prostora za potpuni produženi ili cjelodnevni boravak, već znamo da ga još u dogledno vrijeme nećemo imati (i da se u jednoj zgradi stišće više škola i više turnusa), pa je potrebno govoriti i raspravljati u okvirima *naših sadašnjih* uvjeta.

»U uvjetima poludnevnog rada, znatan broj osnovnih škola tek sa negdje oko 50% ostvaruje koncepcijski ili programski utvrđene odgojno-obrazovne zadatke, dok određen broj škola ostvaruje izrazito niske rezultate u vannastavnim djelatnostima«. (Prijedlog 1, str. 4)

Kako se može tvrditi da je program dobar, odnosno »suvremen«, ako ga »znatan broj« osnovnih škola ne ostvaruje? Kada bi postojeći program kao takav i bio teoretski dobar, budući nije *prilagođen postojećim uvjetima*, zbog čega se u danim uvjetima ne može ostvarivati — beskoristan je i suvišan.

»Nastavni i opći plan osnovne škole vremenski je predimenzioniran, a nastavni program je formuliran odviše općenito, globalno, tematski i često najšire orijentaciono. Zbog toga se znatan broj nastavnika u sadašnjem nastavnom programu teško snalazi. Ta okolnost prouzrokuje veliku neusklađenost škola u interpretaciji nastavnog programa. U ocjeni što je bitno, a što sporedno nastavnici i škole se međusobno značajno razlikuju, što su pokazala mnoga ispitivanja znanja učenika«. (Prijedlog 1, str. 4)

Predimenzionirani i neracionalan program

Konstataciju »vremenski je predimenzioniran« treba dvostruko podvući, jer je, mislim, glavni povod svih nesporazuma. Mislim da konstataciju »vremenski je predimenzioniran« treba shvatiti da su i obveze, osobito obveze učenika koje rezultiraju iz takvog »nastavnog i općeg plana«, predimenzionirane, pa prema tome zahtijevaju i previše radnog vremena da bi bile ispunjene. Iako je i samim Prijedlogom konstatirano da je *satnica* učenika prevelika, prema tom istom Prijedlogu ona je samo simbolično smanjena.

»Uzevši u cjelini, nastavni sadržaji se ponekad nepotrebno ponavljaju u slučajevima kad su dani po principu koncentričnih krugova u istom, srodnom ili različitim nastavnim predmetima. Isto tako ima i sadržajne neusklađenosti i nedovoljno koordiniranosti u nastavnim predmetima u okviru istoga razreda. Jedno i drugo prouzrokuje neracionalnost u iskorištavanju vremena, ekstenzivnost u obradi nastavnog gradiva i relativno niske odgojno-obrazovne rezultate«. (Prijedlog 1, str. 4-5)

Princip »koncentričnih krugova« je u ovakvoj situaciji, kada je radno vrijeme učenika preveliko i preopterećeno obvezama — upravo neodgovorno rasipanje tuđeg vremena. Čemu u **istoj** školi, a tvrdi se neprestano i ja to prihvaćam, da je osnovna škola **jedinstvena**, različiti programi pod različitim nazivima predmeta za, u biti, ISTU materiju!? Učenik osnovne škole će (prema Prijedlogu nastavnog plana) zbog »koncentričnih krugova« predmeta poznavanja prirode i društva, izgubiti 665 nastavnih sati godišnje, odnosno punu godišnju satnicu prvog razreda, odnosno 60% godišnje satnice osmoga razreda. **Izbacivanjem balastnih »koncentričnih predmeta«, bez ikakvih drugih promjena, mogla bi se skratiti nastava — prema sadašnjem programu — za dvije trećine školske godine!** K tome bi otpale sve one neugodnosti navedene u prethodnom citatu, pojednostavnio bi se i uozbiljio sistem nastave koja je upravo zbog tih »koncentričnih predmeta« zbrkana i šarolika. Stoga kada broj nastavnih sati i ne bi bio kritičan, trebalo bi te predmete izbaciti iz programa nastave osnovne škole.

Na kraju ovog čudnog poglavlja Prijedloga krug se zatvara i daje se neka vrsta opravdanja sadašnjem programu zato što je »suvremen i progresivan« — ili možda zato jer to upravo nije slijedećom konstatacijom:

»Cilj i odgojno-obrazovni zadaci škole kao i neka druga poglavlja knjige »Osnovna škola — odgojno-obrazovna struktura« — pisani su prije jedanaest godina, pa su danas neke formulacije neadekvatne zbog političkog, društvenog i pedagoškog razvoja«

U srži — koncept zaostale škole

Mislim da se ne radi o »neadekvatnim formulacijama«, jer zbog samih formulacija nije trebalo tako dugo raspravljati i gubiti i vremena i novaca i živaca. Čini mi se da je u pitanju ono što se iza tih »neadekvatnih formulacija« krije, ato je u svojoj biti — **zaostala škola.**

U našoj »suvremenoj« osnovnoj školi učenik — o kojem se neprestano govori — uopće ne postoji kao **živa ljudska jedinka,** ili je kod određivanja konkretnih postavki na posljednjem mjestu. Za njega odlučuju čitavi nizovi staratelja neobzirnih spram njegovih želja i potreba za igrom i radošću.

Navodi se i podvlači razvitak tehnike i nauke, ističe se povećanje opće mase nastavnog gradiva. Od osnovne škole se traži sveobuhvatnost na polju nauke, tehnike, umjetnosti, traži se potpuno opće obrazovanje, barem u osnovnim pojmovima i pogledima na pojedina područja ljudskih djelatnosti. Sve je to dobro ispravno i lijepo, ali — napravimo pomalo grubu analogiju — točna je i tvrdnja da je zbog rentabilnosti i racionalnog korištenja industrijskih pogona potrebno raditi mnogo više i mnogo duže na dan, nego što se radi, pa ipak ne produžujemo radno vrijeme u tvornicama i ustanovama. Naprotiv! Ne želimo se upuštati u brojne i složene, a svakako i valjane razloge zbog kojih nastojim SKRATITI i SMANJITI radno vrijeme odraslog čovjeka. Želimo tek ustvrditi da ne postoje valjani razlozi zbog kojih bi — u slučaju djece — činili suprotno od toga!

Bez slobodnog vremena

Naša djeca **— zbog opsežnosti nastavnih planova i prevelikog broja sati nastave tjedno** — moraju ići u školu šest dana u tjednu, a sedmog dana, umjesto da se bezbrižno igraju i zabavljaju — barem onoliko koliko je to omogućeno njihovim nastavnicima — moraju pisati domaće zadaće i učiti. Izgleda na žalost, da su njihovi roditelji — jedini prirodni zaštitnici — digli ruke od jalova posla i pustili da stvari teku uhodanim dosadašnjim tokovima. Nastavnici koji bi o tome također trebali voditi računa, dapače tvrde, da imaju premalo nastavnih sati za određeno nastavno gradivo!? I tako se kolo vrti, dok djeca gube zdravlje, postaju nervozna, opterećena osjećanjima nesposobnosti ili krivnje zbog neudovoljavanja obvezama. Opravdanje za to nalazi se, s jedne strane, u pritisku društvenih potreba, a s druge strane u potrebi »suvremene i napredne nastave« po kojoj se može i novo znanje ili znanje obuhvatiti »starim« vremenom, a koja je »suvremena i napredna« zato što djeca *moraju* puno učiti i puno naučiti da budu »pametna« i korisna društvu. Istina je, i nitko to ne može nijekati, da se djeca trebaju razvijati u pozitivne i korisne članove društva, i da se to dijelom postiže odgojem, znanjem i disciplinom. Ali ih se na to nikako ne smije prisiljavati nehumanim postupcima kao što je **obvezno devetsatno dnevno radno vrijeme intenzivnog intelektualnog rada.**

Ako predloženu strukturu nastavnih sati usporedimo s jednom (vjerojatno zastarjelom, jer je iz 1959. godine) francuskom strukturom nastave, možemo još jasnije uvidjeti nehumanost našega programa. Evo strukture sati u francuskim školama za odjeljenja koja odgovaraju našim razredima osnovne škole od petog do osmog: V razred: 23 obavezna sata tjedno(naš Prijedlog 26 i 1/2 sati); VI razred: 22 obavezna sata (Prijedlog 30 i 1/2 sati), VII razred: 24 obavezna sata tjedno (Prijedlog 32 sata), VIII razred 23 obavezna sata tjedno, te 1 i 1/2 sat fakultativno (naš Prijedlog 32 obavezna sata tjedno, te dodatna nastava u svim razredima).

Postavlja se pitanje, da li su naša djeca toliko gluplja od francuske, pa im treba mnogo više tuviti u glavu da nešto shvate ili su nakon završene osnovne škole naši učenici za 30% obrazovaniji i odgojeniji od francuskih, ili — možda ovakvo pitanje — da li su naši nastavnici za 30% nesposobniji od francuskih? Prije odabiranja bilo kojeg odgovora (mislim da niti jedan ne bi bio dobar) treba se podsjetiti na prije citiranu tvrdnju iz Prijedloga da »u uvjetima poludnevnog rada, znatan broj osnovnih škola tek sa negdje oko 50% ostvaruje koncepcijski i programski utvrđene odgojno-obrazovne zadatke . . .«

Prijedlog

Kod izrade novog plana i programa potrebno je po mojem mišljenju voditi računa o slijedećim do sada zanemarivanim čimbenicima: Prvo: o ustvrđenim **optimalnim fizičkim psihičkim i intelektualnim mogućnostima** DJETETA U ODREĐENOJ DOBI. A na temelju toga: koliko se dijete određene dobi *mora* odmarati, koliko se vremena dnevno **mora** igrati i koliko vremena dnevno dijete **smije** raditi. Tu treba uzeti u obzir da je svaka **obveza** rad, pa makar obveza bila nogometna igra ili bilo što drugo. Tek kada se raspolaže podacima o radnom vremenu, odnosno, količini dopuštenog dnevnog radnog vremena za dijete određene dobi, mogu se određivati i njegova dnevna zaduženja. Drugo: u skladu s tim, predmetni nastavnici i stručnjaci moraju odrediti predmete koje treba obuhvatiti u nastavnim planovima i programima kao i gradivo za pojedine predmete. Treba odrediti i količinu nastavnih sati za obradu određene mase gradiva. Kod određivanja radnog vremena učenika za pojedine predmete, treba uzimati u obzir ne maksimalno radno vrijeme natprosječnog djeteta, već **optimalno** radno vrijeme prosječnog učenika određene dobi, njegove sposobnosti akceptiranja određenog znanja s određenom trajnošću memoriranja itd.

Bez obzira kako će izgledati naša obavezna osnovna škola, uvjeren sam da **radni tjedan** učenika ne bi ni u kojem slučaju smio biti duži od 36 sati (prema 42 sata radnika). Od toga bi dvije trećine otpadale na rad u školi, odnosno nastavu, a jedna trećina na rad kod kuće, odnosno na učenje u produženom boravku ili cjelodnevnom boravku. Sve što prelazi tu satnicu, bez obzira da li je riječ o radu u školi ili kod kuće, u znanstvenom i ljudskom smislu neopravdan je i nedogovoran zahtjev na našu djecu i omladinu, koji ugoržava njihovo fizičko i mentalno zdravlje.

Nedjeljko Magjer

Razgovori s istraživačima (3)

OBLIKOVATI KRITIČKU SVIJEST O VLASTITOJ DUHOVNOJ PROŠLOSTI

O FILOZOFSKOJ BAŠTINI HRVATA RAZGOVARAMO S DR MARIJOM BRIDOM

Marija Brida

O sugovorniku

U jesen 1961. godine dr Marija Brida organizirala je rad zadarske katedre za filozofiju, gdje se od tada do danas — unatoč neprekidnog manjka nastavnog osoblja katedre — okuplja sve više studenata, koji se posvećuju filozofijskom studiju. Ove se godine upravo navršava puno desetljeće otkad se predaje filozofija na Filozofskom fakultetu u Zadru, gdje dr Marija Brida i danas obavlja svoju nastavničku dužnost. Osim drugih svojih dužnosti i preokupacija dr Marija Brida radi također i na proučavanju hrvatske filozofijske baštine. Nedavno je birana za predsjednika Hrvatskog filozofskog društva, na kojem je položaju također čekaju ozbiljni zadaci.

Susret s nepoznatim

P. Smisao istraživanja hrvatske filozofijske baštine danas više nije tako neodređen ili čak negativno determiniran, kako je još donedavno bilo pokušavano da ga se obezvrijedi. Međutim, osim već odavno uistinu jasne načelne smisaonosti koju kroz povijesnost i filozofičnost zrači sama priroda predmeta istraživanja, osnažena imperativom sabiranja hrvatske nacionalne kulturne svijesti, postoje uvijek i neke osobne pobude, niki subjektivni afiniteti. Što biste o tome željeli reći obzirom na Vaš vlastiti istraživalački rad?

O. U filozofiji, i uopće, privlači me prvenstveno susret s nepoznatim. Stoga sam i bila poduzela istraživanje života i djela jednoga od naših renesansnih mislilaca koji nam je bio gotovo sasim nepoznat; vjerojatno će napraviti još neke takve pokušaje. Inače, unutar samoga djela, nastojim otkriti trag osobnosti filozofa; ponekad se radi o originalnosti, no češće samo o ličnom pečatu ili posebnom osvjetljenju u kojem mislilac vidi problematiku koju tretira. Velikom većinom to je uobičajena problematika jedne od struja europske filozofije; neke od tih struja danas možda više i ne uvijek i po svemu bile interesantne, no to ne umanjuje naš interes za odnos tadašnjeg čovjeka spram njih, naročito kada se radi o ljudima koji su, krenuvši u mladosti sa ovih obala na kojima mi danas mislimo i radio, po svim zemljama Europe nosili u sebi sjećanje na zavičaj i izražavali to, ako, neki od njih, već i nisu mogli drukčije, a ono barem s upornim nastojanjem da sačuvaju čisti hrvatski oblik u pisanju svoga porodičnog imena. Inače, većinom su oni navraćali u zavičaj i bili tako rekavši sudbinski vezani s njime. To se, npr. najjasnije vidi iz korespondencije Ruđera Boškovića. Mislim da je dobro kada uz proučavanje filozofske misli svraćamo pažnju i na te njihove veze sa zavičajem.

Uvjet samoosvještenja nacije

P. Premda je istraživanje povijesti hrvatske filozofije — kao što znamo — još daleko od toga da bi uskoro bilo privedeno kraju, ipak se već sada mogu nazrijeti konture kontinuiteta filozofijskog interesa u Hrvata od renesansnog doba pa dalje. Kako svi od tih kulturno-povijesnih filozofskih dokumenata ne dosižu svagda »svjetsku razinu«, često se čuti — po našemu mišljenju pogrešan — prigovor da bi najveći dio te naše duhovne povijesti bilo najbolje prepustiti zaboravu, kad već ionako nema prvorazrednu vrijednost!? Kako Vi gledate na moguće razlike vrednovanja u pristupu proučavanju naše filozofijske baštine?

O. Smatram potrebnim da jedan narod formira kritičku svijest o vlastitoj duhovnoj prošlosti. To je jedan od uvjeta samoosvještenja nacije, a povezan je s njezinim stvaralačkim projektiranjem budućnosti. Držim stoga da bi prvenstveno bilo potrebno prirediti javnosti pristupačna izdanja sabranih djela naših najznamenitijih, značajnih filozofa, i starih i suvremenih. Djela nekih u drugih zemljama poznatih naših mislilaca, npr. Jurja Dubrovčanina, uopće nemamo u domaćim bibliotekama. Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu sada pribavlja kserografske snimke njegovih *Peripateticae disputationes*.

— Radi stjecanja pogleda na kontinuitet filozofske misli u Hrvata bez sumnje je potrebno proučavati i takve pojave koje ne dosižu »svjetsku razinu«. Istraživači stoje pred zadatkom da prouče i te manje znatne pojave, ili dosad nepoznate, i stoga da bi se dobili podaci za jednu kritičku selekciju. Ponekad, naime, ima potcjenjivanja, no ponekad i precjenjivanja. Mislim da jedno i drugo može biti jednako štetno.

Teškoće naših istraživača

P. Zbog činjenice da u istraživanju hrvatske filozofijske baštine nisu dovršene sve potrebne predradnje, veliki dio dugotrajnog i mukotrpnog rada svakog istraživača nužno je faktografske prirode, često nimalo »filozofičan«, a nerijetko i s minimalnim rezultatima obzirom na uloženi trud. Kako »pomirujete« ove divergencije s filozofijskim interesima?

O. U nužnom utvrđivanju činjenica bila bi korisna suradnja sa historičarima koji u tome imaju više rutine. Inače, faktografski rad ne mora uvijek biti nezanimljiv, pa čak ni sasvim »nefilozofičan«, naročito ako je riječ o negiranju krivih podataka.

P. Kakove su, prema Vašem osobnom iskustvu, mogućnosti odnosno teškoće u istraživanju hrvatske filozofijske baštine izvan Zagreba, budući da je poznato kako taj posao ni u našemu znanstvenom i kulturnom središtu — Zagrebu — ne nailazi na potrebno razumijevanje i podršku (Institut za filozofiju do danas nema ni jedne vlastite prostorije, egzistencija Instituta i njegovih stalnih članova nije uvijek najsigurnija, materijalne mogućnosti više su nego skromne itd.)?

O. Mogućnosti za istraživanje hrvatske filozofijske baštine izvan Zagreba mogle bi biti dobre stoga, što, naročito na nekim mjestima uzduž naše obale, postoje knjižnice s arhivskom građom, u kojima još dosta toga ima da se istraži. Takav je slučaj i u Zadru. Poznato mi je da bi neki naši eminentni istraživači ovdje rado boravili i na tome radili. No, glavna je poteškoće što ustanova kojoj su i inače potrebni, konkretno Filozofski fakultet u Zadru, ne može raspisati natječaje za nekoliko neophodnih mjesta, jer za to nema financijskih sredstava.

Otkrića Benedikta Benkovića

P. Ipak, Vaš istraživački rad urodio je plodom. Prije Vaše studije o Benku Benkoviću znali smo vrlo malo. Molim Vas da ovom prilikom za šire čitateljstvo ukratko rezimirate Vaša otkrića.

O. O Benediktu Benkoviću postojali su u našoj filozofijskoj literaturi krivi podaci. Vjerojatno uslijed zamjene s nekim licem iz porodice Begna, uz dodatak mašte, uzimalo se da je bio slavan profesor na Sorbonni i autor većeg broja filozofskih spisa. Podaci u dokumentima franjevačkoga reda (kojemu je on pripadao) bili su točni, ali nepotpuni — Na temelju dokumenata iz arhiva franjevačkoga samostana u Zadru uspjeli smo utvrditi njegove roditelje i srodnike, naime da potječe iz staroga hrvatskoga plemićkoga roda Benković (Benković-Unačac), koji je u 15. i 16. stoljeću imao posjede u okolici Zadra, gdje je i Benedikt Benković rođen. Bio je vrlo ugledna ličnost u skotističkim krugovima početkom 16. stoljeća. Većinom je boravio u Rimu kao profesor na franjevačkom **studium generale Aracoeli**. Inače je dosta putovao obavljajući razne dužnosti, pa je kratko vrijeme bio i u Pragu na dvoru Ljudevita Jagelovića, a u više je navrata dolazio u Zadar. On je, uz Jurja Dragišića, naš najstariji filozofski pisac. No, više je religijski mislilac i znanstvenik nego filozof u užem smislu. U njegovom **Navigiumu** (Lyon, 1498), kroz skolastičke forme i religioznu tematiku, nalazimo često u poetskim poredbama prikazane egzistencijalne nemire, stremljenja i nade tadašnjega čovjeka. Vidljiv je u njega voluntarizam, koji je jedno od obilježja filozofije Dunsa Scota, uz koju je Benković pristajao. Pirredio je za tisak priručnik skotističke logike, u dva sveska, (Pavia, 1520), u kojemu se nalaze spisi sedmorice tada cijenjenih autora. Druga njegova tiskana ili pisana djela nisu poznata i vjerojatno ne postoje. (Moj rad o B. Benkoviću izdao je Institut društvenih nauka, Beograd, 1967.!)

Razgovor vodio: Zlatko Posavac

ZADNJA GODIŠNJA SKUPŠTINA JUGOSLAVENSKOG UDRUŽENJA ZA FILOZOFIJU

NOVI NAZIV

Sjedište u Ljubljani, za predsjednika izabran dr Jerman

Jugoslavensko udruženje za filozofiju održalo je 14. i 15. VI 1971. godišnju skupštinu u Sarajevu, sjedištu prethodnog predsjedništva Udruženja. Skupštini su prisustvovali delegati republičkih filozofskih društava i gosti. Delegati Hrvatskog filozofskog društva bili su Marijan Cipra, Branko Despot, Boris Kalin, Ante Pažanin, Zlatko Posavac i Franjo Zenko.

Skupština nije bila dovoljno pripremljena ni u pogledu sadržaja niti organizacije rada. Hrvatsko filozofsko društvo, na primjer, nije bilo uopće obaviješteno uobičajenim načinom i na vrijeme o održavanju skupštine, o temi o kojoj će se raspravljati (»Problemi nastave filozofije u školama drugog stupnja«), kao ni o ostalim točkama dnevnog reda. 'Materijale', i to samo jedan od dva referata (koja uostalom nisu bila napisana za skupštinu, nego za neki drugi skup), primilo je HFD dva dana prije skupštine, jako su bili, kako je organizator kasnije saopćio, poslani dva tjedna unaprijed.

Uza sve to, tematski dio skupštine nije bio neinteresantna. Tome su pridonijele mnoge intervencije, posebno one Muhameda Filipovića, a i druge. Delegacija HFD također je pridonijela uspjehu, naročito opširnim izlaganjem Borisa Kalina, koje je zapravo bilo jedini sustavni referat o metodici, planu, programu i udžbenicima nastave filozofije na srednjim školama. To izlaganje dopunio je Zlatko Posavac isto tako sadržajnim prilogom u kojem je s načelnog stajališta postavljen problem značenja nastave filozofije u srednjim školama i na sveučilištu. Posebna komisija sastavila je kratak tekst zajedničkog saopćenja o položaju nastave filozofije u srednjim školama, koje je skupština jednoglasno prihvatila.

Iako predstavništvo nije unaprijed obavijestilo da će na dnevnom redu biti i statutarna pitanja, predsjednik Ivan Focht, otvarajući skupštinu, najavio je pod drugom točkom dnevnog reda »diskusiju o mogućnosti rada nove uprave«. Prije početka skupštine čuli su se prigovori da bi se tom »diskusijom« moglo dovesti u pitanje samo Udruženje. Skupština je konstatirala da JUF nema i, zbog sve jače »federalizacije«, ubuduće ne može imati sadržaj rada kao što ga je imao nekoć, pa su se delegati skupštine složili u tome da se to stanje i statutarno izrazi. U tom smislu usvojen je i novi naziv Udruženja: Savez filozofskih društava Jugoslavije.

Življa i borbenija diskusija bila je oko časopisa »Filozofija«, kojemu je izdavač bio JUF. Delegacija Srpskog filozofskog društva nastupila je s tvrdnjom da spomenuti časopis, uz suglasnost Upravnog odbora JUF-a vodi uredništvo sa sjedištem u Beogradu, da su urednici pretežno iz SR Srbije, i da je časopis u posljednje vrijeme bio financiran sredstvima SR Srbije, te da je prema tome časopis »Filozofija« de facto već časopis Srpskog filozofskog društva. Delegacija tog društva postavila je skupštini pitanje želi li JUF, odnosno odsad Savez filozofskih društava Jugoslavije, biti »suizdavačem«. Delegacija HFD odgovorila je protu-pitanjem, ne bi li časopis »Filozofija« Savez mogao izdavati kao internacionalno izdanje na stranim jezicima gdje bi se objavljivali vrijedni prilozi naših filozofa i tako upoznavala inozemna filozofska javnost s radovima iz područja filozofija u nas. Na to pitanje odgovorio je delegat Srpskog filozofskog društva da su financijske mogućnosti za takav časopis minimalne, a s druge strane da već postoji internacionalno izdanje časopisa »Praxis«, te da za jedan takav časopis nema potrebe, jer to izdanje »Praxisa« ionako objavljuje oko polovicu tekstova iz časopisa »Filozofija«. Delegacija HFD-a nije se zadovoljila tim obrazloženjem, konstatirajući da ni Savez, a ni republička društva nemaju sada časopise koji bi bili njihovi organi. Časopis »Praxis«, naime, nije ni organ Saveza (odnosno JUF-a), a ni organ HFD-a. Diskusija oko časopisa »Filozofija«, završila je time što je Skupština glasanjem zaključila da Savez filozofskih društava neće biti suizdavač, a da o imovinskom stanju časopisa dosadašnja redakcija podnese izvještaj novoizabranoj upravi Saveza, sjedište kojega je u Ljubljani, s novoizabranim predsjednikom drom Jermanom. Čitava diskusija oko časopisa »Filozofija« tekla je prilično nervozno i užurbano, pa će se vjerojatno postaviti još po koje pitanje unutar pojedinih filozofskih društava kako bi se stvari oko toga časopisa rasvijetlile.

Delegacija HFD-a učinila je što je mogla, a da je bila na vrijeme obaviještena i mogla se spremiti, kako za tematski tako i organizacijski dio rada Skupštine, učinila bi sigurno više i bolje.

F. Z.

LOKALNE RADIO-STANICE

KAKVI UVJETI – TAKVA PJESMA

Napis o lokalnim radio-stanicama u prošlom broju HT, objavljen u inače meni simpatičnoj rubrici »Karte na stol«, koju prvu pročitam u vašem listu, potakao me na pomisao kako bi Hrvatski tjednik bio pogodna tribina s koje bi se mogao razmrsiti gordijski čvor nesporazuma i neobaviještenosti javnosti o lokalnim radio-stanicama, osobito u Zagrebu i drugim većim gradovima gdje nema lokalnih radio-stanica. Vjerojatno znadete da lokalnih radio-stanica ima najviše u Hrvatskoj i da se ta pojava u drugim republikama često naziva »hrvatskim fenomenom lokalnog radija«. Uvjeren sam da bi sustavni »zahvat« Hrvatskog tjednika u ovu problematiku pridonio i pomogao da se razjasne mnogi nesporazumi o kojima – upravo zbog napisa poput onoga iz rubrike »Karte na stol« – javnost vjeruje da leže između lokalnih radio-stanica i Radio-Zagreba. To, međutim, uopće nije točno, i ako se u to vjeruje, onda je to rezultat neobaviještenosti o biti problema.

Ja sam (na svoju sreću, ili na svoju žalost) jedan od odgovornih rukovodilaca lokalnih ustanova u Hrvatskoj koje pored novina imaju u svom sastavu i radio-stanicu. Istina je, i to mi je veoma žao, ali ne mogu negirati loš ukus i nizak nivo emisija po željama slušalaca na »mojoj« i na svim drugim lokalnim radio-stanicama. U tim emisijama najčešće sviramo komercijalni šund koji se prodaje pod firmom narodnog melosa, što nije prilog kulturi nacije, ali ja osobno vjerujem da takav prilog nacionalnoj kulturi ne predstavlja ni sviranje drogiranih urlatora sa Zapada, koje, inače, ispunjava popriličan dio programa velikih radio-stanica. Možda nije od mene lijepo i fair da kao direktor lokalne radio-stanice priznajem kako najčešće zatvaram prijemnik kada je na programu emisija po željama, ali ja ga zaista zatvaram, jer to ne mogu slušati. To je naša »rak-rana«, i upravo zato pozivam Hrvatski tjednik u pomoć, jer dok god ne nađemo nova sustavna rješenja i dok nam kolege budu s visoka samo predbacivali »neznanje, neukus i zlonamjernost...«, bojim se da će sve ostati nepromijenjeno. A to bi bila šteta.

Danas se pojava lokalnog radija i njegova popularnost kod slušatelja ne mogu više negirati, jer bi to bio školski primjer političkog sljepila. Ipak, gospodarska egzistencija lokalnog radija nije riješena, pa se ljudi koji na njemu rade – mahom veliki entuzijasti –, snalaze kako najbolje znadu i umiju. Za razliku od lokalnih listova, radio-stanice, u pravilu, nisu dotirane od komuna, pa pored nekakvih prihoda od ekonomske propagande žive uglavnom od želja slušalaca i s tim sredstvima, uz niske osobne dohotke, financiraju sat ili sat i pol dnevnog programa koji je rado slušan i koji je nezamjenljiv za lokalnu sredinu. To pomalo liči na De Sicu koji od zarade na nekoliko komercijalnih filmova snimi jedan velefilm, na kojemu redovito gubi, ali film ulazi u povijest kinematografije.

Prema nekim (nesluženim) procjenama, od pet radio-prijemnika koji su uključeni u času kada rade lokalne stanice, četiri su udešena na valnu dužinu lokalnog radija. Zato mi, poštovani kolega, ne tražimo od Radio-Zagreba da odriješi »svoju« kesu i da nam ustupi dio »svog« prihoda, već tražimo dio sredstava što ih slušatelji plaćaju za slušanje radio-programa. Zahvaljujući zakonu koji je donesen prije desetak godina, kada gotovo i nije bilo ni jedne lokalne radio-stanice, sav novac od radio-pretplate pripada Radio-Zagrebu. A danas je situacija sasvim drukčija, jer Radio-Zagreb nije više (kao prije 10 godina) jedini proizvođač i organizator radio-programa u Hrvatskoj. Odatle je potekao i naš zahtjev za jednom desetinom radio-pretplate. Postotak koji tražimo od radio-pretplate dokazuje da nismo nikakvi megalomani, ni usijane glave, koji bi – kako se to često iskazuje javnosti – željeli staviti znak jednakosti između lokalnog radija i Radio-Zagreba...

Mi čak i ne inzistiramo na dijelu radiopretplate, već samo tražimo od zajednice da nam riješi gospodarsku osnovu za kakav-takav normalni rad. Onih 10 ili 20 milijuna st. dinara koliko općinske lokalne radio-stanice uberu u prosjeku od želja slušatelja u toku jedne godine jedva pokrivaju ono što se u naobrazbi naziva osnovnom djelatnošću, a svoj program i dalje emitiraju preko odašiljača, najčešće izrađenih u kućnoj radinosti, i sa »studijskom« opremom kojoj se pojedinačna vrijednost ne mjeri milijunima, već desetinama ili možda stotinama tisuća starih dinara. Možda je ovo malo bombastično i teatralno, ali vas uvjeravam da je situacija s lokalnim radijom još jedna karika u lancu tragedija što se posljednjih godina zbivaju u hrvatskom gospodarstvu.

U biti, mi uopće ne inzistiramo na dijelu radio-pretplate. Za nju smo se »uhvatili« jer nam se činila najbližom i najlogičnijom za početak naše zajedničke akcije, što smo je poveli preko Udruženja sredstava lokalnog informiranja SRH. Međutim, od nje ćemo odustati čim nam netko predloži ili ponudi neko drugo rješenje (naravno, rješenje za sve, sistemsko, a ne rješenje za jednu ili nekoliko radio-stanica), tješenje koje će lokalnim radio-stanicama osigurati stabilnu gospodarsku osnovu za rad. Tada nas mogu s punim pravom pozivati i na odgovornost za ono što radimo. Međutim, naš problem nije riješen, i do sada ga nitko nije ni pokušao rješavati. A nekakvo se rješenje mora naći, jer je lokalni radio postao sastavnim i nezamjenljivim dijelom lokalnog političkog, društvenog, gospodarskog i kulturnog života svoje sredine. Tu više nitko ne može nazad. Tu se više ne može nazad ni kod seoskih radio-stanica, na koje i mi – općinski i višeopćinski radiji – često gledamo sa sumnjom. Lokalnu informaciju ne može zamijeniti ni regionalni, a kamoli nacionalni medij. Rješenje se mora kad-tad naći, i zato je najbolje da ga potražimo što prije...

Moram se složiti s tvrdnjom u rubrici »Karte na stol«, da »o programu lokalnih radio-stanica treba povesti više računa...« ali ne samo dijeleći lekcije s visoka, i osobito ne sa stranica Hrvatskog tjednika koji je u svojih 8 brojeva pokazao da nije sklon dijeljenju paušalnih ocjena. U devetom je, doduše, odstupio od toga načela ali dopuštam da je to napravljeno zbog bockavo-provokativnog karaktera ove rubrike. Zato vas molim, zavirite malo »pod kožu« lokalnog radija, pa ćete se uvjeriti da u lokalnim radio-stanicama rade ljudi kojima se i samima diže kosa na glavi od tog industrijskog folklora koji se sve više lansira kao »jugoslavenski« narodni melos i koji je najniži komercijalni proizvod, proizvod iz kojega se sve slabije nazire pripada li Bosni, Šumadiji ili Vranju, jer u njemu ima svega pomalo, od jednom. Ipak, mi smo prisiljeni da iz dana u dan lansiramo upravo taj glazbeni unitarizam i morat ćemo ga lansirati i dalje, sve do god ljudi koji imaju odlučujuću riječ u hrvatskom gospodarstvu i u hrvatskoj kulturi budu sjedili skrštenih ruku i prepuštali lokalnim stanicama da se samostalno snalaze i bore u lokalnim uvjetima za svoju egzistenciju. Sve dotle morat ćemo i dalje primati niske udarce u obliku lekcija o nekulturi i o zlonamjernom odnosu prema hrvatskoj kulturi.

Josip Tropčić

DVA PITANJA UZ »ŠIMIĆEVE SUSRETE« U DRINOVCIMA

U Drinovcima, rodnom mjestu istaknutih hrvatskih književnika Antuna Branka i Stanislava Šimića, održavaju se posljednjih godina, potkraj mjeseca svibnja, kulturne manifestacije pod nazivom »Šimićevi susreti«. Od prošle godine postale su to i redovne književne priredbe. Kulturna javnost time vraća dio duga svojim velikim sinovima, a to je ujedno prigoda za stasanje i afirmaciju mladih pjesnika, osobito s područja Hercegovine. S druge strane ovakve manifestacije znače uvijek ugodno osvježenje pa i pravi kulturni blagdan za pučanstvo ovog kraja, razbacano po gomilama krša i pomalo izolirano od izvorišta kulture, da drugo i ne spominjem. Stoga nije čudo da ove priredbe s velikim zanimanjem prate ne samo kulturni radnici već i obično priprosto žiteljstvo iz Drinovaca i okolice. Štoviše, čini se da je ovaj jednostavni puk sposoban shvatiti pravu pjesničku poruku i intimno se u nju uživjeti mnogo više no što se to obično može očekivati. Takav se dojam stekao na prošlogodišnjim Susretima.

Lanjski »Šimićevi susreti« ostali su, inače, u svakom pogledu u veoma lijepoj uspomeni. Bio je to pravi blagdan poezije. Uz ostalo, slušateljstvo se tada posebno dojmio ugodni govor predsjednika Društva književnika Hrvatske i Jugoslavije, dra Ive Frangeša, izrečen toplo i dubokoumno u isto vrijeme. Hercegovačko općinstvo osjetilo se posebno počašćenim kad je tom prigodom u svojoj sredini vidjelo poznate hrvatske književnike iz Zagreba, poput Mihalića, Kaštelana, Horvatića, Frangeša i drugih. Razumljivo je to oduševljenje naroda, kao što je razumljiva i nazočnost istaknutih hrvatskih književnika na »Šimićevim susretima«. Jer, konačno, i Šimići su hrvatski književnici, a svoje su životno djelo ostvarili baš u glavnom hrvatskom gradu Zagrebu. Ovogodišnji Susreti — zbog svih tih okolnosti — očekivani su s još većim zanimanjem. Tim prije što su prilično reklamirani i u dnevnom tisku. Cijela zapadna Hercegovina nadala se kulturnom događaju prvoga reda. Nitko nije sumnjao u dolazak većeg broja književnika i predstavnika Matice hrvatske iz Zagreba. Ali, očekivanja nisu ispunjena. Dan ovogodišnjih »Šimićevih susreta«, 30. svibnja 1971. protekao je bez ijednog velikog imena iz glavnog grada Hrvatske. A nikome nije bilo jasno zašto. Nejasnoća je bila to veća što su mnogi znali da se tih dana u susjednom Imotskom nalazio predsjednik Matice hrvatske dr. Ljudevit Jonke, a u Drinovcima se ipak nije pojavio. Dojam je djelomično popravljen time što je pjesnikinja Marija Žaja pozdravila skup u ime Matice i kulturnih radnika iz Zagreba. Publika je željela žive ljude, a ne samo pozdrave. Istina, valja priznati da je program uzorno vodio mjesni nastavnik hrvatskog jezika i pjesnik Vlado Pandžić, da je nastupilo više mladih ili već afirmiranih pjesnika (kao što je Mak Dizdar), da je priredbu uveličao i djevojački zbor Muzičke škole iz Mostara, s veoma uspjelim višeglasnim zborskim pjesmama, ali to sve skupa nije moglo popuniti praznimu o kojoj je riječ. Treba se čuditi: Antun Branko Šimić napose je mnogo zadužio hrvatsku književnost i kulturu, a eto, književne priredbe u njegovu rodnom mjestu — posvećene njemu — kao da se pomalo izoliraju od glavnog hrvatskog kulturnog središta, Zagreba.

Na kraju, neka mi bude dopušteno postaviti dva pitanja:

Prvo, jesu li predstavnici Matice hrvatske i Društva književnika Hrvatske pozvani u Drinovce? Ako su pozvani, zašto nisu došli (kao što su lani bili)? Drugo, ako nisu pozvani, zašto nisu? Netko reče da je posrijedi bojazan od poznatog kompleksa »dušobrižništva« koje se stalno spočitavalo Matici hrvatskoj iz drugih Republika. Osobno ništa ne prejudiciram i nikoga ne okrivljujem; samo mi stvari u vezi s tim nisu jasne. Ni meni, a vjerujem, ni brojnom slušateljstvu, koje je, unatoč kiši, pozorno pratilo ovogodišnje »Šimićeve susrete« u Drinovcima.

Jakov Bubalo

PREDSJEDNIKU SAVEZA ARHITEKATA HRVATSKE

PISMO ARHITEKTA DUŠKA RAKIĆA

Zagreb, 16. VI. 1971.

Cijenjeni druže Predsjedniče!

Kako ću se danas, dne 16. VI. 1971., na dan plenarnog sastanka Saveza arhitekata Hrvatske, nalaziti na službenom putovanju, molim Vas, druže Predsjedniče, da se tokom diskusije na večerašnjem plenumu pročita ova moja izjava.

Iz materijala koji su mi bili dostupni, a to su izvještaj sa kongresa arhitekata u Sarajevu, štampan u dnevniku POLITIKA, izjave prof. arh. Nevena Šegvića, štampane u dnevniku VJESNIK, stekao sam jasnu i nepobitnu sliku događaja na kongresu u Sarajevu.

Stavljajući, samo u ovom času, u drugi plan nastup prof. arh. Šegvića, dok ne dobijem uvid u stenogram njegove diskusije, želio bih se osvrnuti na one momente koji su, po mom mišljenju, presudni ne samo za organizacione strukture arhitektonskih Saveza nego i za sva društvena kretanja naše zajednice. Ako, dakle, u prisustvu delegacije Saveza arhitekata Hrvatske, nastaje situacija u kojoj:

arh. U. Martinović izjavljuje da nije potrebno naglašavati svoju nacionalnu pripadnost,
da se, samim tim, što je arhitekt osjeća unitaristom,
da se sudbina Jugoslavije neće rješavati niti u Sarajevu niti na Brijunima i sl.,

onda, ne želeći uopće polemizirati sa takvim stavovima, obraćam svu svoju pažnju isključivo na držanje delegacije Saveza arhitekata Hrvatske!

Kako nije dovoljno samo verbalno podržavati zaključke i odluke X. sjednice CK SKH, nego ih treba i politički inteligentno provoditi u život, smatram da delegacija Saveza arhitekata Hrvatske, ne suprostavljajući se takvim štetnim političkim istupima, nije pokazala svoju političku zrelost niti istakla svoju političku orijentaciju

Smatram, nadalje, da delegacija Saveza arhitekata Hrvatske, svojim pasivnim stavom nije opravdala povjerenje svoga članstva, nego je u odsudnom času oskvrnula dostojanstvo pripadnosti i svome Savezu i svojoj naciji.

Radi gornjih razloga podnosim ostavku na položaj člana Predsjedništva Saveza arhitekata Hrvatske obzirom da niti pod kakvim uvjetima ne mogu biti i nadalje član organizacije koja u odsudnom momentu nema dovoljno jasnu političku platformu.

Duško Rakić
dipl. ing. arh.

Iz šutn

Elias Canetti

KNJIŽEVNIK I FILOZOF

Austrijski književnik i znanstvenik Elias Canetti, koji je nedavno, na poziv Austrijske čitaonice u Zagrebu, posjetio Jugoslaviju – u nas je gotovo nepoznat. Razlog je tomu što ništa od njegovih djela nije prevedeno na hrvatski. Canetti je, međutim, počevši 1932, objavio tri drame (»Svadba«, 1932; »Komedija taštine«, 1934; »Određeni smrću«, 1952), jedan opširni roman pod naslovom »Zator« (»Die Blendung«), 1935, nekoliko eseja, te jednu veliku studiju o Kafki (»Drugi proces, Kafkina pisma Felici«, 1969); objavio je putopis kroz Maroko (»Glasovi iz Marakeša«, 1967), dvije knjige zapisa opsegom i sadržajem sličnih Krležinim »Davnim danima«, te temeljni sociološko-psihološki rad »Masa i moć« (1960).

Tko se bavi djelom i životom Eliasa Canettija, bit će začuđen paralelitetima s jednim drugim književnikom-filozofom koji je, doduše, dvadeset godina stariji, ali koji ipak pripada istoj književnoj generaciji. To je Hermann Broch (1886-1951), autor mnogobrojnih djela i poznatog romana »Smrt Vergila«. Obojica svoje najvažnije intelektualne poticaje poprimaju u Beču od Karla Krausa i Sigmunda Freuda; njih ne zanimaju samo književnost i umjetnost nego i prirodne znanosti i filozofija – obojica su, naime, studirali matematiku, filozofiju i psihologiju; obojica moraju – kao poznati intelektualci židovskoga podrijetla – pobjeći iz Beča i emigrirati kad nacionalsocijalisti preuzimaju vlast i u Austriji; i na kraju, obojica se – a to je već zapanjujući paralelizam – intenzivno bave pojavom mase; Broch prvenstveno psihologijom mase, a Canetti još šire, tj. i njezinim sociološkim, antropološkim, filozofskim i psihološkim izvorima. U tom znanstvenom radu Canetti je psihologiju i sociologiju plodno obogatio svojim neposrednim i temeljitim pristupima.

Kad se govori o Canettiju, ne može se odijeliti filozof od književnika: oba čine jedinstvenu cjelinu, iako je svaki za sebe razumljiv i zaokružen, no krug problema isti je za jednoga i drugoga. Osnovni je problem određivanje vrednota našega doba, u kojem se svjetovi smjenjuju brže no ikada prije. Time čovjek gubi svoj kontinuitet, svoju predanu funkciju – gubi svoj smisao u otuđenomu svijetu i kozmosu uopće. Čovjek odbačen od svijeta sve više se povlači u sebe, u s v o j svijet; on postaje specijalistom koji prirodan kontakt s realnim svijetom oko sebe više ne poznaje, koji na taj način postaje nesposobnim za pravu ljudsku komunikaciju i koji se boji dodira sa stranim svijetom. Ukratko: kako ljudi gube svoj svijet, oni istodobno gube i sami sebe. Ta spoznaja, iz koje proizlazi očajna borba za ljudski opstanak u otuđenomu svijetu, veže Canettijevo djelo ne samo uz Brocha nego isto tako uz drugu dvojicu njegovih zemljaka i suvremenika: Roberta Musila i Franza Kafku.

Svi ti pisci traže jednu novu osnovnu orijentaciju i pokušavaju stvoriti jedan književni lik koji bi nadindividualno i simbolično predstavio svoje, tj. njihovo vrijeme, krhkost i kolebljivost kojega svi njihovi protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocha; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettijevu romanu »Zator«.

Rasap ljudskoga društva, koji je tipičan za sve te autore, kod Canettija se temelji na rasapu samoga jezika, što mu je otkrio Karl Kraus. O tome je Canetti rekao slijedeće:

»Zahvaljujući Karlu Krausu ja sam počeo shvaćati da svaki pojedinac posjeduje svoju jezičnu fizionomiju kojom se on razlikuje od svih drugih. Shvatio sam da ljudi jedni drugima govore, no da se ne razumiju; da su njihove riječi samo udarci koji se odbijaju o riječi drugih. Nema veće obmane od ove da je jezik sredstvo komunikacije među ljudima.«

Kako su spomenuta djela Kafke i Musila tek u novije vrijeme naišla na puno razumijevanje, tako je i Canettijev roman »Zator«, nakon dva gotovo nezapažena izdanja 1935. i 1948, tek u svom trećem izdanju 1964. osvojio i uzdrmao kritičare i publiku. Proces dubljeg sagledavanja Canettijeva sveukupnog djela zapravo je tek otpočeo. Time je još jednom potvrđena konstatacija da je pravi umjetnik – »Naslonivši uho na šutnju što ga okružuje i muči« – uvijek nosilac tek dolazećega.

Rupprecht Slavko Baur

P. Gospodine Canetti, rođeni ste 1905. u Bugarskoj, a u svojoj ste roditeljskoj kući naučili ponajprije španjolski, zatim kao slijedeći jezik — otprilike sa šest godina — engleski, zatim francuski, a tek onda, nešto kasnije, njemački kao četvrti jezik. Danas bi jezični pedagozi takvu mješavinu smatrali štetnom za razvoj jezične sposobnosti.
U Vašem romanu »Zator« (Die Blendung) značajnu ulogu igra pitanje komunikacije, tj. razaranja komunikacije uslijed stanovite pometnje jezika koja vodi do opće pometnje života. S tog razloga bilo je moguće da američki i francuski prijevod romana izađe pod naslovom »Kula babilonska«. — Moje pitanje glasi: Je li Vas Vaša osobna četvorojezičnost suočila s problemom — kao što je to rekao jedan kritičar — »babilonske pometnje jezika«? Je li Vam njemački jezik bio jedini mogući jezik kao jezik Vašega pojesničkog izraza?

O: Na to bih morao reći da je naslov »Kula babilonska«, izabran za američko i francusko izdanje, bio privremen i kratkoročan, tako da je kasnije izmijenjen i da ga danas nigdje više nema. Uza sve to što roman »Zator« upućuje svakako i u smjeru babilonske pometnje jezika. No, ne mogu reći da je činjenica što sam sâm odrastao u četiri jezika pridonijela mom bavljenju nemogućnošću komunikacije između ljudi. Naprotiv, ja čak vjerujem da mi je činjenica što sam bio u mogućnosti korektno naučiti ta četiri jezika i što sam ih neprestano usavršavao lektirom i razgovorom u obitelji, da mi je ta činjenica, dakle, izoštrila osjećaj za miješanje jezika, koje sam doista doživio tek u Beču. Tada, u Beču, postalo mi je jasno da svaki čovjek govori vlastitim, privatnim jezikom, koji ga dijeli od drugih. Ipak bih Vam rado još rekao kako mi je njemački jezik postao najvažnijim jezikom. To je vrlo osobna stvar, te je mogu objasniti samo ako ispričam ponešto iz svog najranijeg života.

Moji su roditelji kao djeca bili poslani u Beč na škole. Oni se tada još nisu poznavali, a oboma je vrlo mnogo značio Burgtheater. Njihova sjećanja sačinjavali su velikim dijelom dojmovi iz Burgtheatra. Kad su se kasnije, u Bugarskoj, upoznali i vjenčali, upravo je ta zajednička supstancija sjećanja bilo ono što ih je zbližilo, te su oni stoga običavali i dalje među sobom govoriti njemački. Moglo bi se reći da je to bio njihov osobni, tajni jezik. Mi djeca nismo ih razumjeli. A ja sam oduvijek bio vrlo znatiželjan, možda i više od drugih, i kad sam čuo svoje roditelje kako govore njemački, za mene je to značilo muku ne razumjeti što oni govore. Oni me nisu htjeli odmah naučiti tom jeziku, nego su ga čuvali za kasnije, te bih ja tada običavao odlaziti u pokrajnju sobu i za sebe uvježbavati njemačke rečenice koje sam čuo ili bio čuo, a da ih nisam shvaćao; bila je to za mene neka vrsta čarobnog jezika. Time je njemački za mene vrlo rano stekao sasvim izuzetno značenje i privlačnu moć. A kako mi je bio najnerazumljiviji, smatrao sam ga istodobno i najljepšim jezikom. Sve do danas ostale su mi u glavi neke riječi, za mene posebno nabijene afektom.

Kasnije su se moji roditelji preselili u Englesku, gdje mi je vrlo rano umro otac, nakon čega majka odluči preseliti u Beč, u grad koji je najviše voljela. A da bih u Beču mogao ići u školu, na putu prema Beču kratko smo se zadržali u Švicarskoj — i u roku od tri mjeseca naučila me njemački. I to na tako silovit, gotovo nasilan način da sam ja, jednostavno iz ljubavi prema njoj i iz straha od njezina negativnog suda, taj jezik zaista i naučio u tri mjeseca. Tada sam u Beču mogao odmah ići u školu, i tada je njemački postao za mene najvažnijim jezikom, i nikada nisam pomišljao pisati kojim drugim, iako smo kod kuće i dalje njegovali i druge jezike. Dakle, tomu je doista tako, da je njemački za mene isprva bio tajni, magični jezik kojega nisam razumio, a zatim jezik kojem me je, nekom vrstom nasilja, vrlo brzo naučila moja majka. Njemački je dakle moj materinski jezik u pravom smislu riječi.

Uspomena iz djetinjstva: smak svijeta

P: »Povremeni udarci, neočekivano primljeni, daju ljudima njihov smjer u životu« — stoji na početku Vašega romana, gospodine Canetti. Danas, osvrćući se, prepoznajete li odlučujuće udarce koji su neočekivano odlučili smjer Vašem životu?

O: Svakako. Već sam Vam naveo jedan primjer. Odlučujući doživljaj u mom životu bila je rana, neočekivana smrt mog oca. Umro je u trideset prvoj godini, potpuno iznenada, na razmeđi dvaju trenutaka. Vjerujem da se većina onoga što me je kasnije zaokupljalo dade na kraju svesti na taj rani događaj.

No, mogu Vam navesti i jedan drugi primjer. Kao dijete doživio sam u Bugarskoj Halleyevu kometu. Čitav je grad tada mislio da propada svijet. Vladalo je srednjovjekovno raspoloženje propasti svijeta. Ta predodžba da će, eto, sada propasti svijet, jer tu stoji golema kometa na nebu, koja je — kad sam je ja vidio — pokrivala četvrtinu neba, zahvatila je čak i moje roditelje, koji su bili vrlo prosvijećeni ljudi. I ja se sjećam noći u kojoj smo mi djeca smjeli bdjeti jer će sad skoro skončati svijet. Vjerujem da je moj osjećaj za apokalipsu, za prijeteću propast, bio jako suodređen tim doživljajem.

P: Od 1921. do 1924. pohađali ste gimnaziju u Frankfurtu na Maini. Kasnije ste o tomu zabilježili:
»Bili su turbulentni dani njemačke inflacije. Vidio sam neku staru ženu kako se srušila na ulici od gladi. Vidio

nje koja okružuje...

RAZGOVOR S ELIASOM CANETTIJEM

sam nakon umorstva Ratenausa na Zeilu prve velike demonstracije. Slika mase me od tada nije napuštala. Slijedio sam je gdje god sam mogao ... 1924. upisao sam se na Sveučilište u Beču. Večeri sam provodio u pisanju. Bilo mi je nešto preko dvadeset godina kad mi je jednoga dana, na ulici, pala prva misao o nekom djelu o masi. Bilo je to kao prosvjetljenje: zaključio sam posvetiti svoj život ispitivanju mase.«

Vi ste tu ondašnju odluku i slijedili. Sve do danas. Vaša vrlo zapažena studija »Masa i moć«, izišla 1960, neposredan je plod tih dugogodišnjih istraživanja. A ona prožimaju i Vaše literarno djelo. No, o tomu kasnije. Ponajprije jedno drugo pitanje: nacionalsocijalizam bio je tipičan pokret mase, te je zacijelo morao potaknuti Vaše zanimanje, kao idealan objekt studija za Vašu opsesiju; ipak, godine 1938. napustili ste Beč?

O: Možda bih, prije svega, trebao napomenuti da sam vrlo budno pratio godine u kojima se nacionalsocijalizam nametnuo kao tema razgovora. Često sam putovao iz Beča u Berlin, gdje sam promatrao borbe između nacionalsocijalista i protivničkih radničkih partija. No dosta sam dugo gledao trijumfirajući nacionaloscijalizam i u Beču. Upravo dokle god je to bilo moguće. »Nazi (naci) su došli u Beč u ožujku 1938. pa iako su svi moji prijatelji navaljivali savjetima, nisam se mogao odmah odlučiti na bijeg iz Beča, usprkos velikoj opasnosti u kojoj sam se nalazio kao intelektualac židovskoga podrijetla. U Beču sam ostao sve do takozvane kristalne noći, dakle do kraja studenoga 1938. U to pola godine bio sam posvuda: na ulicama, po lokalima, i razgovarao s ljudima koje sam sretao. Rado bih ustvrdio da sam u to pola godine posve konkretnog iskustva s nacionalsocijalizmom naučio o njemu više nego svih prijašnjih godina.

Zanimanje za Kinu

P: Već se često upućivalo na mnoge veze koje se daju izvući iz Vašeg velikog romana »Zator«, izišlog 1935, i Vašeg djela »Masa i moć«. A upućivali ste i sami. S tim u vezi, čini mi se zanimljivim što je prof. Kien, protagonist romana, sinolog. Poznato je da Kinezi predstavljaju najveću »masu«, te je nakon kraja stoljeća strah od tzv. žute opasnosti latentno prisutan u mnogim civilizacijama. Jeste li, možda, na taj način — svjesno ili nesvjesno — u svoj roman integrirali kinesku masu kao jednu od najvažnijih?

O: Rekao bih da ni u kom slučaju ne postoji nikakva veza između navodne prijetnje kineskih masa, takozvane žute opasnosti, i mog romana »Zator«. Kad sam pisao knjigu, meni sigurno nije bila pred očima takva nekakva veza. Zanimanje za kineske stvari u meni se probudilo vrlo rano. Prvo, kad mi je bilo sedamnaest godina a dopao mi ruku prijevod kineskih filozofa iz pera Richarda Wilhelma, koje sam tada čitao. Od tada sam se vrlo podrobno bavio kineskom filozofijom i literaturom; to je nedvojbeno jedna od civilizacija koje mi najviše znače. Dublji razlozi koji su me doveli do sinologa kao protagonista romana tako su kompleksni da ih ovdje ne mogu ukratko raspraviti i kratko odgovoriti na pitanje, no ipak bih dodao da je moje zanimanje za kineske stvari od tada još poraslo, i biva sve jače. Gledano čisto filozofski, vjerujem da mi uopće nijedna filozofija, izuzev ranogrčke, nije toliko značila, a znači još i uvijek, kao kineska.

Odnos prema Freudu

P: Upravo sam spomenuo riječ nesvjesno, što, nedvojbeno, igra veliku ulogu u masi, njezinim akcijama i reakcijama. Ono nesvjesno, ili podsvjesno, izranja u Vašemu romanu, na primjer, u vizionarskim snovima straha sinologa Kiena. U svom prvom snu on sanja kako njegova vrijedna biblioteka od preko 25.000 knjiga, koja predstavlja dio njegovoga Ja, izgara zajedno s njime. I taj san, na kraju, biva jezivom zbiljom. Kien, prema metodama psihoanalize, razlaže san u njegove sastavne dijelove — ako ga i ne tumači freudistički. Kienov brat u romanu jest psihijatar.

Ti detalji iz Vašega romana, kojima bi se mogli pridodati i mnogi iz Vašega spisa »Masa i moć«, nagovješćuju da ste se vrlo temeljito morali baviti Freudovim tezama. Iznenađuje, kao što to utvrđuje kritičar i esejist Joachim Schickel, da u Vašemu djelu izostaje svaka uputa na Freuda. Ima li Schickel pravo kad iza tog zaobilaženja Freuda naslućuje vrlo kompliciran odnos prema njegovu djelu?

O: Svakako. No bilo je tako da je svatko tko je u ono doba, u mlađim godinama, živio u Beču toliko čuo o psihoanalizi te je na svaki način mnogo od toga i usvojio. Moglo bi se reći da su tada mladi intelektualci Freuda usisavali s majčinim mlijekom. No, to znači da se i ranije dolazilo do kritičkih reakcija. A što se tiče mog vlastitog stava prema Freudu, on je takav da se, po njemu, ne slažem s trima dijelovima njegova djela, a posebno ne s tri aspekta njegova djela. To je ponajprije njegov spis »Masovna psihologija i analiza Ja«, u kojemu on pokušava objasniti psihološku masu. Njegov pokušaj objašnjenja smatram potpuno nedostatnim. On se survava u opisivanje mase kod Le Bona i drugih ranijih knjiga, koje nam se danas moraju činiti nedovoljnima već i stoga što smo mi u našemu stoljeću stekli mnogo veće iskustvo o fenomenu mase. Kao primjer mase on navodi vojsku i Crkvu, te se njegovo vlastito tumačenje oslanja na oba ova konkretna primjera. No upravo vojsku i Crkvu, u pravom smislu riječi, ne valja shvatiti kao masu, jer su one strukturirane i hijerarhijski raščlanjene. Poznato Vam je koliko je u vojsci značajan red zapovijedi. Ona funkcionira samo utoliko ukoliko ne djeluje kao masa.

I hijerarhijska raščlanjenost Crkve isto je tako prozirna i poznata. Ja stoga nikada ne bih pokušao, objašnjavajući fenomen mase, posizati za tim dvama konkretnim primjerima. Jedna druga Freudova teorija, koja danas posvuda vrijedi kao nadiđena te se više ne prihvaća ni u psihijatriji, jest njegovo tumačenje paranoje, koju on svodi na potisnutu homoseksualnost. To ponekad može objasniti paranoju, no ne smije se poopćiti. U »Masi i moći« pokušao sam postaviti novu teoriju paranoje, koja nema ničega zajedničkog s Freudom.

No, možda je treća točka što me dijeli od Freuda, i najznačajnija. To je uvođenje nagona za smrću u njegovo djelo, uvedeno kasno, no ono je ipak uvelike obilježilo psihoanalizu. Ja ne vjerujem u postojanje nekog nagona za smrću, te stoga ne mogu prihvatiti mnogo toga što se u Freudovu učenju iz njega izvodi. No, točno je da se nigdje u »Masi i moći« nisam razračunavao s Freudom. Razlog zašto se to nije dogodilo jest slijedeći: moj princip u toj knjizi, koja me je zaokupljala mnogo godina, zapravo desetljećima, bio je ovaj: fenomene koje smo mi u ovom vremenu svi i sami doživjeli treba promatrati nanovo i konkretno, te iz njihova konkretnog zora i analize doći do zaključka koji su ponekad neočekivani, no u svakom slučaju drukčiji od onih koje smo već gotovo formulirane prihvatili iz drugih teorija. Smatram vrlo važnom zadaćom da svako doba još jednom iznova promisli o svemu što ga konstituira i što mu je važno. Pri tom se pokatkad dolazi do zaključaka koji se potpuno poklapaju s rezultatima ranijih misaonih aksioma i teorija. Jasno je, na primjer, da mnoštvo marksističkih zaključaka ostaje valjanim, te da mogu biti pokazatelji svakom pojedincu. No, ja osobno vjerujem da to nije dovoljno. Smatram da nam je potrebno više, potrebni su nam uz to još i rezultati složenog mišljenja. Čini mi se vrlo važnim, kad se radi na novoj teoriji, da i pojmovi koji se uvode budu novi. Kad se, zatim, dođe do vlastitih rezultata, oni se tada lako mogu konfrontirati, uspoređivati s pojmovima ranijih teorija, no novouvedeni pojmovi imaju, prirodno, stanovitu svježinu i neposrednost i nisu tako istrošeni kao raniji, koji su često bili zloupotrebljavani. Smatram, dakle krajnje važnim da se stvari ne samo iznova promotre nego da se iznova i imenuju. I to je razlog zašto sam u prvom dijelu »Mase i moći« svjesno izbjegavao svaku polemiku, na primjer s Freudom.

Ja sam se, naravno, za sebe samoga, prihvatio mnogih kritičkih radova u kojima sam Freudovu teoriju istraživao u pojedinostima — dijelom je prihvatio, a dijelom je kritizirao. Kasnije, kad tu budu dijelovi drugoga sveska »Mase i moći« — naravno, kad glavnina od toga bude već objavljena — namjeravam objelodaniti i neke svoje kritičke radove o različitim problemima. No, to za mene nije od primarne važnosti.

Smrt i zlo su jedno

P: Vi, gospodine Canetti, ne otklanjate samo Freudovu teoriju o nagonu za smrću nego u cijelosti otklanjate smrt, koju je naše društvo prihvatilo. Jednom ste ustvrdili da su ljudi zli jer znaju da moraju umrijeti; oni bi bili još lošiji kad bismo od početka znali — kada. — Tu svoju predodžbu obradili ste i za pozornicu u svojoj drami »Rokom određeni« (Die Befristeten), koju ste objavili 1956. Možda u citiranoj izjavi leži i objašnjenje Vašemu beskompromisnom neprijateljstvu prema smrti. Što Vam je primarno: neprijateljstvo prema smrti, ili neprijateljstvo prema zlu?

O: To je pitanje na koje ne mogu lako odgovoriti, jer su meni već desetljećima smrt i zlo identični. Moje se neprijateljstvo, naravno, odnosi na zlo i na smrt, a oboje je za mene postalo jedno. Utjecaj prihvaćene, akceptirane smrti na naše društvo smatram upravo pustošećim. Mislim da smo toliko navikli smatrati smrt nečim samim po sebi razumljivim te u svom svakodnevnom životu podnosimo mnoštvo stvari koje bismo zapravo morali otkloniti. Važan aspekt te pojave obradio sam u »Masi i moći«. Pokušao sam dokazati da osnovni osjećaj moći proizlazi iz trijumfa živućega nad onim što pred njime leži mrtvo. Jednostavno je tako da svaki čovjek koji preživljuje nekog drugoga, priznao on to ili ne, a većinom to ne priznaje jer s pravom to vrijedi kao ružan osjećaj, svaki, dakle, osjeća neku vrstu trijumfa što je još na životu. U mnogih ljudi taj osjećaj trijumfa postaje strast koja teži stalnom ponavaljanju. Najopasniji su političari, osobito pak fašistički političari našega doba, ljudi koji upravo žele i zahtijevaju masovnu smrt. Jer, što više neprijatelja, a često i prijatelja, nadživljuju, to je jači njihov osjećaj moći. No, to je samo jedan od najizrazitijih aspekata, pa sam ga stoga i vrlo opširno prikazao. Ali ima i drugih manifestacija. Ipak je tako da uopće ne smatramo neobičnim što računamo na smrt drugih, što ljudi drugog čovjeka uzimaju i koriste u svoje svrhe, pri čemu je prirodno, pa se o tomu mnogo i ne razmišlja, da se ti drugi ljudi izlažu opasnosti, da pogibaju i umiru. Svi smo navikli čekati na to da naslijedimo neke stvari, a kad je riječ o tomu da se nekoga naslijedi, nitko se ne osjeća nepošteno što očekuje tuđu smrt. To vrijedi kao najprirodnija stvar na svijetu, osobito kada je riječ o članovima obitelji, roditeljima i djedovima. To su samo najočitije pojave jedne te iste stvari.

Stavio sam sebi u zadatak da u pojedinostima pratim djelovanje prihvaćene smrti u našemu društvenom životu, te sam o tomu već vrlo mnogo i zabilježio. No, cjelovit prikaz tih stvari još nisam objavio. Jedan od mojih najstrastvenijih interesa — što je začudilo mnoge koji poznaju »Masu i moć« — jest istraživanje religija; a pod tim mislima sve religije koje su bile značajne tijekom povijesti. Ono što me u njima uglavnom zaokuplja jest njihov odnos prema smrti. Kao što nam je poznato, zadatak mnogih religija jest pomoći ljudima da prijeđu preko smrti. Mnogima je smrt bliskih srodnika nešto nepodnošljivo, te im je od pomoći izgled što ga otvara religija: da će, naime, nekoga tko im je bio vrlo važan, opet jednom vidjeti u nekom drugom životu. No, pitanje je nije li utjeha što je u tom slučaju pruža religija i koja pojedincu osobno može koristiti, nije li, gledana u cjelini, možda i vrlo opasna. Jer, to znači da se pomiče onaj bitni akcent, koji bi morao ležati na našem sadašnjem životu, na onome što imamo izvršiti ovdje, na čovjekovu ispunjenju u ovom životu. Mogu se obećati kasnije stvari o kojima ništa ne znamo, a zanemariti one o kojima znamo vrlo mnogo i oko kojih se moramo truditi svom snagom. Meni, u svakom slučaju, nije dosta misliti da bi negdje jednom moglo biti drukčije, da bi možda negdje jednom bio moguć takav vječni život; čini mi se mnogo važnijim produžiti ovaj život ovdje, što ga mi sigurno posjedujemo, ispuniti ga sa sve više sadržaja, i suzbijati smrt, koju ne možemo ukinuti. Pa bilo to moralnim otklanjanjem ili biološkim sredstvima koja omogućuju fizičko produženje života. Naš cilj ima biti: priskrbiti puniji, bogatiji i odgovorniji život.

Nevidljive mase ili nacionalizam i socijalizam

P: Iznenađujući, važan i nov aspekt u Vašem bavljenju masom jest njezino diferenciranje i dijeljenje. Vi, među ostalim, uvodite takozvane NEVIDLJIVE MASE, masu mrtvih i masu još nerođenih, i obje mase smatrate svakodnevno djelatnim elementima našega života. Koja od tih dviju masa sada, po Vašemu mišljenju, djeluje snažnije?

O: Za ovo sam Vam pitanje vrlo zahvalan, jer mi ono dopušta reći nešto o biti nevidljivih masa i njihovu djelovanju. Masa mrtvih nedvojbeno je bila donedavno u našoj civilizaciji mnogo djelatnija i mnogo je odlučnije određivala život čovjeka. Danas je tu stanje vrlo čudnovato, jer su moćne i nevidljiva masa mrtvih i nevidljiva masa nerođenih. Moglo bi se dapače reći da upravo u tomu počiva bitna razlika između nacionalizma i socijalizma, ukoliko se govori o njihovu afektivnom korijenju. U nacionalizmu odlučujući je osjećaj za masu mrtvih: domovina je zemlja otaca, te predodžba koju većina ljudi svjesno ili nesvjesno ima kad se pribraja određenoj domovini jest predodžba svih onih koji su u njihovoj zemlji živjeli prije njih, te su u bilo kojem obliku i danas prisutni, kao dužnost, kao tradicija, itd. Suprotno tomu, u socijalizmu je akcent na masi onih koji se tek trebaju roditi. U socijalističkim državama čovjek isprva sebi nameće velika odricanja, imajući uvijek pred očima ono što će ljudi kasnije posjedovati. Dobar će život doći kasnije, te se zamišlja da će potomci, svi oni koji će doći, moći uživati taj bolji, kasniji život, koji mi možda nećemo dostići. Dakle, socijalizam i nacionalizam izvorno su upravo u tomu izrazito oprečni. Masa mrtvih jezgra je osjećaja u nacionalizmu, masa kasnije rođenih u socijalizmu. No, oboje postoji istodobno u čovjeku. I, upravo u političkim kretanjima našega doba spajanje nacionalizma sa socijalizmom jedna je od najuočljivijih pojava. Svi su nam prijelazi pri tomu poznati. Naravno, ta pojava miješanja i prožimanja moguća je samo zato što obje nevidljive mase u nama istodobno djeluju. Pomicanjem akcenta katkad je jači nacionalizam, a katkad socijalizam. Primjer je važan, jer se njime može dokazati da promatranje masa, koje su nevidljivo djelatne u ljudima, može dovesti do dalekosežnih zaključaka. U istraživanju masa nije riječ samo o tome da se prepoznaju i analiziraju oblici mase koji konkretno postoje, koje doista srećemo na ulicama, športskim igralištima, na skupovima, koji u borbama navaljuju jedan na drugog, nego je riječ i o masama što ih sebi samo predstavljamo, koje žive samo u našim predodžbama.

P: Smatrate li Vi da predodžba nevidljivih masa neizbježno dovodi do nijekanja sadašnjosti, te da zato negativno utječe na naš život?

O: To je važno pitanje o kojemu i danas mnogo razmišljam. Do uistinu obvezujućih rezultata u tomu još nisam došao. To je upravo jedna od točaka koje bi imale biti obrađene u ostalim svescima moje knjige. Stoga bih više volio ne govoriti još o tom krugu problema.

Razgovor vodio

Rupprecht Slavko Baur

HRVATSKI JEZIK

Između dviju krajnosti

Hrvatski književni jezik u svom životu prolazi različita razdoblja, od kojih su veoma značajna ona od pobjede hrvatskih vukovaca, a posebno od 1918. do danas. Nije sada prilika da ulazimo u njihova razmatranja, osvrnut ću se samo na najnovija.

Razdoblje od 1954. do 1965. značajno je po nastojanju da se stvori srpskohrvatski književni jezik. Težilo se za stvaranjem jedinstvenih srpsko-hrvatskih normativnih priručnika u kojima bi se izmiješalo sve što se izmiješati može, a praksa bi odbacila jedno (zna se koje). Ali praksa je odbacila takva nastojanja. Hrvatski književni jezik dovoljno je izgrađen i snažan da je tu krajnost odbacio.

Razdoblje od 1967. do danas u znaku je vraćanja izvornom hrvatskom književnom jeziku. Velika spremnost da se prihvati sve što ima hrvatsko jezično obilježje omogućila je da se za kratko vrijeme postigne mnogo. Ali ne bih sada govorio o uspjesima, oni su očiti, nego o opasnosti koja nam prijeti: da odemo u drugu krajnost. Spomenuo sam je već u ovoj rubrici, ali nisam naveo konkretnih primjera. Učinit ću to sada.

Ima pojedinaca koji u vraćanju prošlosti odlaze u preduboku prošlost, a od novoga žele odbaciti gotovo sve što je došlo u posljednjih pedesetak-stotinjak godina, bez obzira zašto je došlo i kakvo mjesto ima u hrvatskom jeziku. Takvo gledište druga je krajnost.

Jedan čitalac iz Rijeke s pravom se buni što riječi kao obezbijediti, ubijediti, ubjeđenje, prijem... potiskuju hrvatske riječi osigurati, uvjeriti, uvjerenje, primanje, primitak, ali među ostalim piše: »Na primjer, u nogometu se stalno upotrebljava riječ 'navijač', koja se je riječ (opet do završetka rata) upotrebljavala jedino na istoku. Ta je riječ za pojam nogometnoga 'kibica' ili 'drukera' posve neumjesna«.

Siguran sam da će se većina i bez posebnog objašnjenja složiti da je to krajnost. Druker pripada jezičnom sloju koji nestaje i iz hrvatskoga razgovornog jezika, kako onda da uđe u književni?! Kibic opstoji u književnom jeziku, ali u značenju promatrač, a navijač znači bodritelj. To nije isto. Navijati, navijač znači obogaćenje hrvatskoga književnoga jezika u skladu s njegovim jezičnim sustavom, zato je podrijetlo nevažno.

Drugi čitalac piše čitav članak u kojemu dokazuje da kao nehrvatski treba izbaciti načinski prilog gotovo, mjesto njega upotrebljavati skoro, a mjesto vremenskoga skoro upotrebljavati nedavno (za prošlost) i uskoro (za budućnost). Istina je da je gotovo noviji načinski prilog, ali to danas nije važno, važno je da se općenito upotrebljava, da se prilog skoro u hrvatskom književnom jeziku odavno i obilno upotrebljava i u vremenskom značenju, a kad već treba normativnim zahvatom napraviti red, tada ga treba napraviti u smislu kako je već 1911. predlagao Nikola Andrić u Braniču jezika hrvatskoga: u načinskom značenju — gotovo, u vremenskom — skoro (gotovo u svemu ima pravo — udariše preko livade skoro pokošene).

Jedan znanac prekorava prijatelja što se zove Grga, jer »hrvatski je Grgo«. Posrijedi je očito nepoznavanje jezika i kriva analogija. Istina je, hrvatski nije brka, Ciga, daba, švrća..., nego brko, Cigo, dabo, švrćo..., ali to ne vrijedi za imena Grga, Mika, Mija, Miha... Razlika je u naglasku: hrvatski nije Cíga, Cigê, ali jest Mîja, Mîjê, uz Míjo, Míjê. Tražiti da Gȑga bude Gȑgo, krajnost je.

Nije tome davno kako se nastojalo kao jedino hrvatsko nametnuti proti s dativom i nu. Jest, ima mnogo potvrda koje kazuju da se u starijim razdobljima hrvatskoga jezika upotrebljavalo proti tomu i nu, ali kakvu bismo korist imali da to danas uvedemo mjesto općenito usvojenoga protiv tôga i no. Zar nije korisnije energiju ulagati da savladamo ono u čemu često griješimo, a svi se slažemo da je pogrešno. I prošlosti valja pristupati kritički, inače moramo govoriti plata, srećan jer su stariji hrvatski pisci i tako pisali. (Neki zbog sreća misle da je srećan pravilnije, ali onda bi prema žeđa bilo žeđan!)

Dobili smo hrvatsku jezičnu normu ponovno u svoje ruke i vladajmo se kao razboriti zakonodavci: odbacimo sve što treba odbaciti, ali odobrimo sve što je korisno, bez obzira odakle potjecalo.

Stjepan Babić

Branimir Donat

Branimir Donat

Psihologija bestselera i suvremena hrvatska književnost

Književnik ne piše isključivo za sebe, iako svojim pisanjem rješava vrlo često neke svoje konflikte, koji su istodobno i svojina društva, epohe ili nacije. Pišući pjesme, priče, romane ili eseje, pisac se ne obraća samo svojim istomišljenicima; naprotiv, on svojim pisanjem te istomišljenike tek pokušava stvoriti. Uvjerenje tradicionalno formiranog pisca temeljilo se na pretpostavci da sve te njegove poznate i nepoznate čitaoce povezuje dosta apstraktna ali dovoljno čvrsta veza zajedništva kulture kojoj pripada i pisac i njegovo čitateljstvo. Međutim, vremena kada je pisac mogao živjeti u magli takvih iluzija odmakla su u nepovrat, i to ne zbog toga što su pisci počeli vjerovati da je načelo jedinstva kulture besmisleno i nedjelatno, nego zato što je književnik postao svjestan da onog trena kada njegovi rukopisi dođu u ruke izdavaču prestaje bilo kakav utjecaj njega kao pisca na daljnju sudbinu djela.

Put do takve spoznaje nije bio lagodan, vodio je preko razočaranja. Publika, u koju je vjerovao da je naklonjena upravo njemu, nije se odazvala kupovini njegove knjige. Simpatije koje su mu u raznim prigodama iskazivane pretvorile su se za racionalnog izdavača u izraz puke kurtoazije, od koje ne žive ni pisci, ni izdavači, a niti knjižari.

Tržišni uspjeh svake knjige mjeri se brojem prodanih primjeraka, jer jedino on vodi pokriću troškova i dobiti. Kritika, pak, na književni uspjeh gleda iz posve drukčije perspektive no prodaja, ali uspjeh neke knjige na tržištu ne može ni kritičara ostaviti indiferentna — iz te činjenice on povlači stanovite zaključke sociološke prirode.

No, ranije prirodan put, kojemu su krivudanje i oscilacija između umjetničke ponude i trgovačke potražnje tekli bez ikakve stvarne uzajamne veze, odjednom se našao u središtu pažnje nakladnika i trgovca knjigom. Ranija pretpostavka, da će dobra knjiga imati trgovački uspjeh, promijenjena je u uvjerenje da će knjiga koja se dobro prodaje postati dobra literatura. Izdavač više ne surađuje isključivo s piscem, njega zanima mišljenje knjižara i on na temelju nekih iskustava kakvu je prođu imala neka slična knjiga pokušava slijedećoj otvoriti još šire dveri uspjeha. Ispitivanje tržišta uvjerilo ga je u kupovnu moć potencijalnih kupaca, on je zatim izvidio kako stvari stoje s ukusom u pojedinim društvenim slojevima, zatim, pozabavio se i problemom na koji će način najuspješnije propagirati tu novu knjigu o kojoj je on zaključio da bi mogla postati trgovačkim hitom, naime bestselerom.

Na temelju starog trgovačkog iskustva, nakladnik će u promicanje te nove knjige uložiti mnogo sredstava, jer je svjestan da u svakoj industriji (a pravljenje bestselera nije ništa drugo no jedan oblik moderne industrije uspjeha) uspjeh njegova pothvata zavisi od investicija. Prema tome, fenomen bestselera možemo smatrati isključivo čedom industrijske epohe i tržišta koje se ravna po zakonima ponude i potražnje jer izdavači su od proizvodnje književnih djela prešli na proizvodnju književnih uspjeha. Znajući stanovitu našu posebnost, postavlja se kao vrlo važno pitanje, kako nastaju bestseleri u hrvatskoj književnosti i može li se o njima uopće i govoriti kao o pravim bestselerima.

Uza sve uspjehe, neka knjiga koja se dugo nalazi na top-listi knjiga hrvatskih pisaca ne predstavlja pravi trgovački uspjeh, jer je broj prodanih primjeraka tako malen da izdavač taj uspjeh može isključivo tretirati kao moralnu, a nikako kao materijalnu dobit.

No ostaje pitanje: što domaći nakladnik poduzima da od jednog autora i od njegovih knjiga napravi trgovački uspjeh? On ne poduzima ništa ili gotovo ništa. Zašto? Jednostavno zato što je problem stvaranja tržišta knjigom i ostalim kulturnim dobrima u sredini gdje društvo nije kulturno integrirano čak ni pomoću mass-medija, gdje televizija, kao i dnevni tisak, posvećuju izvanredno malo prostora stvaranju navika za potražnju i potrošnju kulturnih dobara — što je, dakle, taj problem ostavio nakladnike da čak i u uvjetima tržišnih zakona djeluju na stari način, jer bi ulaganja u stvaranje jednog bestselera domaćeg pisca bila nerazmjerno veća od mogućnosti da se to pokrije prodajom. Dakle, izdavač bi se čak i u tom slučaju našao u ulozi staromodnog mecene.

Možda zato one knjige hrvatskih pisaca koje se dobro prodaju, još uvijek jamče staru kakvoću dobre literature, no taj glas je suviše slabašan i modernom čovjeku neatraktivan da bi ga mogao privući. Pjev modernih sirena dopire iz drugih medija, a oni su za suvremenu hrvatsku književnost zatvoreni. Integritet naroda nezamisliv je bez integracije i distribucije umjetničkih vrijednosti, a primjer bestselera govori da ona nije još uvijek ostvarena, a nečemu boljem uopće se i ne može nadati, ukoliko ne shvatimo da knjiga nije ipak samo stvar izdavača i pisca.

U traganju

BORBEN VLADOVIĆ: BALKONSKI PROSTOR, NAPRIJED I NARODNO SVEUČILIŠTE, ZAGREB, 1971.

Književni fond mladih »A. B. Šimić« nedavno je odlučno (a istodobno nonšalantno) izbacio već i novu seriju svojih nagrađenika. Dok je, s jedne strane, pjesnik koji je lanjske godine postao prvonagrađenikom, tek sada objelodanio svoju knjigu, mora se s druge strane razmišljati već i o sudbini tekstova ovogodišnjih nagrađenika.

Tek sada se može kazati nešto više o Borbenu Vladoviću, mladom pjesniku, pjesniku koji nastupa, *pjesniku u traganju*. Knjiga pjesama »Balkonski prostor« potpuno staje u ovaj izričaj što mi je poslužilo i kao naslov prikaza. Riječ je doista o traganju, i to u raznim smjerovima. Hrvatsko poslijeratno pjesništvo stvorilo je stanovit pjesnički prosjek i stanovitu pjesničku pismenost, u kontekstu kojih vještiji i načitaniji stihotvorac može bez većih teškoća pisati osrednje, razmjerno dobre, ali ne i zanimljive pjesme. No, ono što nas nuka na čitanje pjesama Borbena Vladovića jest upravo činjenica da su one svjesne postojanja ovoga prosjeka pjesničke pismenosti, te činjenica da pokušavaju iz njega iskočiti, u čemu uglavnom i uspijevaju.

U okviru mlađega hrvatskoga pjesništva ove su pjesme eksperiment, premda ne i osamljen. One su izrasle iz moderne stvaralačke svijesti o vlastitom mediju, *odnosno jeziku*. Ta je svijest već gotovo cijelo jedno stoljeće ponajizrazitija značajka europskoga pjesništva. Rođena iz pjesničkoga iskustva jednoga Appolinairea i Mallarmea, u posljednje je doba postala prilično pomodnom, između ostaloga i zato što je u međuvremenu probavila i jedan strukturalizam, letrizam itd.

Svijest o mediju pjesme Borben Vladović provodi na dva kolosijeka: pisanjem pjesama koje se još uvijek povjerljivo odnose prema iskušanoj strukturi i iskušanim riječima, s time da su spoznale njihovu nedostatnost:

»samo luđački smijeh njemu je
nađeni mir
u metežu ojađenom umu
i čudno mu je to užasnutom čudno
*toliko smrti u njemu a on
svejednako
izgovara izmjerene riječi«*
(TIJELO KAOSA),

te pisanjem pjesama koje su čisto *pisanje*, odnosno slikanje, odnosno slaganje znakova ili pak krhotina riječi, odnosno lagano prepuštanje stvarima koje bi pjesničkomu i inom viđenju svijeta htjele vratiti izgubljenu neposrednost:

»model ok pr
no održan s
odel· nazv a
ama vjen uv« (FORMA 2)

ili:

»Ne naginji se kroz prozor
Ne pas se pencher au dehors
Nicht hinauslehnen
E perikoloso sporgersi
Ne pas se pencher au dehors
Ne naginji se kroz prozor
E perikoloso sporgersi
Nicht hinauslehnen«
(PEJZAŽ GLEDAN IZ VLAKA)

O dometima i mogućnostima ovoga pjesništva, koje se, očito, napajalo na izvorima vizualnog i reističkoga pjesništva (što je kod nas iskušavano više no što se misli), teško je zboriti mimo govora o mogućnostima takvoga pjesništva uopće. Ono se vrlo često svodi na grafičku ili neku drugu dosjetku. A često je lako otkriti i mjesto izravnoga nadahnuća (RIJEČ—KOCKA).

No, uza sve to, ova je knjiga zavrijedila da bude zabilježena. Na nju se može gledati sa simpatijama čak i u slučaju da vjera u njezine dosege izostane. Suvremeno pjesništvo, već panično svjesno otrcanosti riječi koje su više krhotine razbijenoga zrcala svijeta nego neko čisto i cjelovito zrcalo, ponaša se poput djevojčice u priči o Snježnoj kraljici: magijski slaže komade leda, ali — reklo bi se — bez mogućnosti da se spasi suzom. I, ako poneko ostvarenje Borbena Vladovića i nije odveć pjesničko, put kojim je pošao i osnovni poriv svakako su pjesnički.

Stoga je »Balkonski prostor« svježa knjiga. I usput jedno staromodno pitanje: što dalje?

Bože V. Žigo

Hrvatsko pjesništvo u Francuskoj

U francuskom gradu Charleville-Mézières od godine 1928. izlazi ugledni časopis za književnost i druge umjetnosti »La grive« (hrvatski: Drozd). Nedavno je ta književno-umjetnička smotra pokrenula svoju vlastitu knjižnicu pod nazivom »Les cahiers de la grive«. Kao prva knjiga te biblioteke osvanula je »Poésie croate d'aujourdhui« (Današnje hrvatsko pjesništvo). Izbor pjesama, predgovor, bilješke i prijevod priredio je poznati francuski pjesnik Marc Alyn. (Suradnik pri prevođenju bio je Zvonimir Mrkonjić.) U svom predgovoru Marc Alyn u nekoliko je riječi natuknuo i povjesnicu hrvatskoga jezika i pjesništva, spominjući Baščansku ploču, Gundulića i Frankopana, da bi nakon Ujevića, Krleže i A. B. Šimića progovorio još nekoliko riječi o Kaštelanu, Mihaliću, Vesni Parun i Slamnigu. U svom predgovoru Marc Alyn između ostaloga kaže: »U Francuskoj se malo zna o hrvatskoj književnosti, odveć često brka se ona sa srpskom, a nedvojbeno zbog izraza 'srpskohrvatski', koji je Ivan Slamnig, bez dlake na jeziku, definirao na zanimljiv način: 'taj jezik što ga dijelimo sa Srbima kao zdjelu bravetine u sočivici...' Zapravo, ukoliko i postoji jezično zajedništvo između Hrvata i Srba, ipak treba uočiti dvije posebne književnosti, različite duhom, različite temama, različite sve do načina da se posluži zvučnošću riječi, koje se mogu pričinjati i jednakima.«

poésie

CROATE D'AUJOURDHUI

PAR MARC ALYN

U ovoj su knjizi tiskani stihovi Tina Ujevića, Miroslava Krleže, Antuna Branka Šimića, Nikole Šopa, Drage Ivaniševića, Gorana Kovačića, Jure Kaštelana, Vesne Parun, Nikole Milićevića, Zvonimira Goloba, Slavka Mihalića, Josipa Pupačića, Milivoja Slavičeka, Vlade Gotovca, Ivana Slamniga, Zlatka Tomičića, Dubravka Ivančana, Vesne Krmpotić, Antuna Šoljana, Dubravka Skurle, Danijela Dragojevića, Mate Ganze, Zvonimira Mrkonjića, Dubravka Horvatića, Ante Stamaća, Igora Zidića, Željka Sabola, Stojana Vučićevića i Tonka Maroevića.

Likovni prilozi također su djela hrvatskih umjetnika: grafikama i crtežima zastupljeni su Juraj Dobrović, Nives Kavurić-Kurtović, Julije Knifer, Ante Kuduz, Ivan Lacković-Croata, Ivan Picelj, Hrvoje Šercar i Miroslav Šutej.

D. H.

Goran Babić

LIJEPO MORE

oni su davno pali
u nekoj od neznanih vojni,
siječanj i mrzla noć na provi...
a ti si preostao i gledaš!
kako stiže lađa iz dalekih
strana
kako spušta sidro i barjak
joj leprša (korugva nam ćuhta)
bila je rujanska noć...
ćuk vrh Liberana,
i kost je djedova sjala
u stijeni... kako čudo,
a iza maestrala valjao se tamni,
prijeteći, strašni jugo!
dok si se smijao brate
kapela pobjegla na sjever
ili na zapad dobri
ili do crkve svetoga Roka
kao nekada davno
pelješki kapetani...

Adriana Škunca

GRAČIŠĆE

polje rastegnuto
praznim lozama

u zajedničkoj pustoši
mirno obnavljaš pogled

nigdje guštera
da oproba dan

tvrda zemlja
pritisnuta stijenama

sol
rasuta u maglu

blisko u srcu

nevidljiva usta
okružena bolešću lišća

na ovom istom mjestu
vrijeme daje i oduzima

Dubravka Oraić

INDIJA U HRVATSKOJ

Kad bi se u Hrvatskoj pojavio Kolumbo
Neki novi, neviđeni
I snažnim glasom pozvao sav narod
Na golem i svečan brod

Kad bi se u Hrvatskoj odjednom pojavio Kolumbo
S potpunim planom mora u rasporenoj utrobi
Sa slikom Indije, kojoj nema prigovora
Pred kojom bi svaka Hrvatska ponikla nikom
I predložio – da se cijeli narod ukrca na brod
Ostavi kopno i pođe bez riječi
Za njim

Sve bih učinila da raskrinkam
Takvoga Kolumba

Jer se do Indije ne dolazi ni plovidbom, ni brodom
Ni uz najbolje vjetrove, najbolje mornare
Jer Indija nije već riješena, odlučena
Jer zadnja riječ o Indiji nije još ni rečena
Jer Indija ne čeka nigdje, nikoga, a najmanje nas – u daljini
Kamo bismo mogli odnekud stići
Pa Indiju ubrati, kao da je plod
Mirisati, kao da je začin
Indija je i u Hrvatskoj
Treba je samo naći

MIHAEL STROJ, SLIKAR ILIRACA

Izložba u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu

Dva su osnovna motiva zbog čega likovna umjetnost XIX. stoljeća nije do kraja uklopljena u našu kulturnu tradiciju: jedan je uvjerenja da likovna ostvarenja iz tog razdoblja (u nas) nemaju gotovo nikakve vrijednosti, a drugi je motiv, sasvim suprotno, stav onih koji nisu uopće odmakli od prošlostoljetnih kriterija, gledajući prema njima često i u skromnoj zanatskoj produkciji »pravu i jedinu umjetnost« — takvi, razumije se, ne mogu dograđivati mostove prema sadašnjosti. Dok je ove posljednje teško razuvjeriti jer im argumentacija rijetko kad počiva na razlozima, protiv predrasuda o »našem bezvrijednom Ottocentu« može se više učiniti, jer su upravo djela najčešće javnosti vrlo slabo poznata, a često nisu još ni stručno obrađena.

Zbog toga je izložba slovenskog slikara Mihaela Stroja višestruko korisna. Prethodno održana u Narodnoj galeriji u Ljubljani, popraćena studioznim i iscrpnim katalogom (autor dr. Ksenija Rozman), izložba je u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt ponešto modificirana: izostavljen je veći broj manje značajnih radova (najčešće portreta) iz slikareve »ljubljanske faze« a pridodana su poneka djela nastala za Strojeva boravka u Hrvatskoj. Ali cjelina opusa nije time nipošto okrnjena, a dobijeno je na kulturno-povijesnoj zanimljivosti. Jer Mihael Stroj je u Zagrebu i okolici ostvario neusporedivu zbirku portreta, mahom povijesno najznačajnijih ljudi u tom razdoblju.

Godine 1830. slikar je u »Agramer Zeitungu« objavio oglas nudeći građanima svoje slikarske usluge, a posebno reklamirajući portretističke sposobnosti. Izgleda da je imao odaziva i uspjeha jer je umjesto namjeravanog kratkog boravka ovdje ostao, uz kraće prekide, čitavo desetljeće. Izišao je na glas i bio tražen u višim društvenim slojevima, kako plemstvu tako i obogaćenoj građanskoj klasi. Budući da se upravo tada zbivaju prijelomni povijesni događaji, Strojeva svjedočanstva o njihovim protagonistima to su značajnija i vrednija. Ako Vjekoslava Karasa, koji stiže u Zagreb pri kraju Strojeva boravka, redovito nazivamo »ilirskim slikarom«, Mihael Stroj bi zasluživao naziv »slikar iliraca«. Jer nitko nije poput njega dao toliko podataka o izgledu pripadnika »ilirskog kruga«; portretirani su brojni članovi obitelji Gaj, Kukuljević, Jelačić, Ožegović, Vancaš, Stanković, Krizmanić, Šuljok, Štoos i drugi, a posebno je zanimljiv (i likovno vrijedan) portret pjesnika Stanka Vraza te minijatura »njegove Laure«, Ljubice Cantilly. Izvan ove »ilirske galerije« Stroj je portretirao i crkvene dostojanstvenike i ostale uglednije Zagrepčane, načinio nekoliko oltarnih slika i profanih kompozicija (na primjer: 4 personificirana kontinenta u dvorcu Trakošćan) te tako plodno ispunio desetljeće djelovanja u našoj sredini, vjerojatno najplodnije razdoblje u čitavom svome životu.

M. Stroj: Fanny Jelačić rođ. Sermage (oko 1832–1834)

M. Stroj: Stanko Vraz (1841)

Premda je to razdoblje već ranije zaokruženo monografskim prikazom »Mihael Stroj u Hrvatskoj« dr. Anke Bulat-Šimić, objavljenim 1967. u izdanju Društva povjesničara umjetnosti, gdje su temeljna pitanja riješena a naslućena i rješenja ostalih problema, izložba kakvu vidimo doprinosi cjelovitosti naših spoznaja. Ne samo da smo u prilici uspoređivati rezultate što ih slikar postiže u zagrebačkoj i (poslije) ljubljanskoj sredini, nego se u međuvremenu ušlo u trag i zagubljenim radovima sačuvanim kod rodbine u Beču i Trstu. Oni znatno proširuju našu predodžbu o Stroju — portretistu nizom mrtvih priroda, pejzaža (logično je da za njih nije imao neposredne narudžbe), s nekoliko crteža, studija, s dva autoportreta, te povijesnom kompozicijom (replikom) na temu juriša Nikole Zrinskog, o kojoj je bilo spomena u literaturi.

Nesumnjivo je ipak da je Stroj svoja najbolja djela ostvario u nizu portreta, gdje se vještina opservacije udružila s disciplinom što je model nameće. Strogost njegova kista odgovarala je kolorističkoj škrtosti i suzdržanosti, a sve je bilo u punom skladu dok su klasicistički odjeci bečkog školovanja bili najdjelatniji. kao u času dolaska u Zagreb (portreti obitelji Martinčić). Unutar eklektičkog austrijskog bidermajera Stroj se najpotpunije snalazio; od romantizma je mogao preuzeti tek impostaciju figure, a realistički postupak poremetio je postignutu ravnotežu elemenata, dok je na tragu »nazarenaca« izgubio još mnoge od svojih vrlina. A te nisu neznatne: po čvrstoći i zatvorenosti oblika, po finoj modelaciji (posebno ženskih ruku) i po virtuoznoj obradi tkanine njegovi blago idealizirani portreti upravo su uzorna ostvarenja određenog slikarskog pristupa. Ta se visina odmjerava ponajviše u métier-u, ali Stroj i nije stvaralačka osobnost u modernom smislu tog pojma, njegova tek razbuđena samosvijest ne razlijeva se preko granica prihvaćenog i naučenog stila, te je neprimjereno od nje zahtijevati iskaznicu »unutarnje nužnosti«.

T. Maroević

PRVE ODLUKE, PRETPOSTAVKE, NAČELA

IZLOŽBE SREĆKA CVEKA, ŽELJKA BORČIĆA I DEJANA JOKANOVIĆA

Među brojnim nedavno održavanim likovnim izložbama, tri male izložbe — prvenca možemo zajednički grupirati i po bezličnoj izvedbi i po izuzetno strogim načelima kojima stvaraoci žele voditi svoj rad. Iako izvedeni objekti i crteži imaju više karakter etida, varijacija na temu no što su cjelovita ostvarenja, čini nam se važnim izložbe zabilježiti kao prva javljanja nove generacije likovnih djelatnika.

U »Galeriji G 12«, minijaturnom improviziranom izložbenom prostoru u Tomićevoj ulici koji je dosad pružio »utočište« brojnim mladim slikarima i kiparima, već dvaput je izlagao SREĆKO CVEK, svaki put s po jednim ciklusom takozvanog »Rastvaranja kocke«. To su različito grupirani i raspoređeni kvadrati, četvorine, trokuti (bez određenih aluzija na oblik kocke), sastavljeni od niza izmjenično obojenih paralelnih vrpci, koje povremeno izlaze van plohe. U drugom su ciklusu prostorni prodori naglašeniji. Ujednačeno nanesena intenzivna boja (svilotisak), proračunato suprotstavljanje crvenog i zelenog (kao svojevrsnih pozitiva i negativa) te pokušaj »oprostorenja« govore o Cvekovoj odluci da se (uza sva pojednostavljenja i tehnička ograničenja) priključi rasprostranjenoj struji Vasarelyjevih sljedbenika.

Drugi izlagač u istom prostoru, ŽELJKO BORČIĆ također neprikriveno proizlazi iz Vasarelyjeva nauka, ali se prvenstveno nadovezuje na njegovo figurativno, »grafičko razdoblje« (Zebra, 1943. na primjer) i, tehnički, na »transparencije« iz posljednjih godina. Borčićevi objekti iz serije »Nova« temelje se na jednom jedinom motivu (tri figure u plesu) najsumarnije prevedenom na nizove paralelnih vrpci, a varijante zavise o korištenim bojama. Svaki pojedini izložak sastavljen je od dvije ploče (prednja prozirna) na kojima je otisnut isti motiv (ali u različitom tonu ili boji — — zbog binarnog kontrasta) tako da se u prolazu pored njega linije podloge i linije na prednjoj ploči neprekidno spajaju i razdvajaju u oku promatrača, tvoreći iluziju pokreta, fiktivni kinetizam.

Crteži DEJANA JOKANOVIĆA izlagani u Studiju Galerije Forum i naslovljeni »N-prostor« grade iluzionizam druge vrste. Najminimalnijim sredstvima, ravnalom povučenim linijama s tek ponekom površinom boje, Jokanović razvrgava konvencionalno povezane geometrijske odrednice i njima ocrtava »ne-euklidske« prostorne dosjetke.

Umjesto pojedinačnih vrijednosnih sudova reći ćemo samo da je stanoviti shematizam kod sve trojice nuždan biljeg ranog ortodoksnog opredjeljenja.

T. M.

Kapitalno djelo iz hrvatske umjetničke baštine

GRGO GAMULIN

BOGORODICA S DJETETOM U STAROJ HRVATSKOJ UMJETNOSTI XII–XVI STOLJEĆA

MADONNA AND CHILD IN OLD ART OF CROATIA

Luksuzno izdanje velikog kvart-formata (24 × 31 cm), oko 150 str.; tvrde korice, najfinije platno, višebojni plastificirani ovitak. Knjiga je tiskana dijelom na najfinijem papiru za umjetnički tisak, a dijelom na finom bezdrvnom papiru.

Prvi put će javnost imati priliku na jednom mjestu vidjeti antologijsku ljepotu likovnog oblikovanja velike teme kršćanstva »Bogorodice s djetetom« u staroj hrvatskoj umjetnosti. U kamenitim crkvama hrvatske obale, u Boki Kotorskoj i na otocima Jadrana visjele su ove slike naslikane na drvenim pločama kao žarišta i simboli kulta Marije Djevice Bogorodice. Bijahu to uzvišene slike najviše ljepote koje su umjetnici tada mogli izmaštati. Na njima su umjetnici prikazali ne samo biće iskrslo iz njihove vjere nego i iz njihova ljudskog iskustva i dubine emocionalne vezanosti za lik majke i djeteta, za najprirodniju i najdublju ljudsku ljubav majke prema djetetu i djeteta prema majci. Ikonograska tema Bogorodice s djetetom bila je, kao drugi pol duboke pobožnosti puka, najjednostavniji prikaz Marijina kulta sveden na bitne oznake Svete Djevice koja je rodila Boga, ali za moreplovce s naših obala bila je to Zvijezda morska, Maris stella, koju su zazivali u brodolomima, i kojoj su se, za oluja, u dugim danima neizvjesnosti i čekanja, utjecale žene ostavljene u gradovima i selima.

Autor djela jest prof. dr. Grgo Gamulin, koji je svoj antologijski izbor dopunio znalački pisanom studijom, svim potrebnim popratnim bilješkama i iscrpnom bibliografijom. Monografija sadrži 124 slikovna priloga, od toga 64 višebojne reprodukcije velikog formata.

Autori fotografija u boji poznati su stručnjaci: Krešo Tadić i Nenad Gattin, a likovna i grafička oprema povjerena je Alfredu Palu, slikaru iz Zagreba.

Knjiga izlazi na hrvatskom, engleskom, talijanskom, francuskom i njemačkom jeziku, a tiska se u Grafičkom zavodu Hrvatske u Zagrebu. Izdavači su Matica hrvatska i Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

Hrvatsko i englesko izdanje izlazi 1. VIII. 1971. Cijena u pretplati iznosi 210.– d (plativo i u tri rate po 70.– d), a za inozemstvo 15 dolara, plativo odjedanput.

Nakon izlaska iz tiska cijena knjige bit će znatno veća. Knjiga se dostavlja odmah nakon izlaska iz tiska svima koji su uplatili cijelu pretplatu. Talijansko, francusko i njemačko izdanje izići će kako se predviđa, do studenog 1971.

NARUDŽBENICA

Ovime se kod Kršćanske sadašnjosti (41000 Zagreb pp. 02-748, Marulićev trg 14) neopozivo pretplaćujem na .... primjeraka BOGORODICA S DJETETOM. Pretplatu ću poslati na žiro-račun broj 301-620/1001-1-7153-22897/098 (Kreditna banka Zagreb, nazvi računa: Kršćanska sadašnjost) u tri uzastopne mjesečne rate od 70 D svaka, počevši s prvom

najkasnije do .... 1971.

MOJA ADRESA: ____________________

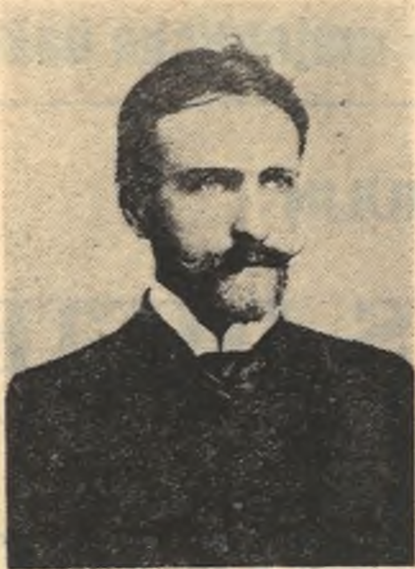
U ...., dne ____________ 1971.

Moj potpis: ____________________

Iz inozemstva pretplatu u visini od 15 USA dolara poslati na devizni račun 301-620/1001-3200-527 (Kreditna banka Zagreb).

LOŠ IZBOR TEKSTA – VELIČANSTVENA IZVEDBA

Varšavsko dramsko kazalište vratilo posjet zagrebačkom kazalištu »Gavella«

Stanislav Wyspianski

Na početku protekle kazališne sezone u Varšavi je gostovalo Dramsko kazalište Gavella i postiglo vrlo zapažen uspjeh izvedbom Krležina **Kraljeva** i Weissovih **Patnji gospodina Mockinpotta**. Uzvraćajući posjet svojim zagrebačkim kolegama, Varšavsko dramsko kazalište, jedno od najuglednijih u Poljskoj, izvelo je na pozornici Hrvatskog narodnog kazališta 11. lipnja **Kraljevske kronike** Stanislawa Wyspiańskog i idućeg dana **Hadrijana VII** Petera Lukea.

Svaka opaska o izboru predstava s kojima neko kazalište gostuje u drugoj nacionalnoj sredini vrlo je nezahvalna, jer savršenog izbora, čini se, jednostavno nema. Ipak o izboru igrokaza s kojima su nam došli gosti iz Varšave valja nešto reći. Ni **Kraljevske kronike** Wyspianskog ni Lukeov **Hadrijan VII** nisu dramski tekstovi značajnije vrijednosti. Nijedna se od tih predstava, dakle, nije mogla pretežno osloniti i nije se oslanjala na značenje izgovarane riječi. Osobito se to osjećalo u izvedbi **Kraljevskih kronika**, u kojoj su dikcija i uopće načelo dobre slušnosti bili krajnje zanemarivani. Na prvi pogled može se učiniti da su dramske predstave koje gledalištu saopćavaju smisao više svim ostalim izražajnim scenskim sredstvima nego govorom najpogodnije za izvedbu pred publikom koja ne razumije glumčev materinski jezik. Ta je pogodnost ipak samo prividna, jer se praznina, površnost, banalnost govorene riječi ne može dokraja sakriti ni najveličanstvenijom gestom, ni najbogatijom prozodijom, ni najprivlačnijom kulisom. Zato mislim da su gosti iz Varšave krivo učinili što su nam došli s lošim umjesto s dobrim tekstom Wyspiańskog, sa **Svadbom** na primjer. Također bi nam bilo mnogo draže da smo umjesto poljske verzije jednog osrednjeg suvremenog engleskog teksta vidjeli scensku izvedbu neke suvremene poljske drame. Sa žaljenjem moram kazati da smo s izborom izvedbi prethodnog poljskog kazališnog gostovanja u našem gradu (1965. ne varam li se) bili zadovoljniji, jer vidjeli smo tada predstavu jednog dobrog teksta iz klasičnog poljskog dramskog repertoara (A. Fredro, **Doživotna renta**) i dvaju dobrih suvremenih poljskih dramskih tekstova (S. Mrožek, **Čarobna noć** i **Zabava**).

S tekstovima Stanislawa Wyspiańskog (1869—1907), velikog poljskog dramskog pisca i značajnog slikara, naše kazalište nije imalo sreće. Već na početku ovog stoljeća, još za piščeva života, Julije Benešić preveo je jednu njegovu manje značajnu dramu, ali ni ona nikad nije bila postavljena na sceni (iza scene, međutim, u tipično našem stilu odigrala je neslavnu ulogu u svojedobnoj hajci na njezina prevodioca!). Prvi tekst Wyspiańskog koji se izvodio na sceni današnje zgrade Hrvatskog narodnog kazališta bila je dramska etida **Ofelijina smrt**, koju je 1910. interpretirala glasovita poljska tragetkinja Stanislawa Wysocka. Četiri godine kasnije na istoj sceni, s istom glumicom i u hrvatskoj jezičnoj verziji izvedena je drama Wyspianskog **Suci**. Te dvije izvedbe Wyspiańskog očito nisu bile dovoljne da se ime i djelo tog pisca udomaći na hrvatskoj sceni. Poslije se nikad više na njoj nije pojavljivalo. Ono što je prije pola stoljeća propušteno danas se teško nadoknađuje. Pravo vrijeme za prvog Wyspiańskog odavno je prošlo. Možda bi još uvijek vrijedilo otkriti i usvojiti **Svadbu**...

Kraljevske kronike nisu pravi Wyspianski. To je montaža fragmenata, mahom iz nedovršenih piščevih tekstova, koju je sačinio redatelj varšavske predstave Ludwig René. montaža fragmenata tematski okvirno vezanih uz osobe nekolicine poljskih kraljeva između XIV. i XVI. stoljeća. Tako, iz nedorečenih odlomaka, sastavljen tekst nema, razumije se, ni jedinstvene radnje ni jedinstvenih protagonista, što suvremenog kazališta gledaoca, čini se, nimalo više ne čudi i ne zbunjuje. (Ne bih se kladio da je itko od gledalaca **Kraljevskih kronika** spontano posumnjao u autorsku autentičnost igranog teksta!) Iskidane naracije, pune ponavljanja i neprestanog započinjanja, ta predstava, prikazujući stalno nešto drugo, rasipajući se u mnoštvu motiva, dijeleći se na trideset šest uloga — ako sam dobro izbrojio! — ipak uporno govori jedno te isto. A to jedno-te-isto prema kojemu se sve što se u svijetu te predstave događa mjeri i opredjeljuje, taj je jedini sverazorni i svegradeći princip — POLJSKA. **Kraljevske kronike** scenska su, anakronično kostimirana metafora o jednom zatvorenom svijetu koji usprkos neprestanoj mijeni svog povijesnog oblika traje kao vječna poljskost. Poljskost je njegov apsolut koji se na tipično modernistički i poljski način potvrđuje u majestetu vlasti, ljubavi i smrti. U tom se svijetu veličanstveno vlada (kult Vode), veličanstveno ljubi (kult Žene) i veličanstveno umire (kult Smrti). Toliko veličanstvenosti koliko su nam te večeri poljski umjetnici pokazali, teško se igdje još može doživjeti. Od geste do kostima i kulisa (kraljevske dveri, crkvene vitraže), sve je na tim daskama bilo veličanstveno. I muklo u svojoj nestvarnosti.

Između mnogobrojnih glumaca koji su se te večeri podjednako zalagali i, sudeći po završnom aplauzu poluprazne dvorane, s podjednakim uspjehom, izdvojio bih ipak Ignacyja Gogolewskog, koji je u ulozi Zygmunta Augusta, nesretnog supruga još nesretnije Barbare Radziwill, vladao i ljubio s punom mjerom besprijekornog akademizma, ali ne i bez diskretnog osobnog šarma.

Ako su **Kraljevske kronike** bile ekstaza vjere zdravom razumu usprkos, **Hadrijan VII** bio je parada ironije čistoj vjeri usprkos. Ako su **Kraljevske kronike** bile demonstracija savršeno uvježbane kolektivne igre (a bile su to i kao forma i kao sadržaj), onda je **Hadrijan VII** bio — Gustaw Holoubek. Od male drame bivšeg sjemeništarca razočaranog crkvom i nesuđenog svećenika Gustaw Holoubek, jedan od nekoliko najvećih suvremenih poljskih glumaca, napravio je veliku dramu suvremenog intelektualca svjesnog činjenice da je snaga duha puka tlapnja u zbiljskom svijetu totalitarne prisile. Premašujući za tri koplja reformistički recept autora drame, prema kojemu je dobrovoljni akt odricanja od vlasti ključ čovjekova oslobođenja, Holoubek je plemenitim umijećem svoje glume od jednog brbljavog teksta napravio DRAMU ŠUTNJE UŠUTKANIH. Prateći tu predstavu, u kojoj je režiser Jan Bratkowski domišljato istakao opreku između malograđanske stisnutosti zbiljskog života i prostranosti nestvarnosti, prateći Holoubeka u njegovu zdvojnom, brodolomničkom, sve dubljem poniranju u svijest o konačnoj, nepovratnoj i nepopravljivoj vlastitoj nemoći (pa ipak: svijest o nemoći je ironija moći!), navirale su asocijacije na tolike naše suvremenike kojih je sudbina tragična potvrda usužnjenosti uma, dokaz neslobode. Da im spomenem imena?

Zdravko Malić

Lutajući od dvorane Pionirskoga kazališta do one u Domu JNA, služeći se, dapače, i opatijskim kinematografom, **Hrvatska drama Narodnog kazališta »Ivan Zajc«** u Rijeci ispunila je svoj ovosezonski plan i izvela svih šest najavljenih premijera. Biti beskućnik, i još k tome u lošem financijskom položaju, možda znači unaprijed se pomiriti s kvalitetno nedostatnim plodovima svoga truda. Hrvatska drama sezonu 1970/71. privodi kraju a da pritom nema mnogo razloga za bilo kakvo zadovoljstvo sa samom sobom.

Riječke glumišne bilješke

THALI A SMRKNUTA LIKA

Ne samo estetička vrednovanja

Glumišnom prosuditelju nemoguće je prosuđivati rad jednoga kazališta ako ima u vidu jedino estetička, umjetnička mjerila vrednovanja, i to upravo zbog spomenutog gomilanja organizacijsko-tehničkih čimbenika koji djelomično onemogućuju ostvarenje artistički vrijednih predstava. Međutim, optužiti jedino te i takve čimbenike za umjetničke promašaje, značilo bi neobjektivno i jednostrano suditi o cjelovitosti jedne pojave kojoj svekoliki dijelovi ipak nisu samo materijalne naravi. Već sam izbornik (repertoar) Hrvatske drame rječito govori sam za sebe o poremećenim mjerilima za vrednovanje njene vlastite djelatnosti, pak se tako moglo dogoditi da se na izborniku nađoše čak četiri komedije, jedan recital i jedan prigodbeno-nazdravičarski dokumentarni dramski tekst. Ovakav izbornik imao je bjelodano zadaću da pod svaku cijenu privuče gledaoce, što je ispravna nakana ne dovodi li u pitanje umjetničku i — rekao bih — općedruštvenu zadaću kazališta.

Pokazalo se da ne bijahu u pravu dobronamjerni poklonici glumišta koji mišljahu da će loš izbornik biti kvalitetno realiziran i da će se samim predstavama umanjiti njegova prijepornost.

Prva premijera bila je sjajan početak i ona nedvojbeno izmiče dosad izrečenim sudovima. **»Muškardin«** Angela Beolca zvanoga Ruzante, u režiji gosta Francesca Macedonia i izvrsnom prijevodu dra Zorana Kompanjeta, bijaše pravo otkriće za riječku publiku, nenaviklu na suvremen scenski izričaj i jedan posve intelektualno domišljen redateljski pristup djelu.

Očekujući površnu, pomalo lascivnu renesansnu komediju »dobre zabave radi«, gledaoci bijahu zatečeni redateljevim pronicljivim traganjem ispod površine prividne komičnosti Ruzanteove i temeljnim timbrom pesimističkog malodušja koji davaše ton predstavi. Dostatno bijaše vidjeti igru Slavka Šestaka kao Ruzanta pa da se uoče bitne odrednice redateljeva pristupa djelu. Taj talentirani i svestrani glumac iskazao je u ovoj predstavi pun raspon svoje bogate izražajnosti i unio je na riječku pozornicu dotad nepoznatu tjelesnost kao stil igre. Zahvaljujući njegovoj virtuoznosti i pomoći ostalih čimbenika, ova predstava ostaje jedina svijetla točka sezone, štoviše, uzor kojega osnovne premise valja slijediti.

Blistav početak – slab završetak

Nakon ovog uspjeha (gostovanje i na pozornici HNK u Zagrebu!) došlo je do nenadanog obrata pri slijedećim premijerama.

Od Hadžićeva **»Političkog vjenčanja«** nije se mnogo ni očekivalo, ma da je zagrebačka kritika dobro primila Parovu režiju ove predstave u »Komediji«. Riječka je izvedba pokazala kako se lako može kvalitetno dvojben tekst potpuno scenski upropastiti ako mu se pristupi nekritički i neodgovorno. Redatelj Vlado Vukmirović pošao je krivim putem, uvjeren da se nizanjem gega na geg dade napraviti svrhovita i duhovita predstava, ali je još većma pogriješio dopustivši glumcima da sasvim nemotivirano i besmisleno iz slabašne komedije naprave priglupu burlesku. Umjesto ironičke kritičnosti i britkosti Hadžićeve, vidjesmo ludiranje kojemu je cilj bilo najprizemnije draškanje publike.

Ruzanteov MUŠKARDIN na riječkoj pozornici

I, ako smo se morali indignirati takvim potcjenjivanjem naših kazališnih nazora kako nas je tekar osupnuo redatelj Leo Tomašić uprizorivši Roksandićevu **»Ženidbu«**! Bila je to neusporedivo zazorna predstava, bez i trunka mjere i ukusa, dozlaboga provincijska i krajnje obespokoravajuća za mnoge iskrene prijatelje riječke Hrvatske drame. Pomisao o krahu umjetničke scenske riječi na Rijeci bila je nazočna nakon te, po mnogo čemu žalosne premijere. Valjalo se prisjetiti Šenoinih riječi: »No kada već umjetnički zavod imamo, to nam je sveta dužnost da nam kazalište ne bude prosta vašarska komedija, već da tomu zavodu prisvojimo neki plemenitiji, uzvišeniji značaj, oplemeniti naše općinstvo, buditi u njemu ukus i želju za pravom umjetnošću(...).«

Pjesničko-glazbeni recital **»Korablja začinjavca«** samo se periferno veže za dramski izbornik, a pokušaj scenskog ostvarenja pokazao je sve znane nedostatnosti kazališnog recitala. Trudeći se da pjesme poveže crvenom niti fabule, redatelj Vlado Vukmirović ostao je na pola puta i tekar mjestimice uspijevao je ostvariti svoju nakanu. Cjelovitost dojma krnji mjestimice krajnje shematizirana mizanscena i nametljiva patetičnost pojedinih izvođača.

Komorno i prigodno

Albeejev **»Vrt«** na riječkoj sceni jest pokušaj ostvarenja komornog stila igre i mora se priznati redatelju (Vlado Vukmirović) da je djelimice uspio u tome. Međutim, osobitosti komornog stila nisu lako svladive, te se ansambl teško prilagodio složenoj zadaći. U tome je neprijeporno ponajbolji bio Miodrag Lončar, imponirajući svojom ležernošću i finom razradom mnogih nijansi svoje uloge.

Štandekerova **»Kova je nasa«**, pripravljena uz obljetnicu Labinske republike, nije kreativan autorski tekst, već prijepis povijesnih iskaza i sudskih zapisnika, te pripada tzv. dokumentarnom teatru i dade se zanimljivo uprizoriti. Redatelj Vlado Vukmirović nije ni pokušao napraviti ništa više od realističkog snimka teksta, pa je predstava ostala siva i pomalo monotona reportaža kojoj se ipak ne može odreći profesionalna solidnost.

Na kraju ovoga krokija može se bez pretjerivanja reći da je ovo bila jedna od najtežih i po mnogo čemu najlošijih sezona Hrvatske drame u njenih 25 godina postojanja. Ako je i bilo, tijekom četvrt stoljeća, kriznih situacija i poteškoća, bjelodano je da su one doživjele svoj klimaks upravo u ovoj jubilarnoj godini i da su pogibeljno ugrozile smisao zbiljskog djelovanja Hrvatske drame.

Igor Marduljaš

PREMINUO TOMISLAV TANHOFER

U Splitu je u 73. godini života preminuo istaknuti hrvatski redatelj i teatrolog Tomislav Tanhofer, dugogodišnji direktor drame Narodnog kazališta i jedan od osnivača Splitskih ljetnih priredaba.

Na djelo Tomislava Tanhofera »Hrvatski tjednik« će se opširnije osvrnuti u slijedećem broju.

POGLED IZ NASLONJAČA

ZNACI LJETA...

Savršenstvo kojim se ponavljaju neke stvari na televiziji gotovo je zadivljujuće. Nastupom ljeta nastupaju i tzv. ljetni problemi; što će reći da dnevni raspored počinje ozbiljno hramati. Uvode se nove filmske serije (»Hondo«) i završavaju stare (»Vještak«), premda ni nova (sudeći po prvim pričama), ni stara neće odviše oduševiti pomalo ojađenog televizijskog gledaoca. Zaredali su i sportski prijenosi, što je dobro za općesportsku naobrazbu nacije, ali nije dobro ako se to zbiva svaki dan i to po nekoliko puta. Svi napeto očekujemo ljetne kvizove, »Modefest« i ostale zabavnoglazbene atrakcije u kojima ćemo kao i dosada slušati poznate pjesme i gledati kako se zabavljaju naši trudbenici zabavne glazbe, turisti i premoreni televizijski umjetnici. Uvlači se polako bauk televizijske i ljetne dosade. A dosadom opleteni tv-gledalac izmišlja kojekakve ružne stvari...

Jedan prigovor dobro obavljenom poslu

Nema dvojbe da emisija »Film, teatar itd.« pripada onom malobrojnom krugu redovitih mjesečnih emisija koje n i s u d o s a d n e. Ta emisija može jednom biti bolja ili slabija, ali nije dosadna. Dosadnost nije estetička kategorija, ali je u svakom slučaju stvar dobrog odgoja ne biti dosadan. Dotična emisija se bar trudi da razljučenim gledaocima servira zanimljive pojave i probleme iz filma, kazališta, »show-businessa« i sociologije predstavljačkih fenomena. To je jasno. Međutim, prošli put, razgovarajući sa švedskom filmskom glumicom Ingrid Thulin, inače veoma vješta i prisebna radnica te emisije Silvija Luks, napravila je po mome mišljenju jedan pomalo začuđujući »faux pas«. Čemu ono naivno, lažnosenzacionalističko i kvazi-plejbojovsko pitanje o tome da li se ta izvanredna filmska glumica »svlačila« ili nije, da li je bila »naga« ili nije i tome slično. Pa i ono pitanje o Brigitte Bardot. Čemu to? Ne treba čovjek biti »puritanac« i »moralistički hipokrit« pa prigovoriti takvim pitanjima. Mislim da je Ingrid Thulin mogla odgovoriti na mnoga zanimljivija i »škakljivija« pitanja nego što su bili ti nesretni upiti Silvije Luks. Ne trebamo uvijek dokazivati svoj »šarm balkanske neposrednosti«. Svi to znaju. Ako se televiziji hoće tobožnjih senzacija onda i nadalje može pričati o golotinji poznatih umjetnika, a ako želi prikazati prave senzacije onda bi se trebala pozabaviti slučajem iz Podravske Slatine. Tamo će naći i »golotinje« i prvorazrednih »senzacija«.

Završila je još jedna dosadna serija

Već sam u početku ovoga članka naglasio da je tv-serija »Vještak« izuzetno dosadna. Odlučiti se za prikazivanje takve serije znači nepoznavati temeljne konvencije jednoga žanra. A redovito praćenje te serije znači mazohistički užitak i mrtvozorničku »zabavu«. Kriminalistički roman, pripovijetka, film i tv-serija, već su odavno odmaknuli od tzv. scientističko-laboratorijske metode i stila. Mikroskop, daktiloskopija, laboratorijsko ispitivanje vlakana iz kravate i kapljicâ krvi s potpetice osumnjičenoga, davno su zaboravljeni instrumentarij konandojlovskih orijentacija u klasičnom detektivskom romanu i filmu. Toga više nema. Druga je stvar što u kriminalističkoj praksi sve više dolazi do izražaja scientizam, kompjuterizam i »laboratorijske usluge«. Ako se željelo gledaocima pokazati jednu tv-seriju koja sliči d o k u m e n t a r i z m u, onda je trebalo odabrati takvu seriju, koja j e s t dokumentarna, odnosno istinita i koja podsjeća na f i k c i j u, a ne fikciju koja bi trebala dočarati uvjerljivost dokumenata. Obrnuto. Jer od takvih serija gledalac ipak očekuje zabavu, a ne pouku. To je postao opasni sindrom naše televizije: pouku pretvarati u zabavu. a zabavu u pouku. Sve naopako. I to je svojevrstan »šarm«.

Vladimir Vuković

Oproštaj s Hladnikom

»MAŠKARADA« — po scenariju Vitomila Zupana, redatelj Boštjan Hladnik — Proizvodnja »Viba-film« i »Kinematografi« – Zagreb

Slovenske bi filmske cenzore doista trebalo pozvati na društvenu odgovornost: zašto, zaboga, rade protiv dostojanstva filma? Njihovo je uporno, tvrdoglavo i višekratno zabranjivanje Hladnikove »Maškarade« dalo izliku autoru da se odrekne ove verzije filma osakaćene na jedva 75 minuta trajanja, a to znači da mu je nezasluženo pružena prilika da izbjegne punu moralnu i umjetničku odgovornost za vjerojatno najgluplji i najjadniji film koji je ikada snimljen u Jugoslaviji.

Pisati o Boštjanu Hladniku u povodu ovoga filma (makar i lišenog nekoliko stotina metara kvazipornografskih prizora) može se samo s tugom, kako već i dolikuje nekrologu nad iščezlim umjetnikom. Valja se prisjetiti da je točno prije deset godina »Ples v dežju« (»Ples na kiši«) tog istog Hladnika naglo podigao filmsku temperaturu do usijanja: diljem Jugoslavije istinski su ljubitelji filma bili oduševljeni (a autori iskompleksirani!) što se pojavilo djelo koje nije samo svjedočilo o suverenom vladanju svim elementima tehničke strane filmskoga posla, nego je i nametnulo nov, moderan i fascinantan način filmskoga mišljenja i izričaja. Godinu kasnije »Peščeni grad« (»Pješčani dvorac«) ulijevao je također respekt, premda s prvim navještajima sumnje. Slijedile su nekakve pričice o šikaniranjima zbog kojih da je autor morao potražiti posla u Njemačkoj, odakle su pak vijesti bile škrte i uglavnom nepovoljne. »Sončni krik« (»Sunčani krik«), prije tri godine, gotovo da više nije ostavljao mjesta sumnji: praznjikav film isforsirane veselosti u kojemu se još ovdje-ondje osjećala majstorska ruka u montaži. Pa ipak, uspomena na onu »Kišu« koja je tako plodonosno natopila jugoslavenske filmske njive nije mogla biti izbrisana. Čak ni sada nakon »Maškarade«, tog samoubilačkog čina jednog umjetnika koji to više nije i ne može biti. Oprostimo se stoga s njime, a Hladnik neka i dalje snima svoje filmove (ako mu netko da novaca).

Tu nesretnu »Maškaradu« gledao sam u 4 popodne, prvoga dana prikazivanja, s onom mlađarijom koju su privukle najave o zabranjenom voću. Trebalo je čuti njihovo bučno, ali uvijek točno primjereno reagiranje na tu sterilnu golotinju bez truna erotike, na te imbecilne dijaloge kao ispisane u o»oblačićima« najgorih stripova ili foto-romana, na snobovsku laž ambijenta u onoj vili s bazenom gdje kao živi i umire socijalistički bogatun, na čitav taj filmski ričet koji se nadimlje do nekakve kao drame ili čak tragedije o ljubavi, smrti i procijepu među naraštajima! Dok su se glumci trsili, u okvirima svojih nadasve skromnih mogućnosti, »dramiti dramu« po uputama redatelja, mlada se publika zdušno sprdala sa svime, ponajviše s tobože »komercijalnim« ostacima ostataka onih pornografskih prizora koji su toliko šokirali cenzore. To sprdanje najprikladnija je reakcija na takav filmotvor, daleko zdravija i umjesnija od zabrane! Pa i tu je mlađarija pokazala da ima više kriterija nego što se to obično misli: upadice su utihnule samo u jednoj sekvenci filma, u onom nizu lirskih prizora ljubavi Luke i Petre gdje je jedino bljesnulo nešto od nekadašnjeg Hladnikova talenta!

U prvi mah ovaj mi je film asocirao onu krčmu »kod Darinke« u selu Žabno gdje goste poslužuju sisate djevojke obučene kao »zečice« iz bjelosvjetskih »Playboy« klubova. Kič kao neprimjerena imitacija. Usporedba ipak nije dobra! U Žabnom su te cure od krvi i mesa, a kič ispunjava svoju funkciju: privlači ljude. »Maškarada« nije čak ni kič: ne zadovoljava ni najniže ukuse. Uostalom, »Maškarada« nije čak ni pornografija: njezina golotinja nije u stanju nadražati čak ni bubuljičave mladunce u hormonalnoj groznici. »Maškarada« je ništa — u obliku filma.

Ivo Škrabalo

Golotinja bez erotike (Vida Jerman u »Maškeradi«)

SUPROTSTAVLJANJE

Ako ne gledamo iz naslonjača

Odgovor Vladimiru Vukoviću, ako dopušta

Nisam se želio sporiti s Vladimirom Vukovićem i čini mi se da sam imao pravo s njegove strane očekivati barem dio tolerancije koju sam ja pokazao začuđen i njegovom podrškom seriji u koju ja nemam povjerenja. Odgovarajući mi, spomenuti kritičar kao da je pisao jednu od onih, po zlu poznatih, karakteristika u orahovačkom slučaju, ustvrdivši, između ostalog, da sam bušio gume njegova bicikla dok je on, ustavši na časak iz svog naslonjača, pio špricere. I odlučio je da mi za uzvrat demontira čitava kola.

Uvjeren u štetne posljedice prikazivanja serije »Kuda idu divlje svinje« ja mogu, naravno, i ne biti u pravu, ali i u tom slučaju razgovarati je moguće pristojno ili nikako. Vuković nije odabrao ni jednu od spomenutih mogućnosti — on je odlučio da bude duhovit. Ali, ne može da bude zabavan tekst u kom se odviše često upotrebljavaju riječi: **dopuštam i ne dopuštam**, sa uskličnikom na kraju. I dok sam ja, ne pripisujući autoru zle namjere i ne tražeći Štivičićevu glavu, upozorio na štetne posljedice prikazivanja spomenute serije **u ovom trenutku**, Vuković moju intervenciju naziva zlonamjernom političkom insinuacijom. Kad ne bih vjerovao da je postupio nepromišljeno i brzopleto bio bih uvjeren da je ta nekorektnost prema sugovorniku posljedica onih špricera i koje je i sam spomenuo u početku svog odgovora. No, tema je još uvijek Štivičićeva serija i zbog toga citati iz Vukovićeva odgovora treba da mi posluže samo zato da bih bolje objasnio pobude svoga prosvjeda. Da bi razgovor odveo na sporedan kolosijek Vuković dokazuje nešto što nitko ne osporava, a to je: da među Hrvatima ima beskičmenjaka, lažaca i zločinaca. Takvih ima u svakom narodu i nijedan nema monopol na dobro ili na zlo. Ali zašto, želim ustrajati na tome pitanju, Štivičić i televizija, upravo u ovom času pojačane aktivnosti unitarizma, pa i šovinizma, kleveta, podvala i poluistina jednog dijela tiska i sredstava informiranja, smatraju potrebnim, korisnim i zabavnim prikazati Hrvate-švercere, Hrvate-doušnike i Hrvate-agente okupatora, dakle zle Hrvate, situirajući to zlo u vrijeme rata i na području periferije Zagreba? Iako se radi o seriji koja treba da zabavi i ništa drugo, dakle o seriji s pravom na fikciju, iako autor ima pravo reći da NOB ovog puta nije bila njegova tema, pa nitko i ne smije u toj seriji tražiti ono što ona ne sadrži, prihvatio bih taj izgovor da se radnja događa u neko drugo vrijeme, da ekranom ne šetaju ustaše, šverceri i doušnici okupatora, što znači da su se Hrvati ipak opredijelili u određenoj povijesnoj situaciji, ali da su stali na stranu okupatora. Okupacija je okvir, a slika u tom okviru vidjeli smo kakva je. Bez njega ova bi serija mogla imati značenje koje joj sada dio kritike uzalud želi dati i tražeći za nju isprike kojih ne može biti. O otporu okupatoru u toj se seriji samo šuška, Čaplja se, vidjeli smo, izležava u nekom štaglju ili časka o djetinjstvu s prijateljem svećenikom u njegovoj sakristiji.

A Čaplja je, verbalno, ilegalac, komunist i borac dok otpor okupatoru, na svoj način i iz svojih razloga, pružaju jedino šverceri i avanturisti. Tko poznaje radove nekih **istoričara** novije naše povijesti zna priličan broj tekstova koji nama Hrvatima osporavaju značajniju ulogu u ustanku, svodeći je, kao u nekom kazališnom djelu, na »glas oca iz kuhinje«. I Vukoviću je poznata jednadžba Hrvat= ustaša, ali on je naziva »providnim uopćavanjem za lakovjerne«. Ja, ali, nisam toliko naivan, ni toliko bezbrižan, da bih tu njegovu karakteristiku prihvatio. Slične se etikete odviše dugo ponavljaju i u njihovu ponavljanju ima odviše mnogo sistema, što dokazuje da na tu »providnu lakovjernost« netko i nešto ozbiljno računa. Vukovićevo vjerovanje da istina mora pobijediti, pa je ne treba ni izgovoriti, demobilizira svaki otpor insinuaciji i kleveti. I zato kad isti kritičar piše: »ne dopuštam da se iz« (treba: **od**, nema mi V. oprosti) »hrvatstva prave špekulacije« — te je riječi imao uputiti onima koji kleveću, a ne onima koji se kleveti suprotstavljaju.

To su, otprilike, razlozi koji su me ponukali da reagiram kao što sam reagirao u »Hrvatskom tjedniku« od 4. VI. ove godine, uvjeren da neke stvari treba nazvati pravim imenom. Možda sam u tome i pretjerao, možda sam neke stvari dramatizirao, možda sam podcijeno dobar dio gledalaca, ne znam. No, poznato mi je da u takvu gledanju nisam osamljen, što opet znači da moja bojazan nije bila bezrazložna. I, na kraju, da ponovimo: ovakva kakva jest i prikazana u ovom času ova serija ne dolazi nam dobro, jer, htijući da nas zabavi, ona stvara određenu klimu koje korozivno djelovanje pogoduje stvaranju tla za kojekakve, ako hoćete i podravsko-slatinske, slučajeve, tim više što dolazi iz vlastite kuće. Iako, naravno, nitko ne može reći da među nama Hrvatima nije bilo švercera, zločinaca i beskičmenjaka, neke reakcije na seriju koja jedino o takvima govori, dokazuju i to da među nama, uz već spomenute, postoje i oni koji osjećaju potrebu da prljaju vlastito gnijezdo, kao i oni koji tome povlađuju — u ime autonomije književnosti ili zabave, svejedno.

Zvonimir Golob

MICHELANGELO GLASOVIRA

Koncert Artura Benedettija Michelangelija u Hrvatskom glazbenom zavodu

U svom djetinjstvu Arturo Benedetti Michelangeli (po vlastitu priznanju) nije volio glasovir. Štoviše, strastveno ga je mrzio: sam zvuk tog glazbala izazivao je u njemu bijes i dovodio ga do ruba histerije. Kao da je već tada, siromašak, slutio da će se na tijesnom prostoru klavijature voditi doživotna bitka za njega samoga i da će se tu, i samo tu, odlučivati njegova sudbina. Instiktivno je znao da se ono golemo ptičje krilo iznad glasovira nije uzdiglo zato da bi poletjelo nego da bi uz štropot poklopilo i uhvatilo u klopku onoga koji pokuša ući u posljednje tajne crnog glazbenog sanduka. Na slučaj malog Benedettija moglo bi se primijeniti ono što je Maurois zapisao o mladome Proustu: »On je dobro znao da ima dara, ali je predosjećao da će onoga dana kada zaista prione na jedini rad za koji je bio stvoren, tome radu dati svoj život i on se pred tom žrtvom nagonski povlačio.«

Ali koliko je kao dječak mrzio svoj suđeni instrument, toliko je, kaže, volio violinu. Možda samo tako, tom starom ljubavlju možemo objasniti neusporedivu pijevnost njegovih muzičkih rečenica, a vjerojatno samo tako možemo shvatiti i činjenicu da i onda kada u skladbi nema dominantne melodije nego se glomazni akordi prosipaju amo tamo po klavijaturi, njemu polazi za rukom da sačuva legato svih deset prstiju, da sve te razbacane akorde veže kao nekim nevidljivim a gorostasnim gudalom u jedno bogato i sočno zvukovno zajedništvo orkestralne punoće i sjaja. A zar okolnost da njega na svim turnejama prati kamion na kojemu je natovaren glasovir i da su troškovi njegovih koncertnih nastupa opterećeni dnevnicama i honorarima šofera, nosača i »štimera«, ne govori samo po sebi dovoljno jasno o jednoj izrazito violinističkoj psihologiji bizarno primijenjenoj na jednu briljantnu pijanističku karijeru? U stvari, on, Arturo Benedetti Michelangeli, velikodostojnik glazbe, izborio je od svojih menadžera onaj privilegij što ga ima svaki Cigo kad vlastitim alatom i uz »gudi, gudi gudalo povrh tankih žica« izmamljuje hiljadarke koje će mu pijane seoske gazde lijepiti na čelo.

Zastanimo na trenutak! Vrijedno je razmisliti zašto ni jedan od najvećih pijanista današnjice ne postavlja takav zahtjev? Nakon Franza Liszta, koji je kao prvi i najefikasniji promicatelj klavirske umjetnosti (u vrijeme kada još proizvodnja glasovira nije bila svjetski standardizirana) morao silom prilika na svojim putovanjima vući i svoj ogledni instrument, svi pijanisti lutalice zadovoljavaju se onim što nađu, i unatoč povremenim razočaranjima, priliježu uz one tipke koje im domaćini ponude. Što je, na primjer, s našim starim poznanicima Rubinsteinom i Rihterom? Čini se da je obojici tih najkarakterističnijih predstavnika suvremenog pijanizma zapravo svejedno na čemu sviraju. Rubinsteinu zato jer mu je svaki glasovir podjednako dobar, Rihteru zato jer mu ni jedan nije — dovoljno dobar. Rubinstein pristupa glazbalima kao sveti Franjo pticama, Rihter (kad poslije koncerta ostaje u dvorani do jutra prikovan za klavir) nasljednik je biblijskog Jakova koji se cijele noći rvao s Anđelom. Glasovir voli Rubinsteina jer osjeća da tom starcu nije do savršenstva, nego do radosti muziciranja, glasovir pruža otpor Rihteru jer se boji te genijalnosti s predumišljajem. Sigurnost nastupa u Rubinsteina — to je samouvjerenost čovjeka koji pouzdano zna da se u njemu otjelovila sama priroda glazbe, on ne strahuje od ponekog krivog tona ni od bilo koje druge greške jer mu je jasno da iz njegovih ruku ne može proizaći ništa nemuzikalno, kao što se i Prirodi dogodi te rodi nešto ružno i nakazno ali nikada — neprirodno. Rihterovo nespokojstvo, Rihterov demonizam — to je vjerojatno posljedica njegove spoznaje o sebi samome, spoznaje da je njegova prisutnost u glazbenoj stvarnosti opterećena jednim čudnim poslanjem: za njega je svaki nastup na podiju alkemičarski čin u kojemu on uvijek iznova pokušava nadmašiti mogućnosti svog glazbala i iz prirode glasovira, svakojakim čarolijama, izvući eliksir jednog novog, još nečuvenog, zvuka.

Racionalni mistik

Arturo Benedetti Michelangeli možda je jedini pijanist koji je postigao rubinštajnsku prisnost i povjerenje glasovira, nakon što je sam prošao sve peripetije dramatske Muke po Rihteru. On je skladni demon, razbarušeni perfekcionist, buntovni tradicionalist, on je vedri mračnjak, snažni mekušac, najnormalniji osobenjak, destruktivni graditelj, racionalni mistik, on je dotakao prstima sve krajnosti, on se otvorio svim nemirima i ne smirujući ih sklopio je među njima mir. Ukratko, njegova je svirka danas pijanistički Apsolut.

Budući da živo pamti cijenu kojom je platio svoju pobjedu i budući da zna kako su krhka savršenstva sagrađena na titrajima zraka, on na podiju ne prihvaća nikakva iznenađenja, čak ni prijatna. On se ne može povjeriti glazbalu, kojemu ne poznaje dušu i s kojim nije postigao sporazum o krajnjim pitanjima, pa čak ako je taj instrument objektivno bolji, zvučniji i podatljiviji od onog prilično plehnatozvučnog »Petrofa« koji je iz nekih čudnih (vjerojatno neglazbenih razloga) zamijenio njegovog nekadašnjeg vjernog pratioca, plemenitog »Steinwaya«. Uostalom, Benedetti ni sebi na koncertu ne dopušta ni jedan posebni inspirirani trenutak, ni jedan nepredviđeni kreativni potez. On, naime, smatra da je čitav proces te takozvane kreativnosti oko neke skladbe obavio davno prije no što se pojavio pred publikom, pa čak prije nego što je note dotične skladbe stavio na glasovirski pult.

Michelangeliju uopće nije potrebno čuti svoju glazbenu interpretaciju da bi ona u njemu živjela, onako krvavo i stvarao živjela kao Deveta simfonija u gluhom Beethovenu. Njemu, zapravo, uho služi samo kao tehnički posrednik između one unutarnje, imaginarne, i one vanjske njegove interpretacije; tom uhu nije dopušteno uživanje u glazbi jer bi se možda raznježilo i zalijenilo a ono mora ostati nepodmitljivo i bešćutno kao mjerni instrument, kao jezičac na vagi, kao ona nemirna kaplja u libeli; to uho mora biti spremno da u svakom trenutku signalizira ako se poremeti ravnovjesje između vizije i realizacije, kopije i originala.

Neko veče, u dvorani Hrvatskog glazbenog zavoda, prisustvovali smo jednom trenutku takve uzbune. Svirajući Debussyja (»Images«), jedan akord nije zazvučao baš onako kako je bilo predviđeno po strogom scenariju Michelangelija i on je, bez premišljanja, automatski, taj akord ponovio. Zahvaljujući razlivenoj formi Debussyjevih impresionističkih slika, nitko u dvorani (osim rijetkih pijanističkih zanešenjaka koji su sav program pratili iz nota) nije primijetio tu nečuvenu drskost i izazov koncertantnom bon-tonu. Ali Arturo Benedetti Michelangeli, taj despot volje i nasilnik svog sna, ponovio bi taj incident u svako vrijeme i na svakom mjestu, i bio bi spreman za to podnijeti i najteže posljedice. On, jednostavno, drukčije ne može. Jer sav svoj uspon i slavu svoga imena, Michelangeli zahvaljuje svojoj fanatičnoj vjeri u apsolutno. Silna sugestivnost svake njegove interpretacije dolazi nam kroz zračenje njegova vlastitog uvjerenja da je njegovo shvaćanje neke skladbe jedina i nepobitna istina o toj skladbi. Dopustiti bilo kakav kompromis, za njega je isto što i pomiriti se s pukotinom na brodu koji se otisnuo daleko od svake obale. Ima umjetnika koje je skepsa učinila velikima. Michelangeli treba vjeru, bez nje on gubi ono što njega čini njime samim. Zbilja, teško je onima koji misle da nemaju ništa ako nemaju sve!

Ruke Michelangelija

Bombe među notama

Michelangeli je poznat u svijetu i kao umjetnik koji u posljednji čas otkazuje koncerte, koji dovodi u očaj vlasnike gramofonskih tvrtki; poznato je da mrzovoljno izbjegava javna mjesta i javne ljude. Uglavnom, dao je dosta povoda da ga smatraju čudakom. Nekima je on mág novog pijanizma, romantik hladne osjećajnosti, drugi ga drže afektiranim oholcem, glumcem koji blijedilom i ukočenošću svog izraza lica, prezirno indiferentnim ponašanjem na podiju fascinira labilne slušaoce, izigravajući tako neko polumetafizičko biće, itd.... Međutim, nemamo nikakvog razloga sumnjati u iskrenost njegovih vlastitih izjava kada govori o sebi kao o čovjeku koji ne želi biti ništa drugo do vjerni izvoditelj glazbenih djela, savršeni zanatlija, objektivni (u gotovo prirodoznanstveničkom smislu objektivnosti) istraživač glazbenih vrijednosti. Prema njemu, iz metode tumačenja glazbe morala bi se isključiti svaka literarna primjesa, a prilikom javnog izvođenja svaki estradni efekt. Drugim riječima, on je jedan od onih koji nam savjetuju da u umjetnost ulazimo kao u džamiju, bez cipela, kako ne bismo unijeli blato našeg subjektivnog, privatnog okoliša.

Takvim samozatajnim shvaćanjem svog udjela u poslovima glazbe Michelangeli podsjeća na svog imenjaka, kipara Buonarrotija, koji je, smatrajući sebe samo obnoviteljem antikne umjetnosti, pokušavao kao mladić prodavati vlastite skulpture kao — iskopine. I pijanist Benedetti Michelangeli za ovu je koncertnu priliku iskopao dvije Beethovenove sonate (u C-duru op 2. i u Es-duru op 7.), koje se, kao »rani radovi« — kako bi rekao Marx — rijetko nalaze na repertoaru virtuoza. Ali pripremajući ta djela on nije znao zaboraviti golemo iskustvo svog pijanizma; ostvarujući savršenstvo svoje izvedbe, nije mogao odoljeti nagonu da usavrši malo i Beethovena. U tim mladenačkim stvarima Michelangeli je lako našao zametke ideja iz kojih su kasnije nastali čitavi glazbeni pokreti; njegovi spretni prsti brzo su napipali tempirane bombe, paklene strojeve koje je Beethoven brižljivo skrivao među notama i ostavljao ih neispaljene jer još nije bilo vrijeme da prva njegova eksplozija protrese povijest glazbe. Michelangelijeva pijanističko-pirotehnička strast našla je načina da aktivira te opasne naprave, i pred nama su te dvije sonate buknule poput »Appasionate«, poput simfonija. I još više, iz tog plamena iskrsnuo je odjednaput čitav Schubert, Schumann i sve što se tokom jednog stoljeća Beethovenom hranilo i [illegible] Beethovenu kalilo.

Naravno, prijetila je opasnost da ta zakašnjela eksplozija ne raznese nešto bez čega nema mladog Beethovena: srdačnu naivnost i krepko duševno zdravlje. Michelangeli je na svoj bizarni način i o tome vodio računa: u punoći njegove bujne interpretacije Beethoven je postao još zdraviji — bolestan od zdravlja.

I, na kraju, jedno pitanje koje na koncertima Artura Benedettija Michelangelija postavljaju sebi svi prisutni pijanisti: ima li još uopće nekog smisla da oni opet sjednu uz glasovir? Ima! »Slučaj Michelangeli« pokazuje da najglasovitij majstori današnjice, konkvistadori-lutalice, bojovnici glazbe, samotni lovci na Apsolut, moraju svoju glad za pobjedama danas već tražiti samo u opasnim, neveselim, neprohodnim područjima, u pustinjskom bespuću, uz sam rub svemirske studeni i tame. A ostavili su za sobom nepregledno polje za strpljiv rad, za anonimne ruke koje uranjaju u glazbu žilavošću korijenja. Jer ipak, priznat ćete, ima nekog čara i u »normalnim« glazbenim priredbama, kada je opus 2 ipak samo opus 2, opus 7 samo opus 7, i kada se zna da je opus 13 — već »Patetična« i da njome počinje nešto novo.

Zvonimir Berković

PO ZAVRŠETKU ANNALA KOMORNE OPERE I BALETA U OSIJEKU

Poticaj stvaraocima i izvodiocima

Pred kraj Annala komorne opere i baleta u Osijeku bilo je rečeno: »Da takve glazbene priredbe u nas nema, valjalo bi je izmisliti.« Misao nipošto originalna, ali, što je važnije: točna. Jer Annale, koji se ove godine održao po drugi put, nije samo neizmjerni dobitak za kulturni život Osijeka nego i važna priredba za svu Hrvatsku.

Najvažnije je pri tom ono što je predsjednik Društva hrvatskih skladatelja, Branimir Sakač, nazvao »poticajima, pomaganjem i stimuliranjem našega glazbenog stvaralaštva«. Jer, u 12 večeri Annala bilo je šest djela hrvatskih skladatelja, od toga jedna scenska praizvedba (»Heraklo«, komorna opera Bruna Bjelinskog), na natječaju su otkupljena dva oveća djela (Bjelinski, Stojanović), koja su i nastala na poticaj Annala, praizvedbu će doživjeti dogodine, na narednom Annalu. Osim toga, osječka je publika prvi put čula neka moderna hrvatska djela (Fribec, Detoni, Miletić, Bjelinski).

Brojni razgovori za tzv. okruglim stolom okupili su istaknute hrvatske skladatelje, muzikologe i kritičare, i tako se ne samo raspravljalo o izvedbama, što je bila prvenstvena namjena tih diskusijskih večeri, nego i o stanju glazbe u Hrvatskoj i mnogim problemima koji tište tzv. glazbenu pokrajinu (ako se pokrajinom uopće i može nazvati kraj u kojemu djeluje opera, daju se redoviti koncerti, itd.).

Jednako značenje imala su i gostovanja ostalih hrvatskih opera u Osijeku: Narodnoga kazališta »Ivan Zajc« iz Rijeke i baleta Hrvatskoga narodnog kazališta iz Splita. Nedostajala je samo Zagrebačka opera, pa da to bude »susret hrvatskih opera«, ali ipak ni Zagreb nije izostao: tamošnji Studij za komornu operu izveo je »Herakla«, a bilo je predviđeno (a na žalost, u posljednji čas i otkazano) i gostovanje Male glazbene scene Teatra ITD. Nedolazak tog ansambla to je neugodnije iznenadio što je uza nj trebao nastupiti i Ansambl za staru glazbu »Universitas stadiorum zagrabiensis« s programom »Musica antica croatica«, što bi — uz suvremene autore Odaka, Matza, Fribeca i dr. — pružilo uvid i u izvore hrvatske glazbene misli i na taj način upotpunilo sliku stvaralaštva na ovom našem tlu koje je odvajkada davalo istaknute stvaraoce.

Uvid u stvaralaštvo u Hrvatskoj upotpunili su koncert osječkog Komornog ansambla »Franjo Krežma«, uz koji je s vlastitim stihovima nastupio i istaknuti naš pjesnik Drago Ivanišević, te dječja lutkarsko-pantomimska igra osječkog autora Bohdana Slavika »On i on«, igra koja je bila izvanredno primljena.

Dakako, uspjehu su nemalo pridonijeli i gosti iz Srbije (Novosadska opera, »Krug 101« iz Beograda), te četiri nastupa inozemaca. To je Annalu dalo pečat raznovrsnosti i međunarodnog reda, no sve zajedno ne bi mnogo vrijedilo da se kvaliteta predstava nije kretala od dobroga pa do izvrsnoga.

Da se na kraju ponovno poslužim riječima skladatelja Branimira Sakača izrečenima u Osijeku: »Annale je već danas ustaljeno i značajno žarište našeg glazbenog života i glazbene kulture, i svaki uloženi trud u njegov daljnji razvitak predstavljat će nov prilog cjelokupnom razvoju naše glazbe.« Pri tom bih dodao: uza svu kakvoću i zanimljivost gostovanja iz daleka, koja su i dalje poželjna — još veća pažnja hrvatskom glazbenom stvaralaštvu (a ona ni dosad nije bila mala!) može biti ona spona koja će u Osijeku vezati sve hrvatske produktivne i reproduktivne glazbenike u ovo doba godine i biti još veći poticaj glazbenim stvaraocima i izvodiocima da kvalitetom pokažu kako stablom hrvatske glazbene kulture kolaju životvorni sokovi. U tom smislu Annale ima i te kakvu budućnost!

Ivo Slaviček

SLAVLJE SPLITA I CIJELE HRVATSKE

Nakon šesnaest godina »Hajduk« izborio naslov prvaka

U godini poletnog društveno-političkog preobražaja Hrvatske, kao da je uslijedio i preporod hrvatskog športa. Ni jednom u posljednja četiri desetljeća nije se dogodilo — kao ove preporodne godine — da su u dvije vrlo popularne športske grane — u košarci i u nogometu — borbu za primat vodili hrvatski klubovi: Jugoplastika i Lokomotiva; Hajduk i Dinamo. I napadno je sličan bio završetak. Tek u završnici splitska se Jugoplastika oslobodila pratnje zagrebačke Lokomotive, a isto tako je Hajduk, dva kola prije formalnog završetka prvenstva ostao sam na čelu, a jedno kolo prije kraja sam je odlučio o pitanju prvaka! Zanimljivo je u oba slučaja, svečana promocija prvaka obavlja se usred Splita, uz sudjelovanje najvjernijih i najoduševljenijih bodritelja svojih klubova koji postoje u našoj zemlji.

Hajduk se u pravom smislu riječi pokazao dostojan svog velikog imena i sjajne tradicije. Poslije punih 16 godina, izborio je više nego zasluženo naslov prvaka. Četrnaest kola unatrag Hajduk se probio na prvo mjesto. U posljednja četiri kola rješavao se jednog po jednog od svojih najopasnijih suparnika. Najprije Partizana, pa Željezničara, a dva kola prije završetka i Dinama, tako da je s izrazitom a rijetko postignutom prednošću sam ostao na čelu. U posljednjoj svojoj utakmici izveo je upravo jedinstven podvig. Iako je Partizan neočekivano lako poveo sa 3:0, Hajduk je, zahvaljujući svom visokom borbenom moralu i pravom junačkom hajdučkom srcu, ne samo izjednačio nego i pobijedio sa 4:3!

Pratio sam i dobro se sjećam svih borbi za naslov prvaka države (17 prije i 24 poslije rata). Tvrdim: nijedno prvenstvo nije bilo ovako dramatično i uzbudljivo, a pogotovu se nije dogodilo da jedan klub — aspirant za prvaka, u odlučujućem dvoboju 3:0 pretvori u 3:4! Zbog svega toga Hajduk zavređuje svako priznanje i najiskrenije čestitke iz dubine srca. Pogotovu zbog toga što je ovo Hajduku prvi naslov poslije punih 16 godina i što pada u vrijeme kada slavi 60. obljetnicu svog postojanja.

I Hajduk i Dinamo, u međuvremenu, bili su više puta pri vrhu, ali nikada do sada i na samom vrhu, iako su to prema svojim stvarnim vrijednostima zavređivali. Dinamo, koji je svoj posljednji naslov slavio prije 13 godina (1958), imao je u dva prvenstva čak i po pet bodova prednosti, pa ipak nije osvojio prvenstvo!? Oba puta je ostvarivao takvu prednost kada su odlučujuće utakmice sudili inozemni suci. U nastavku, pošto je redovno uslijedila zabrana »uvoza« stranih sudaca, pretekli bi ga spretniji takmaci u ovom poslu.

Hajduk je, sâm, bez ičije pomoći osvojio naslov prvaka. Pitanje Dinamovog mjesta, drugog ili trećeg, riješit će se u nedjelju u posljednjem kolu. Bez obzira da li će Dinamo postići drugo ili treće mjesto, časni položaj Dinama u cijelosti nas može zadovoljiti. Iako neki smatraju da je Dinamo mogao postići i više, mišljenja smo da je Dinamo, s obzirom na stvarnu vrijednost sadašnje njegove momčadi, postigao najviše što je mogao.

Ovogodišnje borbe za naslov prvaka kao nikada do sada s ogromnim je zanimanjem pratila i proživljavala sva naša športska javnost, posebice u Splitu i Zagrebu. Navlastito treba pozdraviti činjenicu, koja nas i osobito raduje, da su se ovog prvenstva zajednički vijorile bijele zastave Hajduka i plavi barjaci Dinama, kao i da su pristaše jednog i drugog kluba zajednički klicali Dinamu i Hajduku — Hajduku i Dinamu. Konačno, pristaše Dinama su od srca pozdravili i pozdravljaju ovaj veliki uspjeh Hajduka, kao što bi i Hajdukovci pozdravili uspjeh Dinama.

Posebice se hrvatski športaši mogu pohvaliti i radovati što je grad Split osvojio ništa manje nego šest primata: u tenisu, plivanju, veslanju, košarci, ragbiju i nogometu. Kad se tome pribroji i veliki uspjeh u Puli odgojenog Mate Parlova (inače rođenog u Splitu, od roditelja iz Imotske krajine), koji je prvi od naših boksača na evropskom prvenstvu osvojio zlatnu kolajnu, onda je naša radost još veća. Tu su i rukometaši bjelovarskog »Partizana«, višestruki i također uvjerljivi prvaci Jugoslavije itd. Nesumnjivo hrvatski šport obnavlja svoje svijetle tradicije. Pobjeda Hajduka je gromoglasno odjeknula kako u Splitu tako i u Zagrebu, odnosno u cijeloj Hrvatskoj. Hajduku sa svih strana, pa i svih kontinenata, stižu srdačne čestitke. I redakcija našeg lista s posebnim ushićenjem pozdravlja ovaj velebni uspjeh Hajduka i najsrdačnije mu čestita! Hajdukov uspjeh je slavlje Splita i cijele Hrvatske.

Dr. Jerko Šimić

IZ KULTURNE POVIJESTI

IZVORNO SVJEDOČANSTVO

KAKO JE PODIGNUT SPOMENIK EUGENU KVATERNIKU U RAKOVICI?

Godine 1929. brzojavno sam premješten u Drežnik-grad, na osnovu zloglasnoga Zakona o zaštiti države; mjesto je samo nekoliko kilometara udaljeno od Rakovice, gdje su od 11. X. 1871. do 1921 godine u jarku kraj ceste trunule kosti Eugena Kvaternika.

Obišao sam to mjesto Kvaternikova groba, gdje je narod u znak sjećanja zasadio dunje, kasnije sam razgovarao sa starijim ljudima koji su se sjećali bune, a pročitavši Kvaternikov »Dnevnik«, pomišljao sam da bi mu trebalo podići spomenik.

U dogovoru s Rakovićanima osnovali smo odbor za podizanje spomenika; za predsjednika odbora izabran je Pajo Orešković, trgovac iz Rakovice, za tajnika ja, a za blagajnika Franjo Rajković; članovi su odbora bili seljaci Joso Sabljak, Adam Štajduhar i Pero Orešković. Organizirali smo niz priredbi i dobrovoljno skupljanje novca za spomenik. Prilikom 60. godišnjice rakovičke bune održao sam prigodno predavanje u rakovičkoj osnovnoj školi, koje je bilo dobro posjećeno, i tu je ideja za podignuće spomenika bila spontano prihvaćena.

Osim ove priredbe bilo je i drugih održanih u Rakovici s istim ciljem, pa se tako popularizirala među narodom zamisao o spomeniku. Bilo je pokušaja

Otkriće spomenika hrvatskom borcu i mučeniku Eugenu Kvaterniku u Rakovici 4. VI. 1933.

velikosrpskih politikanata da se ta akcija onemogući, ali usprkos svemu mi smo uspjeli 4. lipnja 1933. na svečan način otkriti poprsje velikom revolucionaru. Željeli smo da Kvaternikovo poprsje izradi Ivan Meštrović, pa smo ga i posjetili u Zagrebu i to mu ponudili, ali kako je on upravo radio spomenik rumunjskom kralju Karolu, taj je posao prepustio svom učeniku Marijanu Matijeviću uz vrlo povoljne uvjete. Svakako, Meštrovićevim osobnim zalaganjem omogućeno je podignuće Kvaternikova spomenika.

Nije bilo lako dobiti dopuštenje za podignuće spomenika. Bilo je to u vrijeme diktature, kad se svaka nacionalna proslava, osobito ako je imala hrvatski karakter, smatrala protudržavnom, pa je trebalo mnogo diplomatske umješnosti da bi se dobilo potrebno dopuštenje.

Treba spomenuti da je narod spontano prihvatio zamisao o spomeniku, sudjelujući besplatno oko klesanja i dovoženja kamenja za postolje, gdje se osobito istakao klesar DANE KOLIĆ iz Drežnika. I tako je ipak došao dan kad smo mogli svečano, uz nazočnost brojnog naroda iz bliže i daljnje okolice, otkriti poprsje rakovičkom buntovniku. Takva nacionalna manifestacija u vrijeme diktature bila je neuobičajena, pogotovu ako je bio u pitanju hrvatski revolucionar.

Zato su službene vlasti htjele da tu proslavu oboje u velikodržavnu jugoslavensku manifestaciju pa su na nju poslale i svoga službenog predstavnika, pukovnika, a i odred jugoslavenskih sokola sa žandarmerijskim oficirom; pa ipak, održao sam jedini govor, u kojem sam zaobišao obvezu da spominjem Karađorđeviće, što se nije sviđalo službenom predstavniku vlasti.

Bojeći se da se ta svečanost ne pretvori u neku velikodržavnu manifestaciju, neki hrvatski intelektualci, pa i članovi društva »Braće hrvatskog zmaja«, nisu prisustvovali toj važnoj svečanosti.

poprsje koje je simbolički preživjelo Danas u Rakovici stoji Kvaternikovo poprsje. koje je simbolički preživjelo ratna razaranja, kao sjećanje na jedno burno i slavno vrijeme ovog borbenog kraja gdje se vjekovima »krvlju ručalo i krvlju večeralo«, i gdje je pred 100 godina Eugen Kvaternik digao svoj buntovni barjak.

Juraj Mravunac, umirovljeni učitlej

DOPISNICI »HT« JAVLJAJU

SISAK

VELIČANSTVENA SMOTRA MLADOSTI

U povodu 30. obljetnice revolucije, u Sisku je 13. lipnja održan 11. slet bratstva i jedinstva. 13000 mladića i djevojaka SR Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine utkali su još jednu sponu u prekrasan vez naše velike tekovine — bratstva i jedinstva naših naroda.

Završnu priredbu otvorio je pokrovitelj sleta, dr. V. Bakarić, član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ. Glavni dio nastupa počeo je u 15.30 pred oko 15.000 građana. Nakon ophodnje dr. V. Bakarić izvršio je smotru preživjelih boraca Sisačkog partizanskog odreda. Pozdravljajući sudionike ove velike svečanosti, dr. Bakarić između ostaloga je rekao:

»Vi ste sproveli tu organizaciju i savjesno sprovodite te sletove. Sprovodite ih, ne tako da biste uniformirali omladinu i stvorili sive organizacione oblike, nego zato da biste se međusobno obogaćivali stečenim iskustvima. Vi činite velike napore da pomognete da se naša zemlja brže i uspješnije kreće naprijed . . .«

»Mislim da je ovo dobar susret« — nastavio je dr Bakarić — »jer pokazuje kakve su čvrste veze između tih drugova koji su prvi ustali da brane zemlju. Sisak je dao taj prvi odred. Ono što je za njega karakteristično jest to da ga je dao bez direktive, bez poziva, sam, na vlastitu inicijativu. Bio je to prvi partizanski odred u Hrvatskoj, a čini se i u Jugoslaviji . . .«

Nakon govora dr. Bakarića uz zvuke himne i podizanje sletske zastave počeo je trosatni program. Izvanredan dojam na brojne gledaoce ostavili su sudionici osnovnih i srednjih škola, radnička i seoska omladina Siska, Bihaća, Prijedora, Novog Mesta i Banjaluke, kao i pripadnici JNA.

Građani Siska, grada domaćina, pokazali su vrhunac gostoljubivosti prema prijateljima iz bratskih republika.

I. Matijašević

Detalj sa sleta (D. Smernić)

ZAGREB

PROSLAVA OBLJETNICA

HKD Sv. Ćirila i Metoda proslavilo je neke najtvažnije ovogodišnje obljetnice objavljivanjem knjige »Obljetnice hrvatskih velikana«, te ciklusom prigodnih predavanja.

11. VI. održao je pozdravni govor glavni urednik Društva, prof. Radovan Grgec, a zatim je urednik prof. Stanko Tenšek govorio o značenju obljetnica za buđenje naše nacionalne svijesti. Dr. Vojmil Rabadan govorio je o Marku Maruliću u povodu jubilarne godine izlaska njegove »Judite«.

17. VI. o banu Jelačiću, prigodom 170. godišnjice njegova rođenja, govorio je urednik »Marulića« prof. Stjepan Krčmar, a o pogibiji Zrinsko-frankopanskoj prof. Anđelko Mijatović, dok je prigodne pjesme recitirao Mirko Kovačević.

Predavanja se nastavljaju 24. VI. komemoracijom smrti Eugena Kvaternika u Rakovici i rođenja Ante Starčevića.

NARODNA MOLITVA NA RADIĆEVU GROBU

Savez studenata Hrvatske organizirao je 19. lipnja u Studentskom centru veličanstvenu priredbu u povodu stote obljetnice rođenja hrvatskog velikana Stjepana Radića. Nakon uvodne riječi RENÉ HOLLOSA, predsjednika Odbora za kulturu SS Hrvatske o liku Stjepana Radića govorio je ZVONIMIR KULUNDŽIĆ. On je evocirao uspomene na velikana hrvatske politike. Zatim je prikazan dokumentarni film iz života Stjepana Radića: bilo je dosta dirljivo vidjeti nakon toliko godina zaborava živog nam Stipicu, pa makar i na filmskom platnu.

Potom je govorio ANTE PARADŽIK, predsjednik SS Hrvatske, založivši se za oživljavanje ideala Stjepana Radića. Paradžikov govor nazočni su pozdravili snažnim odobravanjem. Nastup IVANA ZVONIMIRA ČIČKA, prorektora Hrvatskog sveučilišta, bio je poseban doživljaj. Odjeven u slavonsku narodnu nošnju, Čičak je govorio o suvremenosti Radićeva djela za hrvatske sveučilištarce. U svojem izlaganju — stalno prekidan poklicima odobravanja — prorektor je govorio o hrvatskoj sadašnjosti i budućnosti. Istakao je da je »strah najljući protivnik hrvatskog naroda. Straha se stoga moramo osloboditi. Čičak je uz podršku prepune dvorane predložio da se u novom ustavu SR Hrvatske predvidi i mjesto Predsjednika hrvatske republike. Zatim je IVAN BORAS, studentski zastupnik u Hrvatskom saboru podnio Saboru zahtjev »da se brončani simbol zaslužnog hrvatskog bana Josipa Jelačića vrati u prijestolnicu Hrvata na svoje mjesto«.

Više od dvije tisuće nazočnih ustavši na noge dugotrajnim poklicima burno je podržalo zahtjev.

U umjetničkom dijelu programa pjevao je VLADIMIR RUŽĐAK uz glasovirsku pratnju STJEPANA RADIĆA, unuka slavnog hrvatskog vođe. Potom su hrvatske narodne pjesme izvodile družine »Podgorac«, »Sljeme«, »Prigorac« i »Bosiljak«, a hrvatska narodna kola izvelo je SKUD »Ivan Goran Kovačić«.

Nakon govora i umjetničkog programa I. Z. ČIČAK je pozvao nazočne da se položi vijenac na grob Stjepana Radića. Mnoštvo je u dugačkoj povorci krenulo zagrebačkim ulicama pjevajući stare hrvatske pjesme i budnice. Prisutni građani su se pridružili sveučilištarcima tako da je u dugačkoj povorci koračalo više od desetak tisuća građana.

Na grobu Stjepana Radića, nakon otpjevane »Lijepe naše«, govorio je DRAŽEN BUDIŠA, predsjednik SS Zagreba. Burno pozdravljen, BUDIŠA je aktualizirao Radićevu misao u sadašnjem trenutku hrvatske povijesti. Potom je oduševljeno pozdravljen i I. Z. ČIČAK. Sveučilištarci i građani podigli su u vis BUDIŠU, ČIČKA i PARADŽIKA srdačno im kličući. Ova uistinu nevidena proslava hrvatskih sveučilištaraca završila je pjevanjem Hrvatske narodne molitve, što ju je prema tekstu Stjepana Radića uglazbio Josip Canić.

M. Bradarić

STUDENTSKI DOM »ANTE RADIĆ«

18. lipnja svečanom sjednicom Vijeća stanara Studentski dom »Cvjetno naselje« promijenio je ime u Studentski dom »ANTE STARČEVIĆ«. Na proslavi su bili nazočni Dražen Budiša, predsjednik SS Zagreba i Ante Paradžik, predsjednik SS Hrvatske. Pozdravni govor održao je Stjepan Sučić, član predsjedništva SS Zagreba.

M. B.

IZAŠAO JE

PRVI BROJ HRVATSKOG ZNANSTVENOG ZBORNIKA

Želeći pridonijeti promicanju hrvatske znanosti, Matica hrvatska, naša najstarija kulturno-znanstvena ustanova, pokrenula je HZZ; izlazit će najmanje dva puta na godinu, a posebno će nastojati, kako precizira Uredništvo u »Uvodnoj riječi, oko jedinstva znanosti, i nastojati okupiti stručnjake sa svih područja, posebno društvenih i duhovnih znanosti.

Iz sadržaja prvoga broja može se nazreti i tematska otvorenost zbornika: o »Chestertonovj knjizi o ortodoksiji« objavljuje fragment iz 1942. godine MIROSLAV KRLEŽA, »Opsegom povijesti hrvatskog jezika« bavi se R. KATIČIĆ, a o st... Carla Goldonija, u povodu prijevoda njegovih »Uspomena« na hrvatski, piše F. Čale. O sedam posebnosti hrvatske kulture, u tekstu »Otvorenost hrvatske kulture«, piše D. PEJOVIĆ, a dvjema temama iz novije naše povijesti bave se F. TUĐMAN (Slom vidovdanskog parlamentarizma i državno-politička kriza Kraljevine SHS) i J. IVIČEVIĆ (Odrednice unitarističkog nacionalnog programa I i II kongresa KPJ). O Engelsu piše D. RODIN (njegovo određenje ideologije, znanosti i socijalizma), a o istaknutom hrvatskom pedagogu, Mariji Jambrišak, M. OGRIZOVIĆ. Povjesničari M. BRANDT i P. SELEM objavljuju dvije rasprave iz starije povijesti (prilozi o genezi neomanihejskog dualizma i pojavama egipatskih božanstava na našem tlu). Zbornik obasiže preko 300 stranica. Urednici su Š. Dodan, R. Katičić i D. Pejović (glavni i odgovorni urednik), a u Uređivačkom vijeću S. Babić, Z. Baletić, G. Gamulin V. Gotovac, J. Ivičević, S. Lipovčan, A. Marušić, Z. Posavac, M. Šicel i V. Švacov. Uspjelu likovnu opremu dao je H. Šercar. Kako obavještava uredništvo, drugi se broj HZZ-a nalazi već u tisku.

DOBITNICI NAGRADE »V. NAZOR«

Ovogodišnje nagrade proglašene su 15. lipnja, a podijeljene 19. lipnja.

Za ŽIVOTNO DJELO nagradu su primili: SLAVKO BATUŠIĆ, povjesničar kazališta iz Zagreba, MARIJAN DETONI, ak. slikar, BLANKA DUŽANEC, keramičar, STJEPAN GOMBOŠ, arhitekt, KRSTO HEGEDUŠIĆ, ak. slikar, LAVOSLAV HORVAT, arhitekt, VELJKO MARIČIĆ, dramski umjetnik, BRANKO MARJANOVIĆ, filmski režiser, NIKOLA ŠOP, književnik, IVO TIJARDOVIĆ, skladatelj, te SAMOSTAN SV. MARIJE U ZADRU.

GODIŠNJE NAGRADE dobili su filmski režiser NIKOLA BABIĆ, likovni umjetnik JAGODA BUIĆ, skladatelj DUBRAVKO DETONI, ak. slikar ALBERT KINERT, književnik STANKO LASIĆ, kipar ZVONIMIR LONČARIĆ, redatelj MIRO MEĐIMOREC, dizajner BRUNO PLANINŠEK, ak. slikar ZLATKO PRICA, arhitekt ANTE ROŽIĆ, ak. slikar MILJENKO STANČIĆ, književnik ANTUN ŠOLJAN, kazališni umjetnik FABIJAN ŠOVAGOVIĆ, te dva zagrebačka kazališta: GAVELLA i KOMEDIJA.

SPLIT

NAGRADE »SLOBODNE DALMACIJE«

Ovogodišnja Nagrada za umjetnost dnevnika »Slobodna Dalmacija« pripala je, većinom glasova stručnog žirija, dipl. ing. arh. ANTI ROŽIĆU iz Makarske za arhitektonski projekt i izvedbu objekata hotela »Berulia« i Turistički centar u Brelima.

U najuži izbor ušli su još: IVO BREŠAN za dramu »Predstava 'Hamleta' u selu Mrduša općina Blatuša«, Zvonimiru Bulјeviću za prozna djela »Zli otoci« i »Ožiljci« i Vasku Lipovcu za samostalnu izložbu u Zagrebu.

Nagrada, koja se dodjeljuje već treću godinu, pada na dan obljetnice izlaženja »Slobodne Dalmacije« 17. lipnja.

T. L.

ŽUPANJA

U SPOMEN S. RADIĆU

U velikoj dvorani kina »Mladost« 11. je lipnja na svečan način proslavljena 100. godišnjica rođenja Stjepana Radića, pod pokroviteljstvom FRANJE HUBERA, predsjednika Skupštine općine; prisustvovalo je oko 800 građana iz mjesta, okolnih sela, a došao je i prepun autobus iz Vidovica, sela iz susjedne Bosne. Ne pamti se da je ikada bio tolik posjet u dvorani od njene izgradnje.

Svečanu akademiju otvorio je JOSIP DOMINKOVIĆ, tajnik MH u Županji; u svojoj je pozdravnoj riječi prisutne upozorio na staru, veliku i bogato izvezenu zastavu koju je jedan Bošnjačanin nosio 1927. godine, prilikom boravka Stjepana Radića u tom velikom šokačkom selu. Zatim je povjesničar dr. Franjo Tuđman u jednosatnom predavanju govorio o ulozi i liku Stjepana Radića, pozdravljen skandiranjem i dugim aplauzom oduševljenih i zahvalnih posjetilaca.

Svečanosti su prisustvovali predstavnici Matice iz Vinkovaca i Slavonskog Broda, te društveno-politički i javni radnici županjske komune. Među prisutnima vidjeli smo i one za koje sa sigurnošću možemo tvrditi da nisu nikada, ili godinama, bili u dvorani kina »Mladost«.

Priredba je završena bogatim i zanimljivim kulturno-zabavnim programom, koji su izveli zborovi učenika osnovnih škola i gimnazije iz Županje i Bošnjaka, te KUD »Vladimir Nazor« iz Bošnjaka. Najtoplije su bili pozdravljeni zbor učenika OŠ »Boris Kidrič«, koji je izveo »Lijepu našu«, te članovi KUD-a za splet hrvatskih pjesama i plesova.

Organizator ove svečane akademije, koja je uspjela iznad svakog očekivanja, požalio je što nije održana na otvorenu prostoru, jer mnogo građana nije moglo ući u dvoranu.

S. Tomić

OSIJEK

BORAVILA ELITA HRVATSKIH SKLADATELJA

Za trajanja Annala komorne opere i baleta (od 24. svibnja do 6. lipnja) Osijek je bio ne samo važno glazbeno središte kroz koje su prošli ansambli od Rijeke do Beograda iz Zemlje, te Haaga, Beča, Atene i Pećuha iz inozemstva, nego i okupljalište istaknutih hrvatskih skladatelja. Na otvorenju je bio predsjednik Društva hrvatskih skladatelja BRANIMIR SAKAČ, a po više dana boravili su u Osijeku MIROSLAV MAGDALENIĆ, IVO TIJARDOVIĆ, BRUNO BJELINSKI i JOSIP STOJANOVIĆ. Posljednja dvojica ujedno su i autori nagrađenih kratkih opera na natječaju koji je raspisan u povodu Annala. Kratke opere »Močvara« Bruna Bjelinskog i »Romanca« Josipa Stojanovića doživjet će na »Annalu 72« proizvedbu — objavio je na završetku »Annala 71« Branimir Sakač, istakavši ujedno: »Annale u Društvu hrvatskih skladatelja ima iskrenog prijatelja. Svaki daljnji uspjeh Annala Društvo hrvatskih skladatelja smatrat će i svojim vlastitim uspjehom na radu oko naše glazbene kulture, kao naše zajedničke stvari.«

Otišao Dragutin Savin

Dugogodišnji dirigent, redatelj i scenograf Hrvatskoga narodnog kazališta i donedavni direktor osječke opere, poznati hrvatski skladatelj Dragutin Savin, otišao je ovih dana iz Osijeka. On sada vodi operu HNK u Splitu. Na odlasku je Zajednica kulturnih djelatnosti općine priredila oproštajnu svečanost, na kojoj je umjetniku uručen i spomen-dar, umjetnička slika osječkoga akad. slikara Vladimira Džanka. No, odlazak maestra Savina iz Osijeka ne znači i prestanak suradnje. Dragutin Savin umjetnički je direktor Annala komorne opere i baleta i svi su izgledi da će taj položaj i dalje zadržati, što će za Osijek i osječku operu značiti veoma mnogo, jer se Annale dovinuo do istaknute razine zahvaljujući, uz ostalo, i svom umjetničkom voditelju Savinu.

I. S.

Dragutin Savin

ZABILJEŽENO KAMEROM

Poprsje Veci Holjevcu

Kao što smo izvijestili u jednom od prijašnjih brojeva HT-a, pred osnovnom školom u Sigetu, u Novom Zagrebu, školom koja nosi ime hrvatskog revolucionara i dugogodišnjeg gradonačelnika našega glavnoga grada, otkriveno je poprsje Veci Holjevcu, rad kipara Sabolića.

U pravo vrijeme: godinu je dana od njegove prerane smrti; i stanovnici Zagreba i žitelji u cijeloj Hrvatskoj znaju koliko je Veco Holjevac pridonio boljitku i Zagreba i Hrvatske.

Veco Holjevac
Snimio: Ranko Karabelj

SA SJEDNICE OPĆINSKE KONFERENCIJE SKH I SSRNH

U Đakovu — pozitivno

Na zajedničkoj sjednici Općinske konferencije SKH i Općinske konferencije SSRNH u Đakovu, što je održana 12. lipnja ove godine, pozitivno je ocijenjen rad Matice hrvatske u Đakovu. U glavnom referatu Općinskog komiteta SKH, pod naslovom »O nekim aktualnim pitanjima društveno-ekonomskog i političkog života u komuni«, o Matici hrvatskoj u Đakovu rečeno je ovo:

»Rad MH za ovo kratko vrijeme mogao bi se ocijeniti kao pozitivan, što je nedavno zaključio i OK SKH Đakovo. Organiziranjem književne večeri proslava 300. obljetnice pogibije Zrinskih i Frankopana kao i skora proslava 100. obljetnice braće Radić, očito se pokazuje sadržaj rada MH — njegovanje hrvatske kulturne baštine i održavanje nacionalne svijesti hrvatskog naroda. Osnivanje MH u Đakovu kod nekih je građana izazvalo sumnju o osnivanju neke šovinističke organizacije, kojoj je cilj izazvati nacionalnu netrpeljivost, poglavito Hrvata i Srba. Dosadašnji njezin rad pokazao je da su takva razmišljanja bile zablude, a ponekad i insinuacije, koje su često same pravile nacionalne probleme, iako ih faktički nije bilo. Nošenje hrvatskih grbova i nacionalnih zastavica, pjevanje rodoljubnih pjesama pripisuje se osnivanju MH u Đakovu. Točno je da je MH najstarije hrvatsko kulturno-prosvjetno duštvo, koje u svom radu mora nositi i politička obilježja, utoliko ukoliko je kultura politika, i obrnuto (npr. proslava nacionalnog borca za Hrvatsku — političara Stjepana Radića), ali do sada MH u Đakovu nije djelovala u smislu kreiranja osnovne političke linije. Međutim, moramo se energično suprotstaviti nekim mišljenjima, a među njima možda i mišljenjima komunista, da nošenje grba ili pjevanje hrvatskih rodoljubnih pjesama posvećenih ovoj ili onoj ličnosti kvalificiramo kao hrvatski šovinizam. Svi oni koji tako misle trebali bi ispitati svoju nacionalnu poziciju.

Još je manje istina da je osnivanjem MH počelo isticanje nacionalnih obilježja, jer je to bilo evidentirano i prije 6. XII. 1970, kada je bila osnovana MH u Đakovu. Uključivanjem komunista u rad MH u Đakovu stvorit ćemo, sigurno, perspektivu da MH stvarno ostane na pozicijama X. sjednice CK SKH i političkoj platformi Saveza komunista, a i do sada u Upravnom odboru djeluje nekoliko istaknutih društveno-političkih radnika, i komunista i nekomunista. Isto tako, treba se energično suprotstaviti eventualnim nacionalističkim ekscesima pojedinaca koji to poistovjećuju s MH. Nekakav nacionalistički istup ili istup pojedinca člana MH nije istup MH u Đakovu, nego njegov osobni, pa ga tako treba i okvalificirati. Uopćavanje i generaliziranje ne vodi rješavanju problema. Mislimo da treba pozdraviti inicijativu MH o skorom osnivanju knjižare MH u Đakovu, koja će sigurno pridonijeti afirmaciji hrvatske kulture šireći knjige i časopise među pučanstvo. Isto tako i davanje knjiga gradskoj knjižnici na uporabu što ih je MH prikupljala u vrijeme osnivanja seoskih knjižnica i čitaonica potvrđuje ideju da bi nakon izgradnje Doma MH Gradsku knjižnicu trebalo staviti u sastav tog doma. Smatramo da je MH u Đakovu još uvijek u organizacijskom sređenju i bez strogo određenog programa rada, pa bi bilo dobro da se ti organizacijsko-programatski problemi što prije srede. Ne bi bilo naodmet da sve Matice u Slavoniji održe sastanak na kojemu bi zajednički raspravile o načinu svoga rada. Možda bi ovaj skup trebala inicirati upravo MH u Đakovu.«

M. J.

DUBROVNIK

Važan čimbenik u kulturnom životu

U posljednje vrijeme Matica hrvatska u Dubrovniku postaje važan čimbenik u kulturno-prosvjetnom životu dubrovačkog kraja. Osnivanje novih povjereništava u mjestima dubrovačke općine, predavanja kulturnih, znanstvenih i društveno-političkih radnika na Katedri Matice, proslava obljetnica istaknutih Hrvata, te izdavačka djelatnost, najvažnije su aktivnosti Matice hrvatske u Dubrovniku. Pored ranije osnovanih povjereništava u Kuni na poluotoku Pelješcu, Grudi i Župi Dubrovačkoj, prije kratkog vremena konstituirana su povjereništva u Čilipima, Stonu i Slanome. Osim organiziranja predavanja znanstvenika koji posjećuju Dubrovnik, povjereništva imaju zadaću razvijati i proširivati prilično umrtvljenu kulturno-prosvjetnu djelatnost na izvangradskom području. Uskoro će Matica hrvatska u Dubrovniku osnovati još neka povjereništva. Osobito se s nestrpljenjem očekuje ustrojstvo Matice hrvatske u gradiću Cavtatu.

Časopis »Dubrovnik«, što ga već dugi niz godina izdaje Matica hrvatska, razvio se u posljednje vrijeme u jednu od najboljih periodika te vrste u Hrvatskoj. Članci istaknutih znanstvenika o trenutnoj političkoj situaciji u našoj zemlji, književni prilozi, te znanstveni radovi o dubrovačkoj prošlosti, osiguravaju časopisu sve veći broj čitatelja. Zbog velikog interesa javnosti »Dubrovnik« će od ove godine izlaziti u šest brojeva na godinu, umjesto četiri broja, kako je bilo do sada.

Tijekom proljeća na Katedri Matice hrvatske u Dubrovniku održano je ukupno 15 predavanja. Između ostalih izlagali su Ivo Frangeš, Vlado Gotovac, Marko Veselica, Miko Tripalo, Andrija Dujić, Josip Šentija, Juraj Andrassi i drugi.

Na nedavnom plenarnom sastanku članova radnika Matice hrvatske u Dubrovniku rečeno je da je aktivnost Matice u dosadašnjem razdoblju bila plodna i politički dobro usmjerena, te da s takvim radom treba i dalje nastaviti. Istaknuto je, nadalje, da u rad Matice treba što više uključiti srednjoškolsku i studentsku mladež. Članovi radnici Matice hrvatske podržali su prijedlog Društva prijatelja dubrovačke starine da se u Dubrovniku otvore odjeljenja klasične gimnazije, jer tako naobraženih kadrova danas u Dubrovniku ima veoma malo. Posebna je teškoća u tome što Matica hrvatska nema vlastitih društvenih prostorija u kojima bi članovi mogli još znatnije razvijati kulturnu djelatnost, pa je u tom smislu apelirano na društveno-političke organizacije Dubrovnika da se taj problem što prije riješi.

P. Čupić

VARAŽDIN

Raznolika aktivnost

Već duže vrijeme osjeća se u Varaždinu organizirana i plodna aktivnost Matice hrvatske, koja se očituje u brojnim akcijama u kulturnom i društvenom životu. Matica hrvatska bila je jedan od organizatora svečane akademije u povodu izlaska treće knjige »Danice Ilirske«. Na akademiji je govorio prof. dr. Ivo Frangeš o Ljudevitu Gaju, koji je jedan dio svoga života proveo na školovanju upravo u Varaždinu. U umjetničkom dijelu programa osobito je bio zapažen nastup netom osnovanog mješovitog pjevačkog zbora Matice hrvatske. Nedavno je Upravni odbor Matice hrvatske odobrio da se zbor nazove imenom Ivana Padovca.

U povodu proslave tristote obljetnice pogibije Petra Zrinskoga i Frana Krste Frankopana Matica je hrvatska organizirala predavanje o književnim značajkama romana »Urota zrinsko-frankopan- [illegible] predavač je bio prof. dr. Miroslav Šicel. Proslavi se pridružilo i Narodno kazalište »August Cesarec« dramskom kronikom »Zrinski« Tita Strozzija. Varaždinska je Matica sudjelovala i u organizaciji središnje proslave u Čakovcu, gdje je nastupio i Matičin zbor.

Za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split i tunela kroz Učku Matica hrvatska iz Varaždina već je uplatila 1.000 dinara. Osim toga, 17. je svibnja održana priredba u korist tih akcija. Nakon uvodne riječi narodnog zastupnika Janka Peharde govorio je prof. Radovan Jandrašić o značenju tunela kroz Učku i buduće auto-ceste Zagreb—Split za daljnji ekonomski i kulturni napredak Hrvatske. Na priredbi je nastupio zbor Matice hrvatske »Ivan Padovec«, zbor RKUD »Sloboda« i nekoliko uglednih instrumentalnih solista. Ista je priredba ponovljena 28. svibnja u Novom Marofu, čak s većim financijskim efektom, a održat će se i u Ludbregu i u Ivancu. Zbor Matice hrvatske »Ivan Padovec« nastupit će na festivalu amaterskih zborova u Petrinji i na proslavi 490. obljetnice osnivanja škole u Varaždinskim Toplicama.

Ogranci Matice hrvatske u Varaždinu, Čakovcu i u Koprivnici zajednički pokreću časopis »Hrvatski sjever«. Prvi je broj upravo u tisku, a izaći će u toku mjeseca lipnja. Matica hrvatska u Varaždinu izdavač je zbirke »Haiku poezija« Z. Petrovića, a angažirat će se i u pothvatu da se objavi foto-monografija grada Varaždina.

Zaključeno je da se u suradnji s RKUD »Sloboda« dostojno obilježi trideseta obljetnica podizanja ustanka u Hrvatskoj. Pribrojimo li tome nedavno održano predavanje prof. Baučića o vanjskoj migraciji hrvatskog stanovništva, s posebnim osvrtom na okolicu Varaždina i na Međimurje, te veliku angažiranost članova na popularizaciji Hrvatskog tjednika i ostalih Matičinih izdanja, onda smo naznačili sadašnje oblike djelatnosti Matice hrvatske u varaždinskoj kulturnoj sredini.

I. Z.

SENJ

Inicijativa za osnivanje ogranka Matice

Slično kao i u drugim gradovima i mjestima u SR Hrvatskoj, tako je i u Senju pokrenuta inicijativa da se osnuje sjedište Matice hrvatske, gradu koji je uvijek bio svjetla točka u povijesti hrvatskoga naroda u kulturnom i u političkom pogledu. Za tu se akciju pokazala potreba jer Senj, unatoč svoje kulturne tradicije, kulturno stagnira. Nekad kulturno središte svoga kraja, danas je Senj provincija.

Sa žaljenjem se mora utvrditi da za tu inicijativu nema u svih razumijevanja, iako ju je najveći dio senjske javnosti najtoplije pozdravio. O tome svjedoči podatak da se u cigla dva dana u Maticu hrvatsku učlanilo preko 200 članova.

Ogranak Matice hrvatske u Senju bit će prvi Matičin ogranak na području od Rijeke do Zadra. Matica će hrvatska u Senju osigurati stalnu kulturnu djelatnost. Ali, kako će sve to uspjeti ne ovisi o pojedincima koji su pokrenuli ovu inicijativu već o tome hoće li je senjska javnost podržavati kao do sada.

I. M.

ZADAR

Rasprava o »Zadarskoj reviji«

Upravni odbor Matice hrvatske u Zadru organizirao je otvorenu raspravu o »Zadarskoj reviji«, jedinom časopisu koji izlazi u nekada tako velikom središtu Hrvatske. U izravnoj raspri, na trenutke i veoma oštroj, govorilo se o časopisu, jeziku u njemu, suradnicima, tematici i najposlije o tome kakav bi trebao biti ubuduće. Prezentacija tema, izbor suradnika i jezik bili su središnja tema razgovora. Konstatirano je da su suradnici »Zadarske revije« uvijek iste osobe; istina, nitko nije negirao njihov znanstveni kvalitet ili umjetničku vrijednost. Jezik je nečist jer mnogi suradnici »Zadarske revije« pripadaju različnim jezičnim područjima. Stoga bi trebalo angažirati lektora da ujednačuje jezik časopisa u duhu hrvatskog književnog jezika. Bilo je i konkretnih prijedloga. Može surađivati tko god za rad ima volju, ali bi problematika koju obrađuje, ukoliko nije književni prilog, morala biti usko vezana sa Zadrom i južnom Hrvatskom. Govoreći o suradnji mladih kulturnih radnika, preporučeno je da se nametnu kvalitetom, a ne negodovanjem i neradom. Zadar ima nešto više od 60 doktora nauka, ali malo koji od njih, na žalost, surađuje u Reviji, već svoje radove objavljuju izvan Zadra u drugim časopisima. Trebalo bi osigurati veća sredstva za časopis, kako bi se suradnici mogli realnije nagraditi za svoj trud. Prihvaćena je ostavka dosadašnjeg glavnog urednika dra Dinka Foretića, koji ju je dao zato što smatra da ne bi mogao udovoljiti zahtjevima što su utvrđeni u raspravi.

Za novoga glavnog urednika Revije predložen je književnik Ivan Aralica, koji će uskoro pred Izdavačko vijeće i upravni odbor Matice hrvatske u Zadru izići s prijedlogom programa daljnjega rada Zadarske revije.

M. Vasilj

Kratke vijesti

PREDSJEDNIK MATICE HRVATSKE U IMOTSKOME

U Imotskom, središtu Krajine potkraj svibnja boravili su poznati hrvatski kulturni radnici: prof. dr. Ljudevit Jonke, prof. Nerkez Smailagić, pedagog Ivan Leko i redatelj Antun Vrdoljak. Dok su Leko i Vrdoljak zagrebački Imoćani, za Jonku i za Smailovića bio je to prvi susret s Imotskom krajinom. Njihovim zanimljivim predavanjima prisustvovalo je oko četiri stotine imotskih prosvjetnih radnika, zatim predstavnici društveno-političkih organizacija, predsjednik općinske skupštine, sekretar komiteta, predsjednik OK, te savezni poslanici i narodni zastupnici u Saboru. Ugledni gosti pozdravili su izgradnju Doma Matice hrvatske u Imotskom, obećavši i svoju pomoć. Matica je hrvatska u Imotskom osnovana u prosincu prošle godine, a sada već broji 1800 članova. **(B. T.)**

... I U BJELOVARU

Na poziv Matice hrvatske u Bjelovaru je 2. lipnja gostovao predsjednik Matice hrvatske, prof. dr Ljudevit Jonke. U dvorani (najvećoj u Bjelovaru!?) s 250 mjesta okupilo se više od 400 građana. Nakon uvodnog izlaganja prof. Josipa Kurtaka o osobi i djelu Ljudevita Jonke, predsjednik je Matice hrvatske govorio o temi »Hrvatski jezik danas«. Tijekom svojeg boravka u Bjelovaru predsjednik se Matice hrvatske zanimao za djelovanje bjelovarske Matice i za aktualne društvene probleme u Bjelovaru i njegovoj okolici. **(M. T.)**

karte na stol

Natječaj o temi Ogulin

Zamislite natječaj na temu prošlosti Ogulina, s ovakvim uvjetima:
1. u tekstu se ne smije spomenuti da je Ogulin u Hrvatskoj, niti uopće upotrijebiti riječ Hrvatska,
2. u tekstu se ne smije spomenuti da je Ogulin pripadao hrvatskim velikašima Frankopanima,
3. prednost u natječaju imaju radnici Zavičajnog muzeja u Ogulinu.

Rok natječaja: Dan ustanka naroda Hrvatske

Nagrada: Šišićev »Pregled povijesti hrvatskog naroda«

U želji da pomognemo natjecateljima kako bi udovoljili teškim uvjetima natječaja, upućujemo ih na prospekt Zavičajnog muzeja u Ogulinu. Autoru toga prospekta uspjelo je upravo ono što se običnom građaninu čini nemogućim: na šezdesetak redaka i sa cca 4000 znakova napisao je kratku povijest ogulinskog grada a da pri tom NI JEDANPUT NIJE SPOMENUO DA JE TAJ GRAD U HRVATSKOJ, da su Frankopani hrvatski velikaši, da je riječ o hrvatskoj povijesti i hrvatskom narodu. Tek na jednom jedinom mjestu on nas obavještava kako je Ogulin (potkraj 16. st.) bio sjedište 13. kapetanije »u Hrvatskoj krajini« — i to je sve. Inače iz teksta vidimo da je sama građevina spomenik »opće-jugoslavenskog« značaja, da je Bernardin Frankopan dao sagraditi utvrdu, da »vlasnik Ogulina Stjepan Frankopan« nije mogao odolijevati turskim navalama, pa je Ogulin pao u »kraljevske ruke«, ali o tome tko su ti Frankopani, gdje se nalazi Ogulin, kome je pripala Vojna krajina nakon razvojačenja, čiji su to kraljevi držali Ogulin, itd. — o tome nas prospekt ne obavještava, već prepušta enigmatičarima da to riješe.

Preporučili bismo Muzeju da u novom izdanju prospekta izvede Frankopane, Ogulin i Hrvatsku iz anonimnosti.

PITANJA Drugu Ibrahimu Latifiću, generalnom direktoru Saveznog zavoda za statistiku

Poštovani druže Latifiću,

O tome da popis naših radnika u inozemstvu nije izvršen kako valja već smo pisali. Novo svjedočanstvo nalazimo u »Borbi« od 17. lipnja 1971. koja dokazuje da samo u Zapadnoj Njemačkoj ima toliko naših radnika, koliko ih vaš Zavod bilježi ukupno u inozemstvu. »Borba« tvrdi slijedeće:

»Popis naših radnika u inozemstvu nije tačan, jer više tisuća naših ljudi koji su u inozemstvu s kompletnim obiteljima, nije popisano. Konzulati, suviše opterećeni redovitim poslovima, nisu stigli to učiniti pogotovo što je od 1. do 15. aprila bio kratak rok.

Ovo tvrdi rukovodilac kluba jugoslavenskih radnika u Štutgartu Siniša Hrestak, do nedavno šef kluba u Švicarskoj, koji je ovih dana posjetio 'Borbu'.

Samo u pokrajini Badvitemberg ima 140.000 Jugoslavena. U glavnom gradu ove pokrajine — Štutgartu ima ih 40.000, a među njima je i nekoliko tisuća radnika s obiteljima.

Ovih dana tamošnja policija objavila je da u Zapadnoj Njemačkoj ima 515.000 Jugoslavena. Osim toga, zna se da ih 70.000 radi na crno, što znači da ih policija nije registrirala jer se kriju, pošto se sada, prema dogovoru s Jugoslavijom, radnici primaju samo legalnim putem — preko zavoda za zapošljavanje. Dakle, samo u Njemačkoj ima oko 600.000 radnika, a u službenom popisu Jugoslavije tvrdi se da ih u inozemstvu ima ukupno 620.000. A što je s onih 25.000 u Švedskoj, 70.000 u Francuskoj, 40.000 u Austriji, po pet do osam tisuća u zemljama Beneluksa i 300.000 sezonaca iz Slovenije i Hrvatske koji preko ljeta borave u inozemstvu.

Po mišljenju Siniše Hrestaka, čovjeka koji odlično znade prilike u većini od 40 klubova naših radnika širom Evrope, istini su mnogo bliže procjene o tome da je u inozemstvu 900.000, pa možda i milijun Jugoslavena, a ne 620.000, kako to predstavlja statistika.«

Molimo Vas da obavijestite javnost koliko se stvarno naših radnika nalazilo na dan posljednjeg popisa u inozemstvu, i tko je odgovoran da stotine tisuća naših ljudi nije evidentirano. Ovo nije samo statistički problem, nego se radi o elementarnim interesima naših naroda. Ta je brojka bitna za čitavu našu politiku razvoja. Da bismo do te brojke došli, dali smo milijarde na ime troškova popisa.

Inspektoratu tržišta SR Hrvatske, Zagreb

Poduzeće »Inter-export« iz Beograda prisiljava »Inex-Duilovo«, samostalnu organizaciju udruženog rada u Splitu, da robu ne nabavlja iz lokalnih izvora, nego isključivo od stanovitih proizvođača koje »Inter-export« odredi (npr. Inex-pivo iz Vršca ili rakiju klekovaču). Iz centrale poduzeća naređeno je da se premjesti na drugo radno mjesto svaki radnik koji ne podrži diskriminaciju onih proizvođača koje ne podržava sektor za unutrašnju trgovinu »Inex-turist«.

Ovako grubo narušavanje jedinstva tržišta i diskriminacija velikog broja radnih organizacija ne može se opravdati nikakvim internim, organizacionim, a pogotovu ne gospodarskim razlozima i potrebama.

O ovome, a i drugim primjerima grubog narušavanja jedinstva tržišta i propisa, čitali smo u »Analizi uvjeta kreditiranja ugostiteljsko-turističkih organizacija na primorskom području SR Hrvatske«, koju je izradila Služba društvenog knjigovodstva Hrvatske.

Molimo Vas da obavijestite javnost što ste poduzeli u ovom slučaju.

Nema prostora za hrvatsku čitaonicu?

Iako postoji i želja i potreba, u Vukovaru se ne može osnovati hrvatska čitaonica, jer — kažu — nema prostorija. Međutim, ovakav se »izgovor« čini čudnim svakome tko zna da su svojevremeno Hrvati u Vukovaru izgradili najljepši dom u okolini, sa kazališnom i koncertnom dvoranom.

Ista dvorana nedavno je preuređena za potrebe kazališta, no ono je radilo i životarilo tek kratko vrijeme. U ovom renoviranju uklonjena je panorama Vukovara, rad prof. Renarića, koja se nalazila iznad pozornice. Također je, s balkona, uklonjen i veliki ugrađeni povijesni hrvatski grb. Na pročelju zgrade danas nema ni natpisa »Hrvatski dom«, a tako ni spomen-ploče postavljene o tisućugodišnjici hrvatskog kraljevstva (1925). U istome domu, s ulice, nalazila se Hrvatska čitaonica. Danas taj prostor služi u druge svrhe.

Znaci su skinuti, zgrada Doma postoji, ali — nema prostorija za obnovu hrvatske čitaonice.

Čini nam se: ipak nešto nije u redu.

Koprivnički biseri

Vožnja u »jednom smeru«

U središtu Koprivnice, ispred hotela »Turist«, na Trgu Republike, već godinu dana stoji prometna oznaka s natpisom: »Jedan smer«, i nitko je ne mijenja. Koliko nam je poznato, nadležni drugovi primaju osobni dohodak u SR Hrvatskoj i morali bi voditi više brige o jeziku na javnim mjestima, a ne voziti u »jednom smeru«.

Ah, ti natječaji...

Komisija za izbor i imenovanje Skupštine općine Koprivnica raspisala je prije kratkog vremena natječaj za popunjenje radnog mjesta direktora Centra za informacije, sa slijedećim uvjetima:
1. VSS i dvije godine prakse u novinarstvu, ili
2. Viša SS i pet godina prakse u novinarstvu,
3. SSS i osam godina prakse u novinarstvu.

Na ovome je ostalo, a čudimo se da nije navedena i četvrta mogućnost: NEPISMEN S PETNAEST GODINA PRAKSE U NOVINARSTVU!

Ista komisija, pogađate, predložila je Općinskoj skupštini kandidata koji ispunjava uvjete iz treće točke.

Čudovišni pojac

»Pravoslavlje« od 10. lipnja donosi veliku reportažu profesora Beogradskog fakulteta u Beogradu dr Lazara Milina o turneji »Hora studenata teologije«, kojima je on bio voda puta. »Put kroz krajeve drevne srpske države« zanosi ga, a »istorijske reminiscencije izazivaju uspomene koje lete kroz vreme bez ikakvih prepreka.« Zaista, da njegove »istorijske reminscencije« nemaju nikakvih ograda, nije se teško uvjeriti. Svi crnogorski samostani su srpski samostani, sve što je crnogorsko, to je ponajprije srpsko. Hercegovina je »dedovina Svetog Save«, Dubrovnik ga općinjava svojom ljepotom i daje puni zamah njegovim »reminscencijama«. Uostalom, poslušajmo njegov zanos: »Oko 17 časova stigosmo na teritoriju stare Dubrovačke republike. Sve je tu raspevano, ali gospodski raspevano i naš kamp-hotel Rašice na Lapadu, i more, i krš, i zelena obala, i 'crveni feral' gde ono dvoje iz pesme zakazaše randevu, tamo na rivi; i stari srednjovekovni Stradun koji ostavlja utisak izrazitog srednjovekovnog rimokatolicizma, iako uveče, kad smo preko njega prešli, nismo sreli nijedno sveštено lice. A nije ni čudo što je tako. U tom starom gospodskom gradu rimokatolička vera je uvek dominantna, a dugi niz vekova čak i jedino dozvoljena. I gle čuda! Taj grad je sve do pre pedesetak godina biv živi demanti teze da Srbi mogu biti samo pravoslavne vere, i da je pravoslavna vera 'srpska' vera. Jer preci današnjih Dubrovčana iako vatreni rimokatolici, izjašnjavali su se i osećali se Srbima«.

Pohvalivši pjevački zbor Bogoslovskog fakulteta iz Beograda dr Lazar Milin nadodao je: »A kad ga još popune solisti i pevači iz drugih horova, kao što je bio slučaj prilikom ove turneje, onda taj hor predstavlja jedno muzičko telo čija se pesma može slušati bez umora i predaha.«

Na spomenutoj turneji dr. Lazar Milin bio je, čini se, najglasniji »pevač iz drugih horova«, saznao što njegovo pojanje nije »silna reka čiji se huk čuje nadaleko« i ne predstavlja sa zborom »jedno muzičko telo čija se pesma može slušati bez umora i predaha«. Pjesme dr. Lazara Milina i sličnih pojaca iz »drugih horova« već davno su otpjevane i danas se doimlju čudovišno.

Elias Canetti

KNJIŽEVNIK I FILOZOF

Austrijski književnik i znanstvenik Elias Canetti, koji je nedavno, na poziv Austrijske čitaonice u Zagrebu, posjetio Jugoslaviju – u nas je gotovo nepoznat. Razlog je tomu što ništa od njegovih djela nije prevedeno na hrvatski. Canetti je, međutim, počevši 1932, objavio tri drame (»Svadba«, 1932; »Komedija taštine«, 1934; »Određeni smrću«, 1952), jedan opširni roman pod naslovom »Zator« (»Die Blendung«), 1935, nekoliko eseja, te jednu veliku studiju o Kafki (»Drugi proces, Kafkina pisma Felici«, 1969); objavio je putopis kroz Maroko (»Glasovi iz Marakeša«, 1967), dvije knjige zapisa opsegom i sadržajem sličnih Krležinim »Davnim danima«, te temeljni sociološko-psihološki rad »Masa i moć« (1960).

Tko se bavi djelom i životom Eliasa Canettija, bit će začuđen paralelitetima s jednim drugim književnikom-filozofom koji je, doduše, dvadeset godina stariji, ali koji ipak pripada istoj književnoj generaciji. To je Hermann Broch (1886-1951), autor mnogobrojnih djela i poznatog romana »Smrt Vergila«. Obojica svoje najvažnije intelektualne poticaje poprimaju u Beču od Karla Krausa i Sigmunda Freuda; njih ne zanimaju samo književnost i umjetnost nego i prirodne znanosti i filozofija – obojica su, naime, studirali matematiku, filozofiju i psihologiju; obojica moraju – kao poznati intelektualci židovskoga podrijetla – pobjeći iz Beča i emigrirati kad nacionalsocijalisti preuzimaju vlast i u Austriji; i na kraju, obojica se – a to je već zapanjujući paralelizam – intenzivno bave pojavom mase; Broch prvenstveno psihologijom mase, a Canetti još šire, tj. i njezinim sociološkim, antropološkim, filozofskim i psihološkim izvorima. U tom znanstvenom radu Canetti je psihologiju i sociologiju plodno obogatio svojim neposrednim i temeljitim pristupima.

Kad se govori o Canettiju, ne može se odijeliti filozof od književnika: oba čine jedinstvenu cjelinu, iako je svaki za sebe razumljiv i zaokružen, no krug problema isti je za jednoga i drugoga. Osnovni je problem određivanje vrednota našega doba, u kojem se svjetovi smjenjuju brže no ikada prije. Time čovjek gubi svoj kontinuitet, svoju predanu funkciju – gubi svoj smisao u otuđenom svijetu i kozmosu uopće. Čovjek odbačen od svijeta sve više se povlači u sebe, u *svoj* svijet; on postaje specijalistom koji prirodan kontakt s realnim svijetom oko sebe više ne poznaje, koji na taj način postaje nesposobnim za pravu ljudsku komunikaciju i koji se boji dodira sa stranim svijetom. Ukratko: kako ljudi gube svoj svijet, oni istodobno gube i sami sebe. Ta spoznaja, iz koje proizlazi očajna borba za ljudski opstanak u otuđenom svijetu, veže Canettijevo djelo ne samo uz Brocha nego isto tako uz drugu dvojicu njegovih zemljaka i suvremenika: Roberta Musila i Franza Kafku.

Svi ti pisci traže jednu novu osnovnu orijentaciju i pokušavaju stvoriti jedan književni lik koji bi nadindividualno i simbolično predstavio svoje, tj. njihovo vrijeme, krhkost i kolebljivost kojega svi njihovi protagonisti nose i u sebi. To je K. kod Kafke; to je Ulrich u Musilovu romanu »Čovjek bez svojstava«; to je umirući Vergil kod Brocha; i konačno, to je psihički labilan i za život nesposoban znanstvenik, profesor Kien u Canettijevu romanu »Zator«.

Rasap ljudskoga društva, koji je tipičan za sve te autore, kod Canettija se temelji na rasapu samoga jezika, što mu je otkrio Karl Kraus. O tome je Canetti rekao slijedeće:

»Zahvaljujući Karlu Krausu ja sam počeo shvaćati da svaki pojedinac posjeduje svoju jezičnu fizionomiju kojom se on razlikuje od svih drugih. Shvatio sam da ljudi jedni drugima govore, no da se ne razumiju; da su njihove riječi samo udarci koji se odbijaju o riječi drugih. Nema veće obmane od one da je jezik sredstvo komunikacije među ljudima.«

Kako su spomenuta djela Kafke i Musila tek u novije vrijeme naišla na puno razumijevanje, tako je i Canettijev roman »Zator«, nakon dva gotovo nezapažena izdanja 1935. i 1948, tek u svom trećem izdanju 1964. osvojio i uzdrmao kritičare i publiku. Proces dubljeg sagledavanja Canettijeva sveukupnog djela zapravo je tek otpočeo. Time je još jednom potvrđena konstatacija da je pravi umjetnik – »Naslonivši uho na šutnju što ga okružuje i muči« – uvijek nosilac tek dolazećega.

Rupprecht Slavko Baur

Iz šutnje koja okružuje...

RAZGOVOR S ELIASOM CANETTIJEM

P. Gospodine Canetti, rođeni ste 1905. u Bugarskoj, a u svojoj ste roditeljskoj kući naučili ponajprije španjolski, zatim kao slijedeći jezik — otprilike sa šest godina — engleski, zatim francuski, a tek onda, nešto kasnije, njemački kao četvrti jezik. Danas bi jezični pedagozi takvu mješavinu smatrali štetnom za razvoj jezične sposobnosti.

U Vašem romanu »Zator« (Die Blendung) značajnu ulogu igra pitanje komunikacije, tj. razaranja komunikacije uslijed stanovite pometnje jezika koja vodi do opće pometnje života. S tog razloga bilo je moguće da američki i francuski prijevod romana izađe pod naslovom »Kula babilonska«. — Moje pitanje glasi: Je li Vaš Vaša osobna četverojezičnost suočila s problemom — kao što je to rekao jedan kritičar — »babilonske pometnje jezika«? Je li Vam njemački jezik bio jedini mogući jezik kao jezik Vašega pjesničkog izraza?

O: Na to bih morao reći da je naslov »Kula babilonska«, izabran za američko i francusko izdanje, bio privremen i kratkoročan, tako da je kasnije izmijenjen i da ga danas nigdje više nema. Uza sve to što roman »Zator« upućuje svakako i u smjeru babilonske pometnje jezika. No, ne mogu reći da je činjenica što sam sam odrastao s četiri jezika pridonijela mom bavljenju nemogućnošću komunikacije između ljudi. Naprotiv, ja čak vjerujem da mi je činjenica što sam bio u mogućnosti korektno naučiti ta četiri jezika i što sam ih neprestano usavršavao lektirom i razgovorom u obitelji, da mi je ta činjenica, dakle, izoštrila osjećaj za miješanje jezika, koje sam dosta doživio tek u Beču. Tada, u Beču, postalo mi je jasno da svaki čovjek govori vlastitim, privatnim jezikom, koji ga dijeli od drugih. Ipak bih Vam rado još rekao kako mi je njemački jezik postao najvažnijim jezikom. To je vrlo osobna stvar, te je mogu objasniti samo ako ispričam početak iz svog najranijeg života.

Moji su roditelji kao djeca bili poslani u Beč na škole. Oni se tada još nisu poznavali, a oboma je vrlo mnogo značio Burgtheater. Njihova sjećanja sačinjavali su velikim dijelom dojmovi iz Burgtheatra. Kad su se kasnije, u Bugarskoj, upoznali i vjenčali, upravo je ta zajednička supstancija sjećanja bilo ono što ih je zbližilo, te su oni stoga običavali i dalje među sobom govoriti njemački. Moglo bi se reći da je to bio njihov osobni, tajni jezik. Mi djeca nismo ih razumjeli. A ja sam oduvijek bio vrlo znatiželjan, možda i više od drugih, i kad sam čuo svoje roditelje kako govore njemački, za mene je to značilo muku ne razumjeti što oni govore. Oni me nisu htjeli odmah naučiti tom jeziku, nego su ga čuvali za kasnije, te bih ja tada običavao odlaziti u pokrajnju sobu i za sebe uvježbavati njemačke rečenice koje sam čuo ili bio čuo, a da ih nisam shvaćao; bila je to za mene neka vrsta čarobnog jezika. Time je njemački za mene vrlo rano stekao sasvim izuzetno značenje i privlačnu moć. A kako mi je bio najnerazumljiviji, smatrao sam ga istodobno i najljepšim jezikom. Sve do danas ostale su mi u glavi neke riječi, za mene posebno nabijene afektom.

Kasnije su se moji roditelji preselili u Englesku, gdje mi je vrlo rano umro otac, nakon čega majka odluči preseliti u Beč, u grad koji je najviše voljela. A da bih u Beču mogao ići u školu, na putu prema Beču kratko smo se zadržali u Švicarskoj — i u roku od tri mjeseca naučila me njemački. I to na tako silovit, gotovo nasilan način da sam ja, jednostavno iz ljubavi prema njoj i iz straha od njezina negativnog suda, taj jezik zaista i naučio u tri mjeseca. Tada sam u Beču mogao odmah ići u školu, i tada je njemački postao za mene najvažnijim jezikom, i nikada nisam pomišljao pisati kojim drugim, iako smo kod kuće i dalje njegovali i druge jezike. Dakle, tomu je doista tako, da je njemački za mene isprva bio tajni, magični jezik kojega nisam razumio, a zatim jezik kojem me je, nekom vrstom nasilja, vrlo brzo naučila moja majka. Njemački je dakle moj materinski jezik u pravom smislu riječi.

Uspomena iz djetinjstva: smak svijeta

P: »Povremeni udarci, neočekivano primljeni, daju ljudima njihov smjer u životu« — stoji na početku Vašega romana, gospodine Canetti. Danas, osvrćući se, prepoznajete li odlučujuće udarce koji su neočekivano odlučili smjer Vašem životu?

O: Svakako. Već sam Vam naveo jedan primjer. Odlučujući doživljaj u mom životu bila je rana, neočekivana smrt mog oca. Umro je u trideset prvoj godini, potpuno iznenada, na razmeđi dvaju trenutaka. Vjerujem da se većina onoga što me je kasnije zaokupljalo dade na kraju svesti na taj rani događaj.

No, mogu Vam navesti i jedan drugi primjer. Kao dijete doživio sam u Bugarskoj Halleyevu kometu. Čitav je grad tada mislio da propada svijet. Vladalo je srednjovjekovno raspoloženje propasti svijeta. Ta predodžba da će, eto, sada propasti svijet, jer tu stoji golema kometa na nebu, koja je — kad sam je ja vidio — pokrivala četvrtinu neba, zahvatila je čak i moje roditelje, koji su bili vrlo prosvijećeni ljudi. I ja se sjećam noći u kojoj smo mi djeca smjeli bdjeti jer će sad skoro skončati svijet. Vjerujem da je moj osjećaj za apokalipsu, za prijeteću propast, bio jako suodređen tim doživljajem.

P: Od 1921. do 1924. pohađali ste gimnaziju u Frankfurtu na Maini. Kasnije ste o tomu zabilježili:

»Bili su turbulentni dani njemačke inflacije. Vidio sam neku staru ženu kako se srušila na ulici od gladi. Vidio sam nakon umorstva Ratenausa na Zeilu prve velike demonstracije. Slika mase me od tada nije napuštala. Slijedio sam je gdje god sam mogao ... 1924. upisao sam se na Sveučilište u Beču. Večeri sam provodio u pisanju. Bilo mi je nešto preko dvadeset godina kad mi je jednoga dana, na ulici, pala prva misao o nekom djelu o masi. Bilo je to kao prosvjetljenje: zaključio sam posvetiti svoj život ispitivanju mase.«

Vi ste tu ondašnju odluku i slijedili. Sve do danas. Vaša vrlo zapažena studija »Masa i moć«, izišla 1960, neposredan je plod tih dugogodišnjih istraživanja. A ona prožimaju i Vaše literarno djelo. No, o tomu kasnije. Ponajprije jedno drugo pitanje: nacionalsocijalizam bio je tipičan pokret mase, te je zacijelo morao potaknuti Vaše zanimanje, kao idealan objekt studija za Vašu opsesiju; ipak, godine 1938. napustili ste Beč?

O: Možda bih, prije svega, trebao napomenuti da sam vrlo budno pratio godine u kojima se nacionalsocijalizam nametnuo kao tema razgovora. Često sam putovao iz Beča u Berlin, gdje sam promatrao borbe između nacionalsocijalista i protivničkih radničkih partija. No dosta sam dugo gledao trijumfirajući nacionaloscijalizam i u Beču. Upravo dokle god je to bilo moguće. »Nazi (naci) su došli u Beč u ožujku 1938, pa iako su svi moji prijatelji navaljivali savjetima, nisam se mogao odmah odlučiti na bijeg iz Beča, usprkos velikoj opasnosti u kojoj sam se nalazio kao intelektualac židovskoga podrijetla. U Beču sam ostao sve do takozvane kristalne noći, dakle do kraja studenoga 1938. U to pola godine bio sam posvuda: na ulicama, po lokalima, i razgovarao s ljudima koje sam sretao. Rado bih ustvrdio da sam u to pola godine posve konkretnog iskustva s nacionalsocijalizmom naučio o njemu više nego svih prijašnjih godina.

Zanimanje za Kinu

P: Već se često upućivalo na mnoge veze koje se daju izvući iz Vašeg velikog romana »Zator«, izišlog 1935, i Vašeg djela »Masa i moć«. A upućivali ste i sami. S tim u vezi, čini mi se zanimljivim što je prof. Kien, protagonist romana, sinolog. Poznato je da Kinezi predstavljaju najveću »masu«, te je nakon kraja stoljeća strah od tzv. žute opasnosti latentno prisutan u mnogim civilizacijama. Jeste li, možda, na taj način — svjesno ili nesvjesno — u svoj roman integrirali kinesku masu kao jednu od najvažnijih?

O: Rekao bih da ni u kom slučaju ne postoji nikakva veza između navodne prijetnje kineskih masa, takozvane žute opasnosti, i mog romana »Zator«. Kad sam pisao knjigu, meni sigurno nije bila pred očima takva nekakva veza. Zanimanje za kineske stvari u meni se probudilo vrlo rano. Prvo, kad mi je bilo sedamnaest godina a dopao mi ruku prijevod kineskih filozofa iz pera Richarda Wilhelma, koje sam tada čitao. Od tada sam se vrlo podrobno bavio kineskom filozofijom i literaturom; to je nedvojbeno jedna od civilizacija koje mi najviše znače. Dublji razlozi koji su me doveli do sinologa kao protagonista romana tako su kompleksni da ih ovdje ne mogu ukratko raspraviti i kratko odgovoriti na pitanje, no ipak bih dodao da je moje zanimanje za kineske stvari od tada još poraslo, i biva sve jače. Gledano čisto filozofski, vjerujem da mi uopće nijedna filozofija, izuzev ranogrčke, nije toliko značila, a znači još i uvijek, kao kineska.

Odnos prema Freudu

P: Upravo sam spomenuo riječ nesvjesno, što, nedvojbeno, igra veliku ulogu u masi, njezinim akcijama i reakcijama. Ono nesvjesno, ili podsvjesno, izranja u Vašemu romanu, na primjer, u vizionarskim snovima straha sinologa Kiena. U svom prvom snu on sanja kako njegova vrijedna biblioteka od preko 25.000 knjiga, koja predstavlja dio njegovoga Ja, izgara zajedno s njime. I taj san, na kraju, biva jezivom zbiljom. Kien, prema metodama psihoanalize, razlaže san u njegove sastavne dijelove — ako ga i ne tumači freudistički. Kienov brat u romanu jest psihijatar.

Ti detalji iz Vašega romana, kojima bi se mogli pridodati i mnogi iz Vašega spisa »Masa i moć«, nagovješćuju da ste se vrlo temeljito morali baviti Freudovim tezama. Iznenađuje, kao što to utvrđuje kritičar i esejist Joachim Schickel, da u Vašemu djelu izostaje svaka uputa na Freuda. Ima li Schickel pravo kad iza tog zaobilaženja Freuda naslućuje vrlo kompliciran odnos prema njegovu djelu?

O: Svakako. No bilo je tako da je svatko tko je u ono doba, u mlađim godinama, živio u Beču toliko čuo o psihoanalizi te je na svaki način mnogo od toga i usvojio. Moglo bi se reći da su tada mladi intelektualci Freuda usisavali s majčinim mlijekom. No, to znači da se i ranije dolazilo do kritičkih reakcija. A što se tiče mog vlastitog stava prema Freudu, on je takav da se, po njemu, ne slažem s trima dijelovima njegova djela, a posebno ne s tri aspekta njegova djela. To je ponajprije njegov spis »Masovna psihologija i analiza Ja«, u kojemu on pokušava objasniti psihološku masu. Njegov pokušaj objašnjenja smatram potpuno nedostatnim. On se survava u opisivanje mase kod Le Bona i drugih ranijih knjiga, koje nam se danas moraju činiti nedovoljnima već i stoga što smo mi u našemu stoljeću stekli mnogo veće iskustvo o fenomenu mase. Kao primjer mase on navodi vojsku i Crkvu, te se njegovo vlastito tumačenje oslanja na oba ova konkretna primjera. No upravo vojsku i Crkvu, u pravom smislu riječi, ne valja shvatiti kao masu, jer su one strukturirane i hijerarhijski raščlanjene. Poznato Vam je koliko je u vojsci značajan red zapovijedi. Ona funkcionira samo utoliko ukoliko ne djeluje kao masa.

I hijerarhijska raščlanjenost Crkve isto je tako prozirna i poznata. Ja stoga nikada ne bih pokušao, objašnjavajući fenomen mase, posizati za tim dvama konkretnim primjerima. Jedna druga Freudova teorija, koja danas posvuda vrijedi kao nadiđena te se više ne prihvaća ni u psihijatriji, jest njegovo tumačenje paranoje, koju on svodi na potisnutu homoseksualnost. To ponekad može objasniti paranoju, no ne smije se poopćiti. U »Masi i moći« pokušao sam postaviti novu teoriju paranoje, koja nema ničega zajedničkog s Freudom.

No, možda je treća točka što me dijeli od Freuda, i najznačajnija. To je uvođenje nagona za smrću u njegovo djelo, uvedeno kasno, no ono je ipak uvelike obilježilo psihoanalizu. Ja ne vjerujem u postojanje nekog nagona za smrću, te stoga ne mogu prihvatiti mnogo toga što se u Freudovu učenju iz njega izvodi. No, točno je da se nigdje u »Masi i moći« nisam razračunavao s Freudom. Razlog zašto se to nije dogodilo jest slijedeći: moj princip u toj knjizi, koja me je zaokupljala mnogo godina, zapravo desetljećima, bio je ovaj: fenomene koje smo mi u ovom vremenu svi i sami doživjeli treba promatrati nanovo i konkretno, te iz njihova konkretnog zora i analize doći do zaključka koji su ponekad neočekivani, no u svakom slučaju drukčiji od onih koje smo već gotovo formulirane prihvatili iz drugih teorija. Smatram vrlo važnom zadaćom da svako doba još jednom iznova promisli o svemu što ga konstituira i što mu je važno. Pri tom se pokatkad dolazi do zaključaka koji se potpuno poklapaju s rezultatima ranijih misaonih aksioma i teorija. Jasno je, na primjer, da mnoštvo marksističkih zaključaka ostaje valjanim, te da mogu biti pokazatelji svakom pojedincu. No, ja osobno vjerujem da to nije dovoljno. Smatram da nam je potrebno više, potrebni su nam uz to još i rezultati složenog mišljenja. Čini mi se vrlo važnim, kad se radi na novoj teoriji, da i pojmovi koji se uvode budu novi. Kad se, zatim, dođe do vlastitih rezultata, oni se tada lako mogu konfrontirati, uspoređivati s pojmovima ranijih teorija, no novouvedeni pojmovi imaju, prirodno, stanovitu svježinu i neposrednost i nisu tako istrošeni kao raniji, koji su često bili zloupotrebljavani. Smatram, dakle krajnje važnim da se stvari ne samo iznova promotre nego da se iznova i imenuju. I to je razlog zašto sam u prvom dijelu »Mase i moći« svjesno izbjegavao svaku polemiku, na primjer s Freudom.

Ja sam se, naravno, za sebe samoga, prihvatio mnogih kritičkih radova u kojima sam Freudovu teoriju istraživao u pojedinostima — dijelom je prihvatio, a dijelom je kritizirao. Kasnije, kad tu budu dijelovi drugoga sveska »Mase i moći« — naravno, kad glavnina od toga bude već objavljena — namjeravam objelodaniti i neke svoje kritičke radove o različitim problemima. No, to za mene nije od primarne važnosti.

Smrt i zlo su jedno

P: Vi, gospodine Canetti, ne otklanjate samo Freudovu teoriju o nagonu za smrću nego u cijelosti otklanjate smrt, koju je naše društvo prihvatilo. Jednom ste ustvrdili da su ljudi zli jer znaju da moraju umrijeti; oni bi bili još lošiji kad bismo od početka znali — kada. — Tu svoju predodžbu obradili ste i za pozornicu u svojoj drami »Rokom određeni« (Die Befristeten), koju ste objavili 1956. Možda u citiranoj izjavi leži i objašnjenje Vašemu beskompromisnom neprijateljstvu prema smrti. Što Vam je primarno: neprijateljstvo prema smrti, ili neprijateljstvo prema zlu?

O: To je pitanje na koje ne mogu lako odgovoriti, jer su meni već desetljećima smrt i zlo identični. Moje se neprijateljstvo, naravno, odnosi na zlo i na smrt, a oboje je za mene postalo jedno. Utjecaj prihvaćene, akceptirane smrti na naše društvo smatram upravo pustošećim. Mislim da smo toliko navikli smatrati smrt nečim samim po sebi razumljivim te u svom svakodnevnom životu podnosimo mnoštvo stvari koje bismo zapravo morali otkloniti. Važan aspekt te pojave obradio sam u »Masi i moći«. Pokušao sam dokazati da osnovni osjećaj moći proizlazi iz trijumfa živućega nad onim što pred njime leži mrtvo. Jednostavno je tako da svaki čovjek koji preživljuje nekog drugoga, priznao on to ili ne, a većinom to ne priznaje jer s pravom to vrijedi kao ružan osjećaj, svaki, dakle, osjeća neku vrstu trijumfa što je još na životu. U mnogih ljudi taj osjećaj trijumfa postaje strast koja teži stalnom ponavaljanju. Najopasniji su političari, osobito pak fašistički političari našega doba, ljudi koji upravo žele i zahtijevaju masovnu smrt. Jer, što više neprijatelja, a često i prijatelja, nadživljuju, to je jači njihov osjećaj moći. No, to je samo jedan od najizrazitijih aspekata, pa sam ga stoga i vrlo opširno prikazao. Ali ima i drugih manifestacija. Ipak je tako da uopće ne smatramo neobičnim što računamo na smrt drugih, što ljudi drugog čovjeka uzimaju i koriste u svoje svrhe, pri čemu je prirodno, pa se o tomu mnogo i ne razmišlja, da se ti drugi ljudi izlažu opasnosti, da pogibaju i umiru. Svi smo navikli čekati na to da naslijedimo neke stvari, a kad je riječ o tomu da se nekoga naslijedi, nitko se ne osjeća nepošteno što očekuje tuđu smrt. To vrijedi kao najprirodnija stvar na svijetu, osobito kada je riječ o članovima obitelji, roditeljima i djedovima. To su samo najočitije pojave jedne te iste stvari.

Stavio sam sebi u zadatak da u pojedinostima pratim djelovanje prihvaćene smrti u našemu društvenom životu, te sam o tomu već vrlo mnogo i zabilježio. No, cjelovit prikaz tih stvari još nisam objavio. Jedan od mojih najstrastvenijih interesa — što je začudilo mnoge koji poznaju »Masu i moć« — jest istraživanje religija; a pod tim mislima sve religije koje su bile značajne tijekom povijesti. Ono što me u njima uglavnom zaokuplja jest njihov odnos prema smrti. Kao što nam je poznato, zadatak mnogih religija jest pomoći ljudima da prijeđu preko smrti. Mnogima je smrt bliskih srodnika nešto nepodnošljivo, te im je od pomoći izgled što ga otvara religija: da će, naime, nekoga tko im je bio vrlo važan, opet jednom vidjeti u nekom drugom životu. No, pitanje je nije li utjeha što je u tom slučaju pruža religija i koja pojedincu osobno može koristiti, nije li, gledana u cjelini, možda i vrlo opasna. Jer, to znači da se pomiče onaj bitni akcent, koji bi morao ležati na našem sadašnjem životu, na onome što imamo izvršiti ovdje, na čovjekovu ispunjenju u ovom životu. Mogu se obećati kasnije stvari o kojima ništa ne znamo, a zanemariti one o kojima znamo vrlo mnogo i oko kojih se moramo truditi svom snagom. Meni, u svakom slučaju, nije dosta misliti da bi negdje jednom moglo biti drukčije, da bi možda negdje jednom bio moguć takav vječni život; čini mi se mnogo važnijim produžiti ovaj život ovdje, što ga mi sigurno posjedujemo, ispuniti ga sa sve više sadržaja, i suzbijati smrt, koju ne možemo ukinuti. Pa bilo to moralnim otklanjanjem ili biološkim sredstvima koja omogućuju fizičko produženje života. Naš cilj ima biti: priskrbiti puniji, bogatiji i odgovorniji život.

Nevidljive mase ili nacionalizam i socijalizam

P: Iznenađujući, važan i nov aspekt u Vašem bavljenju masom jest njezino diferenciranje i dijeljenje. Vi, među ostalim, uvodite takozvane NEVIDLJIVE MASE, masu mrtvih i masu još nerođenih, i obje mase smatrate svakodnevno djelatnim elementima našega života. Koja od tih dviju masa sada, po Vašemu mišljenju, djeluje snažnije?

O: Za ovo sam Vam pitanje vrlo zahvalan, jer mi ono dopušta reći nešto o biti nevidljivih masa i njihovu djelovanju. Masa mrtvih nedvojbeno je bila donedavno u našoj civilizaciji mnogo djelatnija i mnogo je odlučnije određivala život čovjeka. Danas je tu stanje vrlo čudnovato, jer su moćne i nevidljiva masa mrtvih i nevidljiva masa nerođenih. Moglo bi se dapače reći da upravo u tomu počiva bitna razlika između nacionalizma i socijalizma, ukoliko se govori o njihovu afektivnom korijenju. U nacionalizmu odlučujući je osjećaj za masu mrtvih: domovina je zemlja otaca, te predodžba koju većina ljudi svjesno ili nesvjesno ima kad se pribraja određenoj domovini jest predodžba svih onih koji su u njihovoj zemlji živjeli prije njih, te su u bilo kojem obliku i danas prisutni, kao dužnost, kao tradicija, itd. Suprotno tomu, u socijalizmu je akcent na masi onih koji se tek trebaju roditi. U socijalističkim državama čovjek isprva sebi nameće velika odricanja, imajući uvijek pred očima ono što će ljudi kasnije posjedovati. Dobar će život doći kasnije, te se zamišlja da će potomci, svi oni koji će doći, moći uživati taj bolji, kasniji život, koji mi možda nećemo dostići. Dakle, socijalizam i nacionalizam izvorno su upravo u tomu izrazito oprečni. Masa mrtvih jezgra je osjećaja u nacionalizmu, masa kasnije rođenih u socijalizmu. No, oboje postoji istodobno u čovjeku. I, upravo u političkim kretanjima našega doba spajanje nacionalizma sa socijalizmom jedna je od najuočljivijih pojava. Svi su nam prijelazi pri tomu poznati. Naravno, ta pojava miješanja i prožimanja moguća je samo zato što obje nevidljive mase u nama istodobno djeluju. Pomicanjem akcenta katkad je jači nacionalizam, a katkad socijalizam. Primjer je važan, jer se njime može dokazati da promatranje masa, koje su nevidljivo djelatne u ljudima, može dovesti do dalekosežnih zaključaka. U istraživanju masa nije riječ samo o tome da se prepoznaju i analiziraju oblici mase koji konkretno postoje, koje doista srećemo na ulicama, športskim igralištima, na skupovima, koji u borbama navaljuju jedan na drugog, nego je riječ i o masama što ih sebi samo predstavljamo, koje žive samo u našim predodžbama.

P: Smatrate li Vi da predodžba nevidljivih masa neizbježno dovodi do nijekanja sadašnjosti, te da zato negativno utječe na naš život?

O: To je važno pitanje o kojemu i danas mnogo razmišljam. Do uistinu obvezujućih rezultata u tomu još nisam došao. To je upravo jedna od točaka koje bi imale biti obrađene u ostalim svescima moje knjige. Stoga bih više volio ne govoriti još o tom krugu problema.

Razgovor vodio
Rupprecht Slavko Baur

HRVATSKI TJEDNIK br. 11 / 25. lipnja 1971.